

2008

Pravna fakulteta v Ljubljani

Nejc Setnikar

[RIMSKO PRAVO]

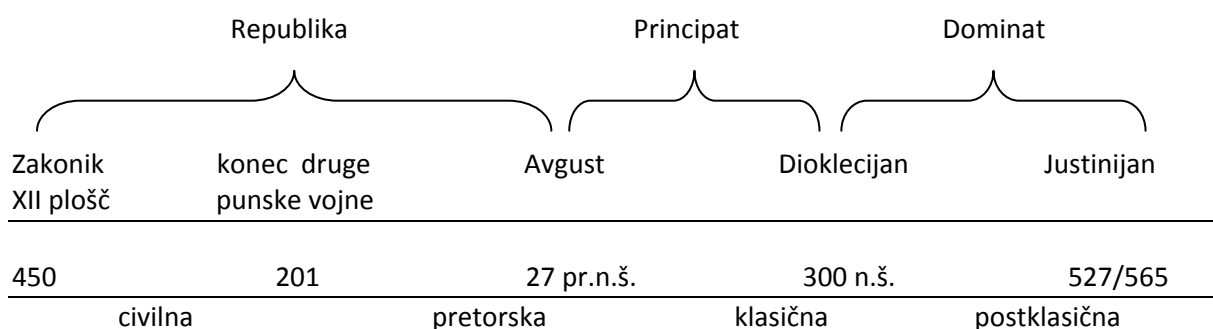
Zapiski iz knjige Viktorja Korošca Rimsko pravo ter iz Primerov iz rimskega prava Janeza Kranjca. Vsebuje tudi dedno pravo.

A. UVOD

1. OBDOBJA V RAZVOJU RIMSKEGA PRAVA

I. Zgodovinsko ozadje

II. Periodizacija razvoja rimskega prava:

2. CIVILNOPRAVNA DOBA

I. Leges Regie

- Sedem kraljev je z uvedbo raznih predpisov ustanovilo »kraljevske zakone«, ki so jih poimenovali ius Papirianum

II. Zakonik XII plošč

- ius civile (določbe so veljale samo za Rimljane)
- ius gentium (enako za Rimljane in za tujce)

III. Poznejši razvoj civilnega prava

- Magistrati so bili v rimskih ljudskih skupščinah voljeni državni organi, katerih funkcijska doba je povečini trajala eno leto:
 - Dva konzula
 - Mestni pretor (kasneje tudi tujski)
- Ljudske skupščine:
 - Kurijatne komicije
 - Centuriatne komicije
 - Tributne skupščine
 - Plebejski zbori

- Senat = zbor starih (dajali nasvete, postavljeni od konzulov oz. cenzorjev)
- Zakonodajni postopek (magistrat je pripravil zakonski predlog in ga predložil centuriatnim ali tributnim komicijem ali plebeljskemu zboru, zakonski predlog je postal zakon brž, ko je večina centurij ali okrajev glasovala zanj)

3. DOBA HONORARNEGA PRAVA

I. Gospodarske in družbene spremembe

II. Pretura

- Mestni in tujski
- Za eno leto izvoljeni pretor je na začetku leta napovedal svojo preturo

III. Honorarno pravo

- Pretor je na novo uvedel bonitarno lastnino, varstvo posesti in več novih kontraktnih obligacij
- Sčasoma je izgradil celotni sistem dedovanja
- Honorarno pravo velja poleg civilnega prava

4. KLASIČNA DOBA

I. Predklasični pravniki:

- Pontifikalni (svečeniški) kolegij
- Delovali predvsem praktično

II. Klasični pravniki:

- Labeo in Capito (priviligirana od Avgusta!)
- Od Avgusta do Hadrijana so se delili na sabinijance in prokulijance
- Gaj
- Papinjan
- Pavel in Ulpijan

III. Senatova zakonodaja:

- Cesar naj nima zakonodajne oblasti, to naj bi imel senat
- Senatus consultum – senatov sklep

IV. Cesarske konstitucije:

- Reskripti so bila pojasnila, ki so jih uradniki (sodniki) ali posamezni občani na svojo prošnjo dobili kot odgovor od cesarja, kaj je veljavno pravo.
- Mandati so bila navodila, ki jih je cesar dal provincialnemu namestniku ali kakemu drugemu svojemu uradniku pred nastopom službe.

5. DIREKTNO OHRANJENI PRAVNI VIRI IZ CIVILNE IN KLASIČNE DOBE

- I. Leges
- II. Senatovi sklepi
- III. Cesarske konstitucije
- IV. Pravniški spisi
- V. Listine
- VI. Zbirke predjustinjanskih rimskih pravnih virov

6. POSTKLASIČNA DOBA DO JUSTINIJANA

- I. Splošno
- II. Cesarsko pravo
- III. Zbirke cesarskega prava
- IV. Uporabljanje klasičnih spisov
- V. Zasebne zbirke
- VI. Pravne šole
- VII. Kodifikacija rimskega prava v germanskih deželah

7. JUSTINIJANOVA KODIFIKACIJA

- I. Justinijanova osebnost in zasluge
- II. Codex Iustinianus
- III. Digesta
- IV. Quinquaginta decisiones (=50 odločb)
- V. Codex repetitae praelectionis
- VI. Institutiones
- VII. Novele
- VIII. Justinijanova kodifikacija in novele
- IX. Proglasitev v Italiji
- X. Karakteristika Justinijanovega dela

8. USODA JUSTINIJANOVE KODIFIKACIJE NA VZHODU

I. Justinijanova kodifikacija

II. Bizantinski zakoniki in pravne knjige:

- Ekloga
- Bazilike

9. USODA JUSTINIJANOVE KODIFIKACIJE NA ZAHODU

I. Vulgarno pravo

II. Glosatorji

III. Postglosatorji

IV. Recepcija rimskega prava v Nemčiji

V. Razvoj v Franciji

VI. Naravnopravna šola

VII. Zgodovinska šola

10. RIMSKO PRAVO V NAŠEM ČASU

I. Moderno poučevanje rimskega prava

II. Koristnost študija rimskega prava

11. PRAVO IN NAJVAŽNEJŠE RAZVRSTITVE PRAVA

I. Pravo = ius

II. Razvrstitev prava:

- Javno in zasebno pravo
- ius cogens in ius dispositivum
- ius commune (splošno veljajo) in ius singulare (izjema od splošnega pravila)

III. Actio in exceptio:

- Rimsko pravo je sistem akcij
- Actio je nedvomno tisto strankino (tožnikovo) dejanje, ki sproži redni pravdni postopek zoper drugo stranko (toženca).
- Restitutorna klavzula (sodniku nalaga, da prej pozove toženca, naj stvar vrne tožniku)
- Exceptio = utegnil izvzeti toženca od obsodbe

B. SPLOŠNI DEL

12. PRAVNA DEJSTVA

- Posamezna pravna pravila uporabljajo kot svoje elemente pojave in dejstva iz vsakdanjega življenja (npr. besede, rojstvo, smrt, potek časa...) in navezujejo nanje določene pravno upoštevane spremembe ali pravne učinke. Vsako dejstvo, ki ga pravna norma na ta način upošteva, imenujemo pravno ali juridično dejstvo.
- Pravna dejanja nastajajo po volji strank. Pravni posli so v skladu s težnjami pravnega reda, delikti ali zločini pa so v nasprotju z njim.

13. PRAVNI POSLI – POJEM, VRSTE, SESTAVINE IN SPLOŠNI PREDPOGOJI

I. Pojem

- **Pravni posel** je dejanje, ki ga stranka opravi zato, da bi skladno z določbami pravnega reda dosegla želeni pravni učinek. Subjektivno je p.p. izjava strankine volje, ki je izvršena v namenu, da povzroči pravni učinek, ki ga stranka more s takim ravnanjem doseči v veljavnem pravu. Pri deliktu je pravni učinek pravna posledica.

II. Vrste pravnih poslov:

- Eno-, dvo- ali večstranski
- Osebni
- Odplačni in neodplačni
- Inter vivos in mortis causa
- Oblični in brezoblični
- Obvezujoči in razpolagalni
- Abstraktni in kavzalni

III. Sestavine pravnih poslov:

- Bistvene (brez njih pravni posel ne more nikoli nastati)
- Naravne (p.p. določene vrste jih redno vsebuje)
- Slučajne (veljajo za konkretni p.p., izrecno dogovorjene)

IV. Splošni predpogoji za pravne posle:

- Volja strank (na zunaj izjavljena)
- Soglasje (volji obeh strank se morata ujemati)
- Sposobnost (poslovna in pravna)

14. PRAVNA IN POSLOVNA SPOSOBNOST

- **Pravno sposobna** je tista stranka, ki ji pravni red pripoznava sposobnost, da more biti objekt pravic in dolžnosti.
- **Poslovno sposobna** je stranka, ki more sama ustvariti voljo, ki jo pravni red zahteva za uspešno opravljanje pravnih poslov.

15. POSLOVNA VOLJA

I. Poslovna volja

- Da more nastati pravni posel, je najprej potrebna ustrezna strankina volja
- Stranka mora hoteti bistveno vsebino pravnega posla

II. Namen (smoter)

- Kavzalen namen = kadar je razviden iz pravnega posla samega
- Abstrakten namen = namen ni razviden

III. Nagib

- To so predstave, ki vplivajo na stranko, da sklene določen pravni posel, ne da bi te predstave bile vsaj slučajne sestavine pravnega posla (npr. kupim kovček, ker nameravam odpotovati; obdarujem nekoga, ker mi je rešil življenje)
- Pazi! :nagib kot pogoj! (pomembno za veljavnost p.p.)
- Vis ac metus (sile in strahu) ((actio quod metus causa))
- Dolus = nepošteno, zvijačno ali goljufivo dejanje (actio doli)
- Zmotni nagib

16. IZJAVA POSLOVNE VOLJE

I. Pojem

- Strankina poslovna volja, ki je potrebna za vsak veljavni pravni posel, mora biti izjavljena, da postane spoznatna in tako za pravo veljavna.

II. Oblična izjava volje

- Nekateri pravne posle ima pravni red za tako važne, da izrečno določa obliko, v kateri mora izjaviti stranka svojo poslovno voljo
- Zunanji formalizem/notranji formalizem

III. Brezobličnostna izjava volje

- Izrečno (ustno, pisno, s prikimanjem in odkimanjem)
- Molče

IV. Praesumptio – fictio

- **Pravna domneva** (sodniku v nekaterih primerih pravni red nalaga, da mora imeti nekaj za resnično, ker je to po splošnem izkustvu najbolj verjetno)
- **Fikcija** (iz važnega pravno-političnega razloga velja neko dejstvo za resnično, čeprav je gotovo, da ni resnično)

17. SOGLASJE MED VOLJO IN IZJAVO

I. Splošno

- Teorija volje (Savigny, Windsheid) = tisti, ki trdi, da izjava ni izjavila resnične volje, mora to dokazati
- Teorija izjave (Kohler, Leonhard) = druga stranka, kateri je bila izjava prve stranke namenjena, je sprejela izjavo za resnično voljo
- Teorija zaupanja (Dernburg) = izraz resnične volje so tiste strankine izjave, ki jih je nasprotna stranka sprejela, ali vsaj mogla sprejeti za izraz resnične volje, čeprav je v resnici niso izražale

II. Zavestno nesoglasje

- Mentalna rezervacija (stranka izjavi vedoma nekaj drugega, kakor pa zares hoče, ne da bi to povedala drugi stranki)
- Izjave v šali, igri ali na gledališkem odru
- Simulacija (če obe stranki izjavita, da hočeta skleniti ločen pravni posel, v resnici pa tega pravnega posla nočeta skleniti (med simulirane ne spadajo fiduciarni posli, t.j. na poštenje in zaupanje sklenjeni posli)

III. Zmota

- Je nezavestno nesoglasje med izjavo in voljo
- Pravna zmota vsaki stranki škoduje, dejanska pa ne (na pravno zmoto so se lahko sklicevali le nedoletni, ženske, vojaki in neizobraženi)
- Zmota o pravnem poslu povzroči ničnost
- Zmota o osebi povzroči včasih ničnost
- Zmota o imenu sužnja ne škoduje, če sta oba mislila na istega sužnja
- Zmota o stvari, ki je predmet pravnega posla, ima za posledico ničnost
- Zmota o snovi stvari

18. POGOJ

I. Omejitve pravnih poslov

- Poleg bistvenih sestavin stranke lahko po svoji volji dopolnjujejo vsebino posameznega pravnega posla z nadaljnimi slučajnimi sestavinami: pogoj, rok in nalog.

II. Pogoj – pojem in vrste

- **Pogoj** (condicio) je bodoče, objektivno negotovo dejstvo, od čigar uresničenja in neuresničenja je odvisna veljavnost pravnega posla.
- Dejstvo, ki služi kot pogoj, je lahko ali dejanje ali dogodek.
- Lahko je pozitiven, trdilen (gre za neko izpremembo), ali pa negativen, nikalen (ohranitev obstoječega stanja)
- Kazualen je pogoj, ki je od strankine volje popolnoma neodvisen

- Potestativen je tak pogoj, čigar uresničenje je popolnoma odvisno od strankine volje
- Mešani so pogoji, katerih izpolnitev je od strankine volje samo delno odvisna

III. Odložni pogoji (suspensivni)

- Odložni (suspensivni) pogoji odlaga učinek posla, da se uresniči dejstvo, ki je postavljeno kot pogoj

IV. Razvezni pogoji (resolutivni)

- Razvezni pogoj povzroči, da že veljavni pravni posel postane neuspešen, brž ko se uresniči kot pogoj postavljeno dejstvo

V. Navidezni pogoji

- Navidezni pogoji so dejstva, ki so formulirana kot pogoji, toda v enem ali drugem oziru ne ustrezajo pojmu pogoja v smislu naše definicije
- Nujni
- Nemogoči

VI. Nedopustni pogoji

- Nedopustni pogoji (pravno ali pa npravno)

VII. Perpleksni pogoji

- Perpleksni (nesmiselni) pogoji so pogoji, ki notranje nasprotujejo pravnemu poslu, za katerega veljajo

19. ROK

I. Pojem in vrste

- Stranke omejujejo veljavnost svojih pravnih poslov tudi časovno, z roki
- Pričetni (pravni učinki se ne uveljavljajo pred določenim rokom)
- Končni (pravni učinki trajajo samo do določenega trenutka)
- Nedoločen (npr. ob moji smrti...)
- Določen (20.oktobra 1986)
- Določljiv (danes čez tri mesece)
- Rok se od pogoja razlikuje po tem, da gotovo nastopi!

II. Pomen roka

- Pričetni rok ustreza odložnemu pogoju – pričetni rok odgodi učinek pravnega posla do trenutka, ki je kot rok določen
- Končni rok ustreza razveznemu pogoju – naj bi po volji strank v določenem trenutku ukinil učinke pravnega posla

III. Actus legitimi

- Nekateri civilni pravni posli niso smeli biti sklenjeni pogojno ali omejeni z rokom
 - Če jim je bil postavljen rok ali pogoj (zadoščal je že nepristni), je bil pravni posel zato ničen
20. NALOG (MODUS)

Nalog imenujemo darovalčevo ali oporočnikovo odredbo, s katero naloži obdarjencu, dediču ali legatarju, da to naklonitev delno ali popolnoma uporabi za določen namen ali da nekaj stori.

21. ZASTOPANJE

I. Pojem in vrste

- Včasih iz pravnih ali dejanskih razlogov ni mogoče, da stranke sklepajo pravne posle same – npr: otrok, umobolni, krajevna oddaljenost, obseg gospodarstva – zato mora za stranko pravne posle sklepati njen zastopnik
- Zakoniti, če ga določa pravna norma
- Prostovoljni, če si ga stranka sama postavi
- Direktni ali pravi sklepa pravne posle za zastopanega v njegovem imenu, to se pravi tako, da druga stranka ve, da sklepa pravni posel z zastopanim
- Indirektni (nepravi ali posredni) zastopnik sklepa pravne posle v svojem imenu in na tuj račun (npr: kupi knjigo za prijatelja)

II. Zastopanje v rimskem civilnem pravu

III. Pretorsko pravo

IV. Klasično pravo

V. Justinijanovo pravo

VI. Pogodbe v korist tretjim

22. NEVELJAVNI PRAVNI POSLI

I. Splošno

- Kadar zaradi kakih pomankljivosti pravni posel ni veljaven, govorimo o neučinkovitem ali neuspešnem pravnem poslu

II. Ničnost

- Ničen je pravni posel, kadar pomankljivo strankino ravnanje ne vodi do zaželenega uspeha; glede njega velja, da nični posel sploh ni bil opravljen
- Lahko je nični od začetka ali pa postane pozneje ničen

III. Izpodbojnost

- Včasih neka pomankljivost pravnega posla ne povzroči neposredno njegove ničnosti, pač pa morejo določeni upravičenci z uveljavljanjem obstoječih pomankljivosti doseči, da sklenjeni posel ne obvelja
- Ex tunc

- Izpodbojni razlog

IV. Relativna neučinkovitost

- Njej je z ničnostjo skupno to, da jo mora sodnik uradno upoštevati tudi takrat, kadar nihče tega ne zahteva; i izpodbojnostjo jo pa povezuje to, da je popravljiva
- Npr: mož ne sme brez ženinega dovoljenja prodati dotalnega zemljišča

V. Neveljavni posli po rimskem pravu

VI. Konvalescenca – konverzija

- Konvalescenca (konvalidacija) – če odpade razlog za izpodbijanje, pogodba izgubi svojo izpodbojnost, postane veljavna; oprostitev sužnjev, ki so v nasprotju z zakonom lex Aelia Sentia, konvalescirajo, če upniki ne uveljavljajo svojih terjatev; po sebi neveljavno darilo, dano zakoncu, postane neizpodbojno po darovalčevi smrti
- Konverzija = kadar ima pomankljivi pravni posel vsaj delen uspeh, tako, da šteje za manj uspešen posel, ki vodi do podobnega uspeha (npr. nepopolna oporoka, ki vsebuje kodicilno klavzulo, obvelja kot kodicil; pomankljiva akceptilacija šteje kot odpust dolga s paktom)

VII. Obid zakona (in fraudem legis agere)

- Pri obidu zakona stranke izkoristijo pomankljivo zakonodajalčevo izražanje in po črki ne kršijo njegove prepovedi, v resnici pa skušajo doseči tisto, kar je zakonodajalec hotel prepovedati
(npr: Macedonijanov senatov sklep je prepovedal dajanje denarnih posojil sinovom, ki so še pod očetovsko oblastjo; s tem je hotel preprečiti, da bi bili mladi zapravljivci izkoriščani od oderuhov; če se upnik dogovori s takim dolžnikom, da mu bo namesto denarja dal nekaj svojih stvari, ki jih bo dolžnik prodal in izkupiček obdržal kot darilo, je očitno, da želita stranki na ta način obiti zakonodajalčevo prepoved in zato je tak pravni posel ničen)

23. ČAS

I. Pomen časa v pravu

- Včasih stranke sam vežejo svoje pravne posle na različne roke
- Včasih pridobi stranka neko pravico, ki jo je dolgo časa izvrševala, ne da bi bila za to upravičena: ona pravico priposestvuje
- Včasih stranka izgubi pravico ali tožbo, če se dolgo časa ni zanjo pobrigala: njena pravica ali tožba je zastarala

II. Štetje časa

- Čas štejemo po koledarju
- Mesec = 30 dni, leto = 365 dni

- Po rimskem pravu je najmanjša in nedeljiva časovna enota dan
 - Civilno štetje: pričetni dan se vedno šteje kot začetni dan, pa čeprav je imel le še nekaj ur ali celo minut
 - Naravno štetje: rok se računa točno od trenutka, v katerem se je začel
 - Če je šlo za pridobitev kake pravice, je veljalo, da je rok že izpolnjen, brž ko je izpolnjen zadnji dan
 - Dosedanji upravičenec izgubi svojo pravico šele, ko mine zadnji dan roka
- III. Tempus continuum – utile
- Tempus continuum = roki se štejejo nepretrgoma od začetka do konca
 - Tempus utile = rok se ni začel, dokler ni mogla stranka prvič uveljavljati svoje pravice

IV. Zastaranje

- Ne more biti dolžnost pravnega reda, da bi neomejeno dolgo varoval pravico takemu upravičencu, ki se sam zanjo ne pobriga

24. PRAVNI UČINKI

- Nastane nov pravni subjekt (npr: z rojstvom)
- Dotedanji pravni subjekt preneha (npr: s smrtjo, zaslužnjem)
- Za neki pravni subjekt določena pravica nastane ali preneha ali se izpremeni

C. OSEBNO PRAVO

25. PRAVNA SPOSOBNOST FIZIČNIH OSEB

I. Pojem

- Pravno sposobnost imenujemo sposobnost postati in biti subjekt pravic in pravnih dolžnosti
- V sužnjelastniški rimski državi je bila pravna sposobnost fizičnih oseb odmerjena po trojnem statusu: po odnosu posameznika do velike skupnosti prostih ljudi (status libertatis), do skupnosti državljanov (status civitatis) in do domače rodbinske skupnosti (status familiae)

II. Začetek pravne sposobnosti – nasciturus (= tisti, ki bo rojen)

- Fizična oseba postane pravno sposobna z rojstvom
- Potrebno je, da se živ otrok popolnoma loči od materinega telesa
- Nepopolni spaček je lahko pravna oseba, popolni ne more biti
- Če je bila sužnja med nosečnostjo vsaj en hip prosta, je bil otrok rojen svoboden
- »tisti, ki bo (šele) rojen, šteje za rojenega, kadar gre za njegove koristi«

III. Konec pravne sposobnosti

- Navadno preneha pravna sposobnost fizične osebe z njeno smrtjo
- Pravna domneva: ob smrti v skupni nevarnosti je nedorasli otrok umrl prej kot njegov roditelj, dorasli pa za roditeljem
- Za vojaka, ki se štiri leta ni oglasil, odkar je šel na vojno, je veljalo, da se sme njegova žena vnovič omožiti
- Če je vojak prišel v vojno ujetništvo, se je v Sulovi dobi smatralo, da je umrl v trenutku zajetja; če pa se je živ vrnil in je prekoračil črto domačih mejnih straž ali celo domači prag, pa je njegova pravna sposobnost zopet oživila

26. STATUS LIBERTATIS – SVOBODNI IN SUŽNJI

I. Brezpravnost sužnjev

- Gospodarjeva oblast nad sužnji (dominica potestas) je bila prav tako neomejena kot lastnina (dominium) nad stvarmi

- Kot pravno nesposoben, ni mogel suženj imeti nobenih premoženjskih pravic; kar je pridobil, je nujno pridobil v istem hipu za gospodarja; včasih je gospodar prepustil sužnju del svojega premoženja, da je z njim gospodaril – tako premoženje se je imenovalo pekulij

II. Nastanek suženjstva

1. Z rojstvom, če je bila otrokova mati sužnja
2. Če je svoboden človek izgubil prostost: upnik je dolžnika (zavezanca), ki svojega dolga ni plačal, smel prodati za sužnja (rimskega državljana je smel prodati le v inozemstvo); kdor je izostal od cenzusovega popisa v republikanski dobi; kdor je bil pozneje obsojen na delo v rudnikih ali za boj z divjimi živalmi ali na smrt; če se je starejši od dvajsetih let dal prodati za sužnja, da bi dobil delež pri prigojufani kupnini
3. Kdor je prišel v vojno ujetništvo

III. Manumissio

- To je pravni posel, s katerim je gospodar izpustil sužnja iz svoje oblasti (če je bil oproščen s civilno manumisijo, je obenem s prostostjo pridobil tudi rimsko državljanstvo)
 - a) **Manumissio vindicta** (s palico): se je izvršila pred pretorjem v obliki navidezne pravde; toženec je bil gospodar, tožnik je bil liktor, ki je izjavil, da je suženj prost in se ga dotaknil s palico, gospodar je pa molčal
 - b) **Manumissio censu**: po gospodarjevem ukazu se je suženj javil cenzorju, da ga je vpisal med svobodne državljane
 - c) **Manumissio testamento**: svobodo sužnja je gospodar odredil v oporoki

IV. Patronat

- Patronatno razmerje je bilo med patronom ter njegovimi dediči in osvobojenecem
- Osvobojenec je moral patronu predvsem izkazovati spoštovanje in pokorščino
- Pred oprostivijo je suženj svojemu gospodarju pogosto s prisego obljubil, da bo zanj opravljal določena dela
- Patron je imel tudi dedno pravico po osvobojencu
- Patron je bil varuh osvobojenca, če je bil še nedorasel in ženski varuh dorasle osvobojenke
- Če je osvobojenec zašel v pomanjkanje, ga je moral patron vzdrževati
- Patronat je trajal redno do osvobojenčeve smrti

V. Polprosta razmerja

- a) **Addicti et nexi:** addictus je bil zavezanec, ki ni plačal svojega dolga, in ga je zato upnik za 60 dni odpeljal na svoj dom v zapor in ga tam imel zvezanega (nexus); po tem roku ga je smel prodati v inozemstvo ali ubiti
 - b) **In mancipio:** so bili otroci, ki jih je oče prepustil drugemu državljanu; resnično (ker je bil v gospodarski stiski) ali navidezno (zaradi posinovitve ali zaradi emancipacije) ali zaradi kakega delikta namesto odškodnine
 - c) **Statuliber:** je bil suženj, ki mu je oporočnik naklonil prostost podložnim pogojem ali pričetnim rokom
 - d) **Homo liber bona fide serviens:** je bil svoboden človek, ki so ga pomotoma imeli za sužnja
 - e) **Redempti** (= odkupljeni): če je za ujetega Rimljana drug Rimljan plačal odkupnino, je ostal prvi v njegovi oblasti, dokler ni odkupnino odslužil s svojim delom
 - f) **Acturati:** so stopili v službo pri kakšnem gladiatorskem podjetniku
 - g) **Coloni:** kolonat pomeni novo vezanost kmečkega prebivalstva na zemljo
27. STATUS CIVITATIS – CIVES, LATINI, PEREGRINI

I. Državljanji, Latinci, tujci

- Rimsko civilno pravo (ius civile) je namenjeno samo po sebi le državljanom; sčasoma so uvideli, da je znaten del pravnih določb precej enak pri Rimljanih in pri tujcih (ius gentium)
- Izmed nedržavljanov so imeli najugodnejši položaj prebivalci latinskih mestnih občin; Rimljani so jim splošno pripoznavali commercium (sposobnost, da so lahko z Rimljani sklepali kupčije), redkeje conubium (sposobnost skleniti veljaven zakon z Rimljanom)
- Tujci (za tujca veljata le ius gentium in njegovo domače pravo) – peregrini – prebivalci tistih dežel, ki so jih rimljani z oročjem podjarmili

II. Pomen državljanstva za pravno sposobnost

- Državljanske pravice so imeli le državljanji
- Tudi tiste pravice, ki jih je urejalo civilno pravo v ožjem smislu, je imel lahko le državljan (npr: skleniti veljaven zakon, imeti očetovsko oblast, imeti lastnino, napraviti oporoko, biti postavljen za dediča, naperiti tožbo v civilnem pravdnem postopku)

III. Pridobitev in izguba državljanstva

- Rimsko državljanstvo se je pridobilo z rojstvom, civilno manumisijo ali s podelitvijo
- Izgubil je državljanstvo tisti, kogar je v republikanski dobi zadela interdictio aqua et igni in je odšel v pregnanstvo; kdor je bil v cesarski dobi obsojen na deportacijo; kdor je postal državljan države, ki je bila z Rimom v pogodbenem razmerju; tisti, ki je izgubil prostost

28. STATUS FAMILIAE – PERSONAE SUI, ALIENI IURIS

I. Gentiles – agnati – sui

- Rodbinski oče (pater familias) je bil svojepraven (persona sui iuris); njegova oblast je trajala do njegove smrti; bil je edini v rodbini premoženjsko sposoben:

- a) Manus: oblast, ki jo je imel nad ženo
- b) Patria potestas: očetovska oblast nad svojimi otroki in posinovljenci

II. A(d)gnati – kognati

- Agnati: civilni sorodniki – osebe, ki so bile pod isto očetovsko oblastjo
- Kognati: sorodniki po krvni zvezi

III. Stopnje sorodstva

- Ravna črta (linea recta): kadar po rojstvu ena oseba izhaja iz druge bodisi neposredno (oče, mati – sin, hči) bodisi posredno (ded, babica – vnuk, vnukinja)
- Stranska črta (linea transversa): osebe, ki po rojstvu izhajajo iz skupnega prednika bodisi neposredno (sestre, bratje) bodisi posredno (bratrance, sestrične)

IV. Svaštvo

- Svaštvo je razmerje enega zakonca do sorodnikov drugega zakonca

V. Zakonsko in nezakonsko rojstvo

- Zakonsko rojstvo temelji na zaroditvi v zakonu
- Pravna domneva: za zakonskega velja otrok, ki je bil rojen najprej 182.dne po sklenitvi, ali pa najpozneje 300.dne po koncu zakona
- Za sorodstvo z materjo je bilo odločilno rojstva, kot otrokov oče pa je veljal zakonski mož otrokove matere
- Nezakonski otroci so po rimskem pravu veljali, kakor da so brez očeta

29. CAPTIS DEMINUTIO

- Včasih je kdo sam nehal biti član določene agnatske rodbine, ki ji je dotlej pripadal, in je postal član druge; to se je zgodilo hčeri, ki je z možnostjo prešla pod moževo oblast (manus) in je s tem prešla iz očetove agnatske rodbine v moževo rodbino, prav tako tudi posinovljencu, ki je iz svoje agnatske rodbine prešel v posinoviteljevo. Zato so to imenovali captis deminutio = »zmanjšanje za eno glavo«. Osebi je sprememba pomenila pravno izgubo.
 - **Captis deminutio maxima**: kadar je Rimljan izgubil prostost in z njo vred tudi državljanstvo in svojo agnatsko pripadnost (npr:ko je bil ujet u vojni ali pa ko ga je upnik prodal za sužnja
 - **Captis deminutio media**: tisti, ki je izgubil rimsko državljanstvo
 - **Captis deminutio minima**:ko je Rimljan izstopil iz svoje agnatske rodbine

30. SPORI GLEDE STATUSA

31. POSLOVNA IN DELIKTNA SPOSOBNOST

I. Poslovna sposobnost

- Poslovno sposobna je oseba, ki more sama sklepati pravne posle in z njimi ustanovljati, pridobivati in odsvajati posamezne pravice ter prevzemati obveznosti.
- Poslovno in deliktno sposobnost lahko imenujemo sposobnost za dejanja, to je sposobnost osebe, da more imeti voljo, ki je potrebna za pravna dejanja

II. Omejitve zaradi mladosti

- Mejniki so bili časi, ko človek doseže puberteto (spolno zrelost); pri deklicah je bilo to dopolnjeno dvanajsto leto, pri dečkih pa štirinajsto
- **Impuberes:**
 - a) **Infantes:** otroci; poslovno popolnoma nesposobni
 - b) **Impuberes infantia maiores:** starejši nedorasli (dečki od 7. do 14. leta, deklice od 7. do 12. leta); lahko so sklepali tiste pravne posle, s katerimi so samo pridobivali, ne da bi se obenem tudi zavezovali ali nekaj odsvajali
 - c) **Puberes:** poslovno popolnoma sposobni

III. Omejitve zaradi spola

- Kolikor dorasla ženska ni bila bodisi kot hči pod očetovo oblastjo (*patria potestas*), bodisi kot žena pod moževo oblastjo (*manus*), je imela svojega varuha – za to funkcijo je bil poklican njen najbližji agnatski sorodnik

IV. Omejitve zaradi duševnih bolezni

- Njegov skrbnik je eden izmed agnatov ali pa gentilov, če ga ni, ga postavi pretor
- Če ima umobolni svetle trenutke, je zopet sam poslovno sposoben
- Nemi in gluhi niso mogli sklepati stipulacije

V. Omejitve zaradi zapravljenosti

- Zakonik XII. plošč postavi zapravljenca pod skrbništvo njegovih agnatov
- Po Justinianu so bili poslovno popolnoma nesposobni otroci in umobolni, omejeno sposobni so bili starejši nedorasli, zapravljenec in dorasli nedoletniki, ki so imeli skrbnika.

VI. Deliktna sposobnost

- Deliktno niso bili sposobni ne otroci ne umobolni

- Osebe, ki so bile omejeno poslovno sposobne, so bile deliktno sposobne, kolikor so v konkretnem primeru mogle spoznati, da njihovo ravnanje ni pravilno

VII. Poslovna in deliktna sposobnost oseb alieni iuris in sužnjev

- Sina pod očetovsko oblastjo ni bilo mogoče tožiti
- Če si je sin pridobil premoženje kot vojak, je bila mogoča izvršba, vendar je pretor dovoljeval beneficium competentiae (lahko je bil obsojen le na toliko, kolikor je zmogel...)
- Hči pod očetovsko oblastjo se ni mogla uspešno zavezati
- Suženj se je zavezal le neiztožljivo; zaradi svojih deliktov, ki jih je storil še kot suženj, je odgovarjal po civilnem pravu potem, ko je postal prost

32. PRAVNI POMEN ČASTI

I. Pojem

- Čast v objektivnem smislu (zunanja čast) je ugled in spoštovanje, ki ga urejena človeška družba pripoznava posameznemu svojemu članu zaradi njegovega ravnanja in vedenja
- Zakonik XII. plošč: dejanska ali besedna žalitev tuje osebnosti (iniuria)

II. Civilno pravo

- **Intestabilis** – kdor je kot priča ali kot tehničar sodeloval pri pravnem poslu, pozneje pa o tem ni pričal, ko je bilo to potrebno, ni mogel nikoli več sodelovati pri nobenem pravnem poslu

III. Pretorsko pravo

- Nečastna dejanja – neposredna pravna infamija
- Posredna pravna infamija - nastopila je šele, ko je bil obtoženec obsojen
- Trajala je do smrti

IV. Klasično pravo

- Zmanjša se čast tistemu, ki je izključen iz senata, ali ki je izključen iz javnih funkcij, ali ki je obsojen na manjšo kazen
- Izgubi čast tisti, ki izgubi prostost, ali je izgnan, ali je obsojen na delo v rudnikih

V. Justinijanovo pravo

- Infames ne smejo pred sodiščem postularati za druge, razen kot varuhi ali skrbniki, in ne morejo nastopati kot pravdni pooblaščeneci

33. PRAVNE OSEBE

I. Pojem

- **Korporacija** je skupnost fizičnih oseb, ki so njeni člani. Skupnost članov je nov pravni subjekt, ki ima lahko tudi svoje premoženje. Delovanje korporacije usmerjajo podrobneje njeni člani in sicer v tistih mejah in oblikah, kakor jih dovoljujejo korporacijska pravila (statut)
- Pri **ustanovi** je pravna oseba določeno premoženje, ki ga je ustanovitelj osamosvojil in določil, da služi za neki poseben namen. Kolikor pri ustanavljanju ustanove sodelujejo fizične osebe, imajo dolžnost skrbeti, da ustanova dosega svoj prvotni namen, ne da bi ga one same smele spreminjati

II. Zgodovina korporacij v Rimu

- Korporacije so ali javnopravne (država, občina) ali zasebnopravne
- Javnopravna korporacija je bila predvsem rimska država (pravne posle z zasebniki so za rimsko državo sklepali magistrati), mestne občine, Cerkev, stara rimska združenja prebivalcev posameznih mestnih delov in okolišev, nižjih uradnikov, družbe davčnih zakupnikov, obrtnikov, trgovcev, svečnikov, pogrebna društva
- Za ustanovitev združenja je bilo treba vsaj treh članov; korporacija traja naprej, dokler ima vsaj enega člana; neha obstajati, kadar sama tako sklene, ali kadar nima več nobenega člana, ali če jo oblastvo razpusti

III. Ustanove

- Rimljani so znali določiti neko premoženje za poseben socialni namen, vendar pa za to niso kreirali nove pravne osebe, temveč so premoženje fiduciarno prepustili neki novi fizični ali pravni osebi z nalogo, da mora zaupano premoženje uporabljati za določen namen

IV. Poznejši razvoj

- Koncesijski sistem – za ustanovitev je potrebno posebno dovoljenje pristojnega oblastva
- Prosto ustanavljanje združenj
- Normativni sistem – vnaprej predpisuje, kaj je treba izpolniti za ustanovitev

Č. STVARNO PRAVO

Prvi oddelek

SPLOŠNI POJMI

34. POJEM STVARI

- Stvarno pravo obsega pravna pravila, ki urejajo pravne odnose glede stvari
- **Stvar** je samostojna telesna reč zunanjega sveta, ki je dosegljiva človeškemu gospodstvu
- Res = reč, vsak premoženjski predmet:
 - **Res corporales** (telesni predmeti, ki se jih lahko dotikamo; stvari v pravnem pomenu)
 - **Res incorporales** (netelesne reči, torej pravice: terjatve, dediščina)

35. VRSTE STVARI

I. Res extra commercium – stvari, izvzete iz pravnega prometa

- Po sakralnem pravu so to svetišča, žrtveniki in bogoslužno orodje; grobišča; obzidja in vrata mest
- Po državnem pravu: stvari, ki so vsem skupne (zrak, tekoča voda, morje in morska obala); javne stvari – stvari rimske države (javne reke, javne ceste, tržnice in gledališča)

II. Res in commercio – stvari v javnem prometu

- 1) **Res Mancipi** (sužnji, domača vprežna in tovarna živina, italska zemljišča ter štiri poljske služnosti na italskih zemljiščih) – **res nec Mancipi** (vse ostale stvari)
- 2) **Premičnine** in **nepremičnine** (premičnine so stvari, ki lahko brez škode za svoje bistvo izpreminjajo kraj na katerem so, drugo so nepremičnine; nepremičnine so

zemljišča, to so določeni deli zemeljske površine z vsem, kar je z njimi trdno in trajno spojeno – k zemljišču spada zračni prostor nad njim in zemlja pod njim)

- 3) **Nadomestne in nenadomestne stvari** (nadomestne lahko določamo s štetjem, tehtanjem merjenjem, posamezni kosi pri njih nimajo nobenega svojskega pomena – olje, med, baker, vino, srebro, zlato; nenadomestna je individualno določena stvar)
- 4) **Potrošne in nepotrošne stvari** (potrošne so stvari, ki se z enkratno smotno rabo že porabijo – jed, pijača, denar; ostale so nepotrošne)
- 5) **Deljive in nedeljive** (deljive so stvari, ki jih je mogoče razdeliti na enakovrstne dele, ne da bi pri tem trpelo njihovo bistvo in njihova vrednost; realno ni deljiv diamant, ker bi vsi njegovi deli skupaj ne bili več toliko vredni kot celotna stvar; ni deljiva ne hiša ne žival; deljiva so predvsem nezazidana zemljišča z razmejivtijo; stvar je mogoče razdeliti tudi miselno tako, da stvar, ki ni realno razdeljena pripada več osebam kot solastnikom, delež se imenuje pars pro indivisio)
- 6) **Enovite in sestavljene stvari** (enovita stvar je enotna že po svoji naravi – žival, tram, kamen; sestavljena stvar je sicer pravno ena stvar, toda sestavljena iz delov, ki so bili pred spojitvijo samostojne stvari; na samostojni stvari, ki je del sestavljene stvari, ni mogoče uveljavljati lastninske pravice, dokler le-ta ne postane zopet samostojna stvar; obstoji skupnost stvari ali zbirna stvar iz več samostojnih stvari, ki pa jih imajo v gospodarskem življenju za enoto, npr: knjižnica, čreda)
- 7) **Accessio cedit principali** – stranska stvar (gospodarsko manj pomembna), ki priraste, postane akcesija glavni stvari, izgubi s tem svojo pravno samostojnost, npr: če njivo posejemo z žitom, če tram vzdamo v poslopje)
- 8) **Plodovi** – dokler so plodovi združeni z matično stvarjo, so del matične stvari. Samostojne postanejo, ko se od nje fizično ločijo. Naravni plodovi, organski (za njih je značilno, da ostane ohranjena matična stvar, ki je sposobna, da proizvaja take plodove, civilni plodovi (viri denarne koristi); pritiklino imenujemo premično stvar, ki je z drugo, glavno stvarjo trajno tako zvezana, da po gospodarskem pojmovanju služi glavni stvari, vendar ostane še naprej samostojna stvar, npr: ključ nasproti omari)

36. STVARNE PRAVICE

I. Pojem

- V tožbi actio in rem trdi tožnik, da je sporna stvar njegova, ali da ima neko stvarno pravico na tuji stvari (npr: užitek)
- Z actio in personam pa zahteva upnik od dolžnika neko dajatev ali storitev premoženjske vrednosti
- Ker je stvarno pravico mogoče s tožbo braniti zoper vsakogar, ki v njo posega, je stvarna pravica absolutna
- Predmet stvarne pravice more biti samo individualno določena stvar

II. Vrste stvarnih pravic:

1. Lastnina
 2. Služnost
 3. Dedna stavbna pravica
 4. Dedna zakupna pravica
 5. Zastavna pravica
- } stvarne pravice na tuji stvari

Drugi oddelek
LASTNINSKA PRAVICA IN POSEST

37. RAZVOJ LASTNINSKE PRAVICE PO RIMSKEM PRAVU

I. Pojem

Lastnina = vse premoženje, ki obsega poleg lastnine v pravnem smislu še druge stvarne pravice kakor tudi terjatve in dolgove

II. Subjekt in predmet lastninske pravice

- Lastninsko pravico, kakor jo je urejalo rimsko civilno pravo, je mogel imeti samo rimski državljan
- Za tujce na njihovem ozemlju je veljalo njihovo domače pravo (peregrinska lastnina)
- Navadno je imel lastninsko pravico na določeni stvari en lastnik
- Lahko je bila določena stvar v solastnini več oseb kot solastnikov
- Predmet lastninske pravice je bila posamezna stvar, ne pa skupnost stvari; pri tej so bile predmet lastnine posamezne stvari, iz katerih je sestavljena

III. Civilna in bonitarna lastnina

- Za civilno lastnino je morala biti res Mancipi tudi pridobljena s takim pridobitnim načinom; med živimi res Mancipi samo z Mancipacijo ali z in iure cessio
- Na izročeni res Mancipi je mogel postati civilni lastnik šele, ko je stvar priposestvoval

38. POSEST – POJEM IN POMEN

I. Pojem posesti

- **Posest je dejstvo, da ima nekdo – posestnik – določeno stvar v svoji oblasti in da ima tudi ustrezno posestno voljo**
- Vendar ni vsak posestnik tudi lastnik; tako poseduje svojo stvar kot posestnik samo pošteni posestnik, ki ne ve, da je stvar, katero ima v svoji posesti, pridobil od nelastnika; prav tako ni lastnik zastavni upnik, ki mu je lastnik stvar prepustil v posest kot zastavo za dolg

II. Posest v rimskem pravu

- Rimsko pravo jo je uporabljalo v trojnem pomenu:
 - 1) Predvsem sme posestnik braniti svojo posest
 - 2) Posest vodi včasih do pridobitve lastnine
 - 3) Po pretorskem pravu je posest kot taka varovana s posebnimi pretorskimi zapovedmi in prepovedmi (pretor v interdiktne postopku ničesar ne odloči o tem, katera stranka ima lastninsko pravico; pretor je posestno varstvo odrekel tistemu lastniškemu posestniku, ki je bila njegova posest relativno viciozna – viciozna je bila posest, ki jo je posestnik pridobil od svojega pravnega nasprotnika s silo (vi) ali skrivaj (clam) ali na prošnjo do preklica (precario)

III. Posestnik in predmet posesti

- Juristični posestnik je mogel biti samo tisti, ki bi mogel biti lastnik
- Sinovi pod očetovsko oblastjo, žena in manu in sužnji niso mogli biti posestniki, ampak so lahko posest pridobivali samo za svojega očeta, moža oz. gospodarja
- Predmet posesti je mogla biti samo stvar, na kateri je bila mogoča lastnina (res in commercio)

39. PRIDOBITEV IN IZGUBA POSESTI

I. Pridobitev posesti

Pretorsko pravo varuje kot posestnika tistega, ki ima stvar v fizični oblasti in ima hkrati tudi ustrezno posestno voljo

Posest pridobivamo *corpore et animo* – s »telesno« pridobitvijo je mišljeno fizično vzetje stvari v posest, *animo* pa pomeni, da mora biti posest pridobljena z ustrezno posestno voljo

1. Corpus

Kdaj pridobi posestnik fizično oblast je treba presojeti po konkretnih okoliščinah

Taka oblast je na zemljiščih manj vidna kot na premičninah

Pri neposredni pridobitvi (npr. prilastitev) je potrebno, da posestnik vzame stvar vidno v posest (aprehenzija), npr. da stopi na zemljišče, ga omeji, da premičnino odnese...

Že po klasičnem pravu ni potrebno pridobiti posesti vedno *corpore et tactu* (=telesno in z dotikom), ampak večkrat zadošča, da jo dobimo *oculis et affectu* (=z očmi in z voljo)

PRIMER:

- Na težkih stebrih se pridobi posest na ta način, da se odsvojitelj in pridobitelj pri stebrih sporazumeta o njihovi izročitvi
- Vino, vskladiščeno v vinski kleti, je izročeno s tem, da dosedanji posestnik izroči ključne novemu posestniku.
- Kupec dobi na kupljenem lesu posest, ki mu ga je prodajalec velel odpeljati, koh lesu postavi čuvaja.
- Na tramovih kupec pridobi posest, ko jih ožigosa.

Kdaj in kako se pridobi fizična oblast nad zemljiščem:

- (civilna doba) novi posestnik je sprva moral obhoditi zemljišče, nato je zadoščalo, da je stopil na zemljišče, medtem ko je dosedanji posestnik izjavil, da mu izroča zemljišče
- (klasično pravo) – *longa manu traditio* (izročitev na dolgo roko) – to so opravili tako, da je dosedanji posestnik s kake razgledne točke pokazal novemu posestniku zemljišče in izjavil, da mu ga prepušča v posest; kasneje je bilo dovolj, da je sklenjen kak pravni posel, ki je kot tak nalagal prepustitev posesti (kupoprodajna, darilna pogodba), in je nati pridobitelj dejansko vzel zemljišče v posest
- Justinjanovo pravo še zahteva, da je potrebno pridobiti fizično oblast nad stvarjo; vendar že prihaja do tega, da pismena izročilna izjava lahko nadomesti dejansko vzetje stvari v posest

2. Animus

Posestnik more imeti poleg fizične oblasti nad stvarjo tudi posestno voljo

Savigny: posestna volja = volja, posedovati kot lastnik; posest nelastniških posestnikov (zastavni upnik, emfitevte) pa je imenoval »izvedeno« posest, češ da izvajajo posest od lastniškega posestnika

Jhering: pozitivno pravo odloča po praktičnih življenskih vidikih, komu daje posestno varstvo in komu ga odreka

Posestna volja je za pravi red pomembna le, če se navzven pokaže

Nepošteni posestnik postane s tem, da da stvar poneveri in jo skrrije, ali pa če s silo brani posestniku vstop na njegovo zemljišče

Kadar se ujemata volja pridobitelja po pridobitvi posesti in dosedanjega lastnika po opustitvi posesti, je posest pridobljena sporazumno

Brevi manu traditio (izročitev na kratko roko): izjemno nastane posestna voljo pozneje kot fizična oblast nad stvarjo; doslejši imetnik (npr. najemnik, zakupnik) postane lastnik in posestnik stvari, ker je stvar npr. kupil od doslejšega posestnika

Ker ne morejo imeti potrebne posestne volje, ne morejo pridobivati posesti: infantes, umobolni, in kot take tudi ne pravne osebe in ne ležeča zapuščina

Po Justinijanu: starejši nedorasli lahko dobilo posest le, če razumejo pomen take pridobitve; otroci pridobivajo le z varuhovo avtorizacijo, ali pa jo pridobi varuh zanje Filius familias ali suženj pridobiva posest za očeta ali gospodarja; kadar kupujeta s pekulijem, oče oz. gospodar pridobi posest, čeprav za to niti ne ve

Kot nekaj dejanskega posest ni podedljiva; dedič že tako pridobi zapuščinske stvari v lastnino, vendar pa si mora posest na njih še posebej pridobiti

3. Pridobivanje posesti po zastopniku

Posest je le dejstvo, ne tudi pravica.

(klasično pravo) – varuh je lahko pridobil posest za svojega varovanca pa čeprav ta za to ni vedel.

Procurator omnium bonorum je pridobival posest za svojega gospodarja na stvareh, ki jih je kupil po njegovem naročilu, ali pa mu jih je pozneje ta odobril.

Justinjan: vsak svoboden človek ali tuj suženj lahko pridobi posest za drugega, bodisi da je ta za pridobitev vedel ali ne.

II. Izguba posesti

- Posest preneha, ko posestnik umre
- Posestnik izgubi posest takrat, ko postane premoženjsko nesposoben; če je posedovana stvar uničena, ali če pride iz pravnega prometa
 - Ne izgubi pa je, če postane umobolen ali pa če umre imetnik, ki je imel stvar v posredni posesti (najemnik, depozitar); na sužnju, ki je pobegnil gospodarju, ima gospodar še vedno posest
- Samo corpore izgubi posestnik posest na stvari, ki mu je bila s silo odvzeta, uničena, ukradena, ali ki jo je izgubil; čeprav ima morda še posestno voljo, vendar ni več posestnik, ker nima več posesti v svoji oblasti

40. POSESTNO VARSTVO

I. Interdiktno varstvo posesti

- Pretorsko pravo varuje posest kot tako, ne glede na to, ali posestnik stvar upravičeno poseduje ali ne, ali jo je pridobil pošteno ali nepošteno; načeloma je dovolj, da ima posestnik stvar v svoji posesti – ko se to dožene, pretor varuje posestnika s svojimi interdikti (ne stori pa tega takrat, ko je ta pridobil posest viciozno od svojega sedanjega nasprotnika)
- V posestnem sporu je hotel pretor preprečiti, da bi se taki spori reševali s silo namesto v pravnem postopku

II. Vrste interdiktov

- Interdicta retinendae possessionis (hočejo ohraniti posest tistemu, ki je bil posestnik, ko je bil interdikt izdan)

- [Interdicta recuperandae possessionis](#) (hočejo povrniti posest prejšnjemu lastniku, ker jo je sedANJI posestnik pridobil od njega viciozno)
 - [Interdicta adiscipendae possessionis](#) (hočejo omogočiti raznim upravičencem, da pridobijo posest na stvareh, ki jih dotlej še niso posedovali)
- III. Interdicta retinendae possessionis
- Ohranitvi posesti sta namenjena interdikta: [uti possidetis](#) (nepremičnine) in [utrubi](#) (premičnine)
 - Pretor z njima prepoveduje nasilje zoper nadaljno posest nevicioznega posestnika
1. Interdikt uti possidetis:
- Kakor tisto poslopje, za katero gre, vidva posedujeta neviciozno drug od drugega, tako naj ostane; prepovedujem uporabo nasilja, ki bi šlo za tem, da ne bi tako posedovala.
 - Kakor vidva sedaj posedujeta tisto zemljišče, za katero gre, tako ga posedujta, ker ga ne posedujeta ne nasilno ne naskrivaj ne na prošnjo drug od drugega. Zoper to posest prepovedujem uporabo nasilja.
- S tem interdiktom pretor varuje posestnika v njegovi mirni posesti zemljišča (npr. da mu nekdo ne postavi napravo na njegovi zemlji)
 - Posest na nepremičnini varuje pretor tako, da prepoveduje, da bi se nasilno izpremenilo tisto posestno stanje, ki je bilo v trenutku, ko je bil interdikt izrečen; dosedANJI posestnik naj obdrži posest še naprej
2. Interdikt utrubi:
- Pri komer od vaju obeh je ta človek (=suženj), za katerega gre, - in sicer ne da bi ga kdo bil od vaju obeh s silo ali na skrivaj ali na prošnjo pridobil od drugega – bil večji del tega leta, tisti naj ga odvede s seboj! Prepovedujem uporabo sile, da ga ne bi bil tisti odvedel!
- IV. Interdicta recuperandae possessionis
- Interdikta de vi in de precario uporablja prejšnji posestnik, da dobi nazaj posest stvari, ki mu jo je toženec s silo (vi) odvzel, in posest stvari, ki jo je bil sedanjemu posestniku prepustil v brezplačno uporabo (precario); interdikta sta po svoji obliki zapovedi, naslovljeni na posestnika, naj vrne stvar tožniku v posest
1. [Interdictum de vi](#)
- Uporaben samo glede nepremičnin, in sicer takrat, kadar je toženec nasilno pregnal tožnika z zemljišča
- Interdictum de vi cottidiana
- Od koder si ti v tem letu njega s silo pregnal, ali ga je tvoja družina pregnala, ko je on tam posedoval - ker ni ne na silo ne skrivaj ne na prošnjo od tebe posedoval – tja postavi nazaj njega in vse, karkoli je on takrat tam imel.
 - Nasilno pregnani posestnik je mogel s tem interdiktom doseči, da mu je dejicent povrnil odvzeto zemljiško posest, vendar

samo takrat, ko ni bila njegova prejšna posest viciozna nasproti dejicientu (tožencu).

◦ Interdikt de vi armata

- Od koder si ti njega s silo in oboroženo tolpo pregnal, ali ga je tvoja družina pregnala, tja postavi nazaj njega in vse, karkoli je on takrat tam imel.

2. Interdictum de precario

- Kar imaš od njega na prošnjo, ali si zvijačno nehal imeti, tisto, za kar gre, to njemu vrni.

Pretor nudi interdiktno posestno varstvo prekaristu zoper vsakogar razen tistega, od kogar je stvar dobil na prošnjo

Precario dans je mogel svojo stvar odvzeti nazaj kadar je hotel

V. Posestno varstvo po občem pravu

41. NAČINI PRIDOBITVE LASTNINE

Načini pridobitve lastnine so tista pravna dejstva, ki jih pravni red pripoznava za uspešna, da premoženjskopравни subjekti (fizične in pravne osebe) z njimi pridobivajo lastninsko pravico.

- Rimljani so razlikovali civilne (civilno pravo, samo Rimljani) in naravne pridobitne načine (ius gentium, Rimljani in tujci).
- Naravno pravna šola razlikuje med izvirnimi (originarnimi; pridobi pridobitelj na neki stvari lastninsko pravico, ne glede na to ali je imel nekdo drug na tisti stvari lastninsko pravico ali ne) in izvedenimi (derivativnimi; izvaja pridobitelj lastninsko pravico od druge osebe in postane lastnik le tedaj, kadar je bil njegov prednik lastnik) pridobitnimi načini.
- Izvirni pridobitni načini: prilastitev, pridobitev zaklada, pridobitev plodov, spojitev, zmešanje, pridelava, priposestvanje.
- Izvedeni pridobitni načini: macipacija, in iure cessio, izročitev, prisoditev in volilo.

42. PRILASTITEV

Prilastitev je naravni in izvirni pridobitni način, pri katerem pridobi na določeni stvari, ki ni v lastnini nikogar, lastninsko pravico tisti, ki vzame stvar v posest z namenom, da pridobi na njej lastnino.

1. Stvari v prosti naravi
 - Ki niso že v lastnini kake druge osebe: divjačina, ptiči, ribe, kamenje ob morju, školjke, biseri, otok, ki je nastal v morju
 - Ni bilo mogoče si prilastiti divjačine, ki jo je lastnik gojil na ograjenem zemljišču ali rib iz ribnika; tudi domačih živali ne, pa čeprav so pobegnili in se nočejo več vrniti h lastniku (okupirane so lahko samo takrat, ko jih lastnik zavrže)

- Udomačene živali so last tistega, ki jih je udomačil (srne, golobi) in so last tudi, če so v prostosti, pod pogojem, da se občasno še vračajo k lastniku; na roju čebel lahko lastnik obdrži lastnino tako dolgo dokler ga lahko vidi in zasleduje
 - Ujete živali (levi, sloni) vzrajajo pri okupantu le zato, ker ne morejo uiti
2. Nikogaršnja je postala tudi zavržena in odvržena stvar
 - Na njej je lastnik opustil posest in s tem izrazil voljo, da je na njej opustil svojo lastninsko pravico
 3. Predmet okupacije so bile tudi **res hostiles**, to je stvari, ki so bile last pripadnikov naroda, ki je bil z Rimljani v vojnem stanju in so se nahajale na rimskem ozemlju (vojni plen je pripadel rimski državi!)

43. PRIDOBITEV ZAKLADA

Zaklad imenujejo viri premoženjske vrednote, zlasti denar ali druge dragocenosti, ki jih je navadno v veliki nevarnosti lastnik zakopal in so ostale skrite tako dolgo, da pozneje nihče več ne ve, čigave so bile.

- Hadrijan: polovica zaklada naj pripade najditelju, polovica pa zemljiškemu lastniku. Če je najditelj kopal po zemljišču brez lastnikovega dovoljenja, je ves zaklad pripadel zemljiškemu lastniku.
- Za zaklad je odločilno kdo ga je našel, ne pa kdo ga je vzel v posest.

44. PRIDOBITEV PLODOV

- Redno pridobi lastninsko pravico na plodu lastnik matične stvari, in sicer izvirno takrat, ko se plod loči od matične stvari in tako postane samostojna stvar. Enako pridobivata tudi dobroverni posestni in dedni zakupnik.
- Užitek pridobiva z ločitvijo lastnino samo na živalskih mladičih, na drugih plodovih pa šele ko jih vzame v posest.
- Zakupnik pridobiva plodove, ko jih s (tihim) zakupodajalčevim dovoljenjem vzame v posest. Njegovo pridobivanje je izvedeno.

45. SPOJITEV, ZMEŠANJE IN POMEŠANJE

I. Splošno

- Da more gospodarsko življenje proizvajati nove vrednote, spaja neprestano različne stvari med seboj (z žitom posejemo njivo, z barvo prepleskamo ploščo).
- Od več samostojnih stvari ostane samo glavna stvar, ki je v sebi absorbirala gospodarsko manj važno stvar, ta je postala njen prirast (accessio)

II. Spojitev premičnine z zemljiščem

1. **Satio, plantatio**

Seme priraste k zemljišču, brž ko je posejano. Na vsajenih mladikah se pridobi lastninsko pravico, brž ko se zakoreninijo.

2. **Inaedificatio**

Poslopje, ki ga zgradim na tujem zemljišču, je prirast zemljišča. Predmet lastninske pravice je zazidano zemljišče.

3. Alluvio-avulsio

Ob javni reki ležeča zemljišča se povečujejo po naplavinah (alluvio), ki jih neopazno donaša. Kadar pa reka prinese s seboj drugod odtrgano zemljo in jo pusti na zemljišču (avulsio) – na njej ne pridobi zemljiški lastnik lastninske pravice, dokler se trdno ne spoji z njegovim zemljiščem (če npr. drevje na odtrgani zemlji požene korenine na novem zemljišču)

4. Insula in flumine nata – alveus derelictus

V javni reki nastali otok pripada obrežnima lastnikoma; deli ga črta, ki si jo mislimo potegnjeno sredi reke vzporedno z bregovoma. Tako si tudi delita opuščeno rečno strugo, če reka izpremeni tok.

III. Spojitev dveh premičnin

1. Textura, scriptura, pictura

Pri vezenini in pisavi so šteli podlogo za glavno stvar. Lastnik podloge je postal lastnik prirasti. Isto glede slike.

2. Ferruminatio – adplumbatio

Če vstavimo poškodovanemu kipu manjkajoči del iz istovrstne snovi, tedaj kip popolnoma absorbira dodatek. Tudi po ponovni ločitvi te roke od kipa ostane lastnik kipa lastnik roke. Adplumbacija: lastnik prstana, ki vanj vdela tuj diamant, postane s tem tudi lastnik diamanta. Brž ko postane diamant spet samostojna stvar, oživi lastnina prejšnjega lastnika diamanta. Lastnik diamanta sme od lastnika zahtevati, da loči diamant od prstana (actio ad exhibendum) in ga nato pridobi z lastninsko tožbo.

IV. Pomešanje, zmešanje

Spojitev dveh stvari, ki veljata za enako pomembne.

- Pri pomešanju suhih stvari (sadje, žito) postanejo dosedanji lastniki solastniki, če se je pomešanje izvršilo po njihovi volji.
- Če pomešanja niso hoteli, obdrži vsak lastnino na svoji stvari.
- Če se pomešajo novcidveha lastnikov tako, da jih ni mogoče ločiti, tedaj postane lastnik tisti, ki je pomešal, drugeemu pa vrne vrednost njegovih novcev.
- Prejšnji lastnik ima le terjatveni tožbi: *condictio sine causa* (pomešanje se je zgodilo nevedoma) ali *actio furti* in *condictio furtiva* (pomešanje se je zgodilo vedoma)
- Pri zmešanju dveh tekočin ali kovinskih mas je odločilno ali se da zmes ločiti. Če se da, se glede lastnine ni nič spremenilo. Če ni ločljiva (npr. vino), so prejšnji lastniki postali solastniki v tistem razmerju, ki ustreza količini in vrednosti njihovih prejšnjih stvari.

46. PREDELAVA

O predelavi govorimo, kadar eno ali več stvari tako izpremenimo, da iz nje (oz. njih) nastane nova stvar (iz grozdja vino, iz volne obleko, iz srebra čašo, iz desk ladjo).

- Prvotna stvar = materia.
- Nova stvar = species.

*Od spojitve se predelava razlikuje po tem, da iz dveh posameznih stvari nastane nova in da se tu upošteva tudi delo.

- Sabinijanci: lastnik snovi je postal lastnik nove stvari
- Prokulijanci: predelovalec je izvirno pridobil lastninsko pravico na novi stvari
- Justinijan: kadar je mogoče novo stvar spremeniti nazaj v svojo prvotno obliko (npr. srebrno čašo pretopiti v kepo srebra), postane lastnik snovi tudi lastnik nove stvari; kadar pa to ni mogoče (vina nazaj v grozdje), pridobi predelovalec na novi stvari lastninsko pravico (izvirno); če je predelovalec postal lastnik, je moral lastniku povrniti škodo. Zoper zlonamerne predelovalca je imel lastnik na voljo actio furti in condictio furtiva in actio legis Aquiliae, zoper dobrovernega pa condictio sine causa – tožbe so obligacijskopravne.

47. MANCIPACIJA (mancipatio)

I. Pojem in oblika

Za veljavno mancipacijo je bilo potrebno, da so pri njej sodelovali odsvojitelj in pridobitelj, pet prič in tehničar.

- Umobolnega odsvojitelja je zastopal agnatski skrbnik
 - Za pridobitelja je lahko nastopal njegov sin ali suženj
 - Če je bila predmet mancipacije premična stvar, je morala biti navzoča
 - Do 335 je kupec kupil z bakrom, ki ga je tehničar stehtal in pri tem podal svojo izjavo; izjava je postal pravno veljavna šele s tem, da ji je navzoči odsvojitelj molče pritrnil
 - Odkar so Rimljani imeli kovani denar, ni bilo več treba tehtanje kupnine (kupec je potrkal z novčičem po tehtnici in mu ga izročil kot simbolično kupnino
 - Mancipacijo so uporabljali tudi kot prenos lastnine na res Mancipi ob podaritvi, za ustanavljanje poljskih služnosti in ob napravi oporoke
 - **Adoptio** – s trikratno prodajo je oče prepustil sina sodržavljanu v posinovitev
 - **Emancipatio** – s trikratno prodajo sinu omogočil predčasno sprostitev od očetovske oblasti
 - **Mancipium** – s trikratno prodajo je sina zaradi delikta noksarno prepustil oškodovancu v oblast
- ##### II. Pravni učinki mancipacije
- V mancipaciji so lahko sodelovali le rimski državljani
 - Zaželeno je bila javnost

- Pred mancipacijo je lahko odsvojitelj napovedal pomankljivost stvari, zaradi katerih je odrekal jamstvo; ali pa da na zemlji, ki jo prodaja ni nobenih služnosti – izjave: *leges mancipi*
- Mancipaciji ni smel biti postavljen ne rok ne pogoj, drugače je nična
- Če je bilo zemljišče manjše, kot bi moralo, je odsvojitelj jamčil za primankljaj dvakratno – **actio de modo agri**
- Kupec je zahteval od prodajalca dvojno povračilo kupnine, če mu je mancipirano stvar tretji evinciral – **actio auctoritatis**

48. IN IURE CESSIO

I. Pojem

In iure cessio je navidezna pravda, v kateri nastopa odsvojitelj kot dozdevni toženec, pridobitelj pa kot dozdevni tožnik. Odsvojitelj kot toženec izgubi pravdo, kakor je to domenjano, tako da obvelja tožnik kot lastnik stvari.

- To je uspešno le takrat, kadar je bil dozdevni toženec do takrat res lastnik stvari (izvedena pridobitev)
- In iure cessio se je opravljala in iure: v Rimu pred pretorjem, v provinci pred provincialnim namestnikom
- Pridobitelj je v pravdi izjavil, da je odsvojiteljeva stvar njegova, le-ta mu ni ugovarjal, nato ga je pretor še izrečno vprašal, ali uveljavlja svojo lastninsko pravico, ker je toženec to zanikal ali pa molčal, se pravda ni nadaljevala

II. Uporabljanje

- In iure cessio omogoča pridobitev lastnine na res mancipi in tudi na res nec mancipi
- Z njo so lahko ustanovili vse zemljiške služnosti in užitek, tudi ukinjali
- Uporabljali so jo za odstop dediščine
- Pri adopciji
- Pri osvoboditvi sužnjev
- Ni smela vsebovati ne pogoja ne roka
- Vedno abstrakten pravni posel; neodvisna od vprašanja ali je bila kupnina plačana ali ne

III. Pravne posledice

- Pridobitelj je postal civilni lastnik

49. IZROČITEV (traditio)

Odsvojitelj (tradent) je prepustil odsvojitelju svojo stvar v posest, da bi ga s tem napravil za lastnika, pridobitelj pa jo je vzel v posest z namenom, da pridobi na njej lastninsko pravico.

! Justinijan: z izročitvijo so pridobivali lastnino na vseh stvareh, ki so bile v pravnem prometu.

Za veljavno izročitev je bilo potrebno:

- a) Izročitelj je redno moral biti lastnik stvari

- b) Pridobitelj je moral biti sposoben, da postane lastnik stvari
- c) Stranki sta morali imeti namen, da ena prenese lastnino, druga, da pridobi
- d) Potrebna je bila iusta causa traditionis
- e) Izročitelj je moral prepustiti stvar pridobitelju v posest

I. Izročitelj – lastnik

- Niso mogli tradirati: infantes, umobolni, preklicani zapravljevci, starejši nedorasli brez varuha; izjemno včasih pravna norma prepoveduje celo lastniku, ki je poslovno sposoben, da določene stvari ne sme odsvojiti (tako ni mož smel odsvojiti dotalnega zemljišča brez ženinega privoljenja; kolon ni mogel odsvojiti zemlje, ki jo je obdeloval, kot kolon; ni se moglo odsvojiti stvari, o kateri je tekla pravda
- V redkih primerih je mogel tudi nelastnik prenesti lastninsko pravico na pridobitelja:
 1. Filius familias in suženj sta mogla s tradicijo odsvajati pekulijarne, očetove ali gospodarjeve stvari, če sta jima le-ta dovolila prosto uporabo pekulija
 2. Procurator omnium bonorum, varuh nedoraslega ali skrbnik umobolnega so pravtako mogli odsvajati njihove stvari
 3. Zastavni upnik, ki je prodal zastavljeno stvar, ker dolžnikov dolg ni bil plačan, jo je s tradicijo prenesel pridobitelju v lastnino
 4. Tisti, ki mu je dal lastnik poseben mandat
 5. Po posebnem privilegiju tudi cesar ali cesarica
 6. Direktni zastopnik

II. Pridobitelj (accipiens)

- S tradicijo je mogla pridobiti lastninsko pravico oseba, ki je imela vsaj commercium
- Provincialni namestnik ni smel pridobivati lastnine na zemljiščih v svoji provinci
- Izročitev je neučinkovita, če posest stvari pridobi nekdo drug kakor tisti, komur jo je tradent želel izročiti
- Samo izjemno je bila veljavna izročitev pri metanju novcev med gledalce

III. Animus dominii transferendi et acquirendi – namen

- Z izročitvijo se prenese lastnina samo takrat, ko stranki to hočeta

IV. Prepustitev posesti

- S tradicijo prenese odsvojitelj lastninsko pravico na pridobitelja redno samo tako, da mu stvar prepusti v posest in jo ta vzame v posest
- Lastninske pravice na stvareh se prenašajo z izročitvami in s priposestvovanji, ne pa z s samimi dogovori (pakti)!
- Pridobitelj je pridobil posest po načelih corpore et animo
- Brevi manu traditio je zadoščala, kadar je doslejšni lastnik (npr. najemnik) pridobil na stvari lastninsko pravico
- Longa manu traditio se je imenovala izročitev, če je odsvojitelj pridobitelj stvar samo naznačil (npr. s stolpa mu je pokazal meje zemljišča) in mu jo je stavil na voljo

- Podobno je pridobil lastnino oculis et affectu, čeprav ne corpore et tactu kupec, ki je naročil prodajalcu, da naj navzočo prodano stvar izroči njegovemu prokuratorju.
- Izročitev ključev skladišča ali vinske kleti, je zadoščalo, da je pridobitelj postal lastnik zaklenjenega blaga
- **Constitutum possessorium** – doslejši lastnik in posestnik je odsvojil svojo stvar, toda sporazumno s pridobiteljem jo je obdržal še naprej kot njegov imetnik
- Izjemno je sama pogodba nadomestila prepustitev posesti
- Postklasično pravo glede daril: pri darilih med otroki in starši ni treba ne mancipacije in tradicije, zadošča volja pogodbenikov
- Darila med zakoncema od Avgusta naprej prepovedana
- Primer, ko stranki ne soglašata o tem, katera je causa traditionis: nesporna je neuspešna izročitev, kadar tradent prepusti stvar pridobitelju, da bi mu jo posodil, pridobitelj pa jo sprejme, meneč, da mu je podarjena; o nasprotnem primeru, ko hoče odsvojitelj denar podariti, pridobitelj pa ga sprejme kot posojilo, je Ulpijan mnenja, da pridobitelj ni pridobil lastninske pravice na pridobljenem denarju – zato lahko tradent še vedno napreri lastninsko tožbo glede denarja
- Včasih stranki soglašata o pravnem temelju (iusta causa), toda njega v resnici ni (npr. dedič plača dolg, ne vedoč, da ga je zapustnik že plačal). Kadar je bil tudi prejemnik v zmoti in je denar sprejel v prepričanju, da je terjatev resnična, je z izročitvijo postal lastnik. Tradent je mogel od njega terjati povračilo z obogatitveno tožbo **conditio indebiti**, ni pa mogel naperiti lastninske tožbe. Če je pridobitelj vedel, da je dolg že plačan, pa je kljub temu sprejel denar, je zagrešil tatvino. Če pa je plačal, čeprav je vedel, da ni ničesar dolžan, ni mogel ničesar izterjati.
- Če je bila dota izročena pred sklenitvijo zakona, je mož pridobil na dotalnih stvareh lastnino; če pozneje zakon ni bil sklenjen, je bilo mogoče zahtevati od njega povračilo z obogatitveno tožbo **conditio ob causam datorum**

V. Rok, pogoj

- Že po klasičnem pravu je bila mogoča izročitev pod odložnim pogojem ali s pričetnim rokom, ni pa bilo mogoče omejiti izročitve z resolutivnim pogojem ali končnim rokom

PRIMER:

- Prodajalec, ki je stvar izročil kupcu, si je na njej pridržal lastnino dotlej, dokler ne bo kupnina plačana
- Na izročeni kupljeni stvari kupec ni pridobil lastninske pravice, preden ni kupnine plačal ali je ni zavaroval

VI. Tradicija in publiciteta

- Pri tradiciji ni bilo nobene publicitete (javnosti)

50. PRISODITEV (adiudicatio)

Prisoditev je izvedeni način pridobitve lastnine, po katerem je postal lastnik dotlej skupne stvari tisti, komur jo je sodnik prisodil v delitveni pravdi.

1. Actio familiae erciscundae

Z njo so mogli sodediči zahtevati razdelitev dediščinskih stvari; na njih so namreč doslej imeli solastnino

2. Actio finium regondorum

Uporabljala se je pri mejnih sporih

- S prisoditvijo je postal pridobitelj lastnik le tedaj, če so bile osebe, ki so bile pravdne stranke v delitveni pravdi, ob litiskontestaciji solastniki stvari.
- Lastnina se pridobila takoj s prisoditvijo; ni bilo odložnega pogoja ali pričetega roka

51. VOLILO

Vindikacijsko volilo je bilo naklonitev oporočnikove stvari, zemljiške služnosti ali užitka, ki jo je oporočnik v svoji oporoki odredil v korist volilojemnika in v breme dediča.

- Predmet takega volila je moral biti oporočnikov ob njegovi smrti in če je bila stvar nenadomestna, tudi ob napravi oporoke
- Volilojemnik je postal lastnik voljene stvari v istem trenutku, ko je dedič pridobil dediščino
- Volilojemnik je postal lastnik ipso iure
 - Sabinijanci: lastnik voljene stvari postane, čeprav za to ne ve; če kasneje odkloni volilo, velja, da ni nikoli prejel stvari
 - Prokulijanci: volilojemnik pridobi lastninsko pravico šele, ko brezoblično izjavi, da voljeno stvar sprejme
 - Justinijan: na ta način je bilo mogoče pridobiti vsa volila, katerih predmet je bila stvar, ki je bila oporočnikova ob njegovi smrti

52. PRIPOSESTVOVANJE

I. Pojem

S priposestvom pridobi lastninsko pravico na stvari tisti, ki ima stvar določeno dobo v svoji posesti.

- Po klasičnem pravu je lahko priposestvoval:
 - a) Dobroverni (pošten) posestnik, ki je bil stvar pridobil od nelastnika in zato ni postal lastnik; s priposestvom je pridobil lastninsko pravico izvirno
 - b) Bonitarni lastnik, ki zato ni postal civilni lastnik, ker stvari ni pridobil na pravičen pridobiten način; s priposestvom je lastninsko pravico pridobil izvedeno
- Priposestvanje je povzročilo, da je posestnik postal lastnik stvari; obenem je izgubil lastninsko pravico dosedanji lastnik, ki ni imel stvari v svoji posesti
- S priposestvom je mogel pridobiti lastnino marsikateri pridobitelj stvari, ki drugače nikoli ne bi postal lastnik in bi zato stvari ne mogel nikomur prepustiti v lastnino
- Rimsko pravo je imenovalo priposestvanje **usucapio**, to je pridobitev lastnine (capere) na stvari, ki jo je določena oseba imela dolgo časa v rabi (usus)

II. Civilno pravo

- Priposestvanje zemljišč je bilo dovršeno v dveh letih, drugih stvar pa v enem letu

1. **Res furtivae**

- Ukradenih stvari ni mogoče priposestvovati
- Odsvojitelj jamči trajno za stvar, ki je bila ukradena
- Ukradene stvari tudi pošteni posestnik ni mogel priposestvovati
- Kot ukradeno so smatrali vsako tujo stvar, ki jo je brez lastnikove vednosti nekdo drug prodal
- Mogoče pa je bilo priposestvovati stvar, ki jo je bil dedič prodal ali podaril in jo izročil priposestvovalcu, prepričan, da je to zapustnikova stvar, medtem ko si jo je bil zapustnik v resnici samo izposodil, ali jo je bil vzel v najem ali da jo shrani

2. **Res vi possessae**

- Izvzete od priposestvanja so bile stvari, ki so bile nasilno pridobljene; ta omejitev je bila pomembna zlasti za zemljišča
- Zakonik XII. plošč je izvzel iz priposestvanja pet čevljev široko mejo med sosednjimi zemljišči
- Res mancipi, ki jih je svojepravna ženska odsvojila brez svojega agnatskega skrbnika, je bilo izvzeto

- Posest stvari je bila predpogoj za civilno priposestvanje
- Če je priposestvovalec izgubil posest stvari med dobo priposestvanja, se je priposestvanje prekinilo (da se je prekinilo priposestvanje zemljišča je zadoščalo, da je lastnik na svoji zemlji odtrgal vejico)
- Iz nekaterih posebnih razlogov pa je rimsko pravo dovolilo, da se priposestvanje nadaljuje, zudi če je stvar med priposestvanjem nehala biti v posesti priposestvovalca (priposestvanje vzidanega gradiva se je nadaljevalo, čeprav ga je priposestvovalec vzdal v svoje zemljišče in je s tem nehala biti samostojen predmet posesti; na zastavljeni stvari se je nadaljevalo priposestvanje v prid zastavitelju, čeprav je imel stvar v posesti zastavni upnik; če je priposestvovalec umrl, se je priposestvanje nadaljevalo v prid ležeči zapuščini, nato v prid dediču

a) **Usucapio hereditatis**

Če civilni zunanji dedič ni pridobil dediščine, ki mu je pripadla, jo je smel kdorkoli vzeti v posest in jo je mogel v enem letu priposestvovati.

b) **Usureceptio ex fiducia**

To je priposestvanje, s katerim je fiduciarni odsvojitelj (fiduciant) pridobil nazaj lastnino na stvari, ki jo je bil fiduciarno odsvojil.

Kadar je bil fiduciant stvar odsvojil, da bi jo fiduciarju posodil ali jo pri njem shranil, je fiduciant po enem letu zopet postal lastnik iste stvari.

Kadar je bil prepustil stvar upniku v zavarovanje svojega dolga, je stvar nazaj priposestvoval, če je bil svoj dolg plačal.

c) **Usureceptio ex praediatura**

Lastnik priposestvuje v dveh letih nazaj svoje zemljišče, ki ga je bil zastavil državi v zavarovanje, da bo izpolnil neko obveznost (izvršil neko javno gradnjo ali izterjal davke na določenem ozemlju).

III. Klasično pravo

Klasično pravo je upoštevalo tudi subjektivne momente: stališče priposestvovalca.

1. **Res habilis**

- Nemogoče priposestvovati: fiskalne in cesarjeve stvari, stvari varovancev in nedoletnih oseb ali stvari, ki jih lastnik ni smel odsvojiti (npr. ož ni smel odsvojiti dotalnega zemljišča) ali ki jih nekdo ni smel pridobiti (npr. pretor ni smel dobiti daril za opravljanje pravosodne funkcije)

2. **Iustus titulus**

- Je oravni naslov, na podlagi katerega se je redno prenesla lastnina ali pa je posestnik izvirno vzel stvar v posest
- Pridobitni naslov je moral biti resničen
- Domnevni naslov je veljal v redkih primerih

3. **Bona fides**

- Je pridobiteljevo prepričanje, da s pridobitvijo lastnine na stvari ni storil nobene materialne krivice
- Bona fides kot zmotno prepričanje je opravičljiva le, če je nastala iz kake dejanske zmote, ni pa opravičljiva, če izvira iz kake pravne
- Če je pridobitelj, ki je v dobri veri pridobil posest stvari, pozneje med priposestvovalno dobo zvedel, da takrat ni postal lastnik stvari (ko mu je bila stvar izročena, ali ko je vzel v posest stvar, ki je bila brez lastnika), tedaj to ni oviralo njegovega nadaljnega priposestvanja (»pozneje nastala zla vera ne škoduje«)

4. **Possessio**

- Ker je bil namen priposestvanja, da ustvarja lastnino tam, kjer bi pravzaprav že morala obstajati, je samoumevno mogel priposestvovati le lastniški posestnik. Tako niso mogli priposestvovati: zastavni upnik, prekarist, emfitevta, superficiar in sekvester

5. **Tempus**

- Dve leti za zemljišča, eno leto za vse drugo
- Priposestvanje je bilo končano, ko je napočil zadnji dan priposestvovalne dobe

IV. Longi temporis praescriptio

- Na provincialnih zemljiščih ni bila mogoča civilna lastnina
- Provincialnim lastnikom zemljišč je rimsko pravo dovoljevalo tožbo podobo rei vindicatio – **si praedium stipendiarium (tributarium) petatur**; reskrip potrjuje posebno **praescriptio possessionis**, ki jo je provincialni namestnik dovoljeval priposestvovalcu provincialnega zemljišča, kadar ga je provincialni lastnik tožil s to tožbo

V. Justinijanovo pravo

- Ni bilo več bonitarnih lastnikov; s priposestvanjem je poslej lahko pridobil lastninsko pravico samo še pošten posestnik
- Ni bilo več razlike med italskimi in provincialnimi zemljišči; zanje je zvišal priposestvalni čas na tri leta

53. PRIDOBITEV LASTNINE PO ZAKONSKIH DOLOČBAH ALI OBLASTVENIH ODREDBAH

Po rimskem pravu so postale določene osebe lastniki stvari določene osebe po izrečni zakonski določbi ali po odredbi magistrata.

I. Po zakonu

Najvažnejše ustrezne zakonske določbe so bile:

1. Po klasičnem pravu je bil v lastninski tožbi toženec, ki kljub sodnikovem pozivu ni vrnil tožniku njegove stvari, obsojen, da je plačal vrednost stvari.
2. Graditelj, ki je v dobri veri vzdal tuj tram v sojo stavbo in je zanj plačal lastniku dvojno vrednost, je s tem postal lastnik trama.
3. Če solastniku, ki je popravil skupno stanovanjsko hišo, niso drugi solastniki v štirih mesecih povrnili sorazmernega dela stroškov, je on postal lastnik vse hiše.
4. Če je lastnik svojo sporno stvar s silo vzel iz tuje posesti, je izgubil za kazen na njej lastnino, posestnik pa je postal na njej lastnik.
5. Kdor je začel obdelovati zapuščeno zemljišče, je po dveh letih postal lastnik zemljišča.

II. Po oblastveni odredbi

- Pretor je ustanavljal bonitarno lastnino, kadar je v posebnih razmerah prepuščal oškodovancem tisto premoženje, ki ga ni nihče branil.
- To velja zlasti za prepustitev posesti sosedovega zemljišča, ki jo zaradi grozeče škode odredi pretor s svojim drugim dekretom.

54. LASTNINSKE TOŽBE – REIVINDIKACIJA

I. Tožbe

V varstvo civilne lastnine sta bili po civilnem pravu: rei vindicatio in actio negatoria

II. Rei vindicatio

Rei vindicatio je tožba, ki jo naperi lastnik, ki svoje stvari nima v posesti, zoper tistega, ki ima sporno stvar v svoji posesti (»tožba neposedujočega lastnika zoper posedujočega nelastnika«).

- Predmet reivindikacije je bila posamezna stvar, le izjemoma so bile nekatere skupnosti stvari, npr. čreda ovac; predmet je mogel biti tudi miselni delež stvari
- Petitorna formula: »Če se izkaže, da je stvar, az katero gre po kvirtske pravu tožnikova, in če tista stvar ne bo po sodnikovem pozivu tožniku vrnjena, tedaj, sodnik obsodi toženca v prid tožniku na toliko denarja, kolikor bo tista stvar vredna! Če se ne izkaže, oprusti toženca!«

III. Aktivna legitimacija

- Reivindikacijo je po klasičnem pravu mogel lastnik uspešno naperiti samo takrat, kadar svoje stvari ni imel v posesti in je tudi ni mogel od posestnika zahtevati nazaj z nobeno kontraktno tožbo.

IV. Pasivna legitimacija

- Klasično pravo: pasivno legitimiran je bil samo posestnik stvari, ki mu je pretor nudil posestno varstvo
 - Justinijan: vsak, kdor je imel sporno stvar v fizični oblasti, tako da jo je mogel vrniti lastniku; v dveh primerih je bil pasivno legitimiran tudi fiktivni posestnik, ki stvari ob litokontestaciji ni imel niti v detenciji:
 - a) Toženec, ki ni imel stvari v svoji posesti, se je spustil v pravdo, kakor da bi jo imel. S svojim ravnanjem je morda zakrivil, da tožnik ni pravočasno naperil reivindikacije zoper resničnega posestnika in je ta medtem stvar priposestvoval.
 - b) Toženec, ki je bil najbrž zloverni posestnik, je pred litiskontestacijo nalašč opustil posest stvari (s tem, da je stvar uničil, zavrzel ipd.), da bi lastniku preprečil njeno zasledovanje
- Ulpijan: »Vedno mora tisti, ki je nepošteno napravil, da stvari nima, veljati za takega, kakor bi jo imel.«

V formularnem postopku je moral tožnik dokazati svojo lastninsko pravico (dokazno breme), tožencu ni bilo treba ničesar dokazovati. Toženec je lahko zoper reivindikacijo uveljavljal različne eksepcije.

V. Namen tožbe

- Rei vinicatio se ne obrača primarno zoper posestnikovo osebo, ampak zasleduje stvar samo; takoj ko dobi tožnik svojo stvar, ni več razloga za nadaljnje pravdanje
- V formularnem postopku se je sodba vedno glasila na denarni znesek, ki je ustrezal vrednosti stvari (Justinijan: toženca se obsodi samo takrat na denar, kadar stvari več nima)
- Vrednost sporne stvari so v formularnem postopku določili tako, da je tožnik ocenil stvar pod prisego (iz subjektivnih razlogov je bila mogoče zanj stvar več vredna, kot je bila na splošno)
Justinijan: tožnik je ocenil vrednost stvari samo takrat, kadar jo je toženec dolozno izgubil, kadar pa se jo to zgodilo iz malomarnosti, je vrednost določil sodnik
- Ocenitev spornega predmeta je imela važne posledice. Ko je bila stvar ocenjena, je po klasičnem pravu postal toženec njen lastnik, kakor da bi jo kupil.
- Z denarno obsodbo navadno ni bilo ustrezno ne tožniku, ki je želel dobiti svojo stvar nazaj, ne tožencu, ki bi moral za stvar plačati visoko ceno – zato je pretor uvrstil v formulo posebno restitutorno klavzulo.
- **Restitutorna klavzula** je dodala v intenciji vsebovanemu pogoju (»če je tožnik lastnik stvari«) še nadaljnji, negativni pogoj (»če stvar po sodnikovem pozivu ne bo tožniku vrnjena«) – sodnik je tako smel toženca obsoditi samo, če sta bila oba pogoja izpolnjena

VI. Postopek per sponsionem

- Tožnik je pozval toženca, da mu obljubi plačati nek neznamen znesek, če se bo izkazalo, da je sporna stvar tožnikova. Nato je naperil tožnik zoper toženca stipulacijsko tožbo, v kateri je terjal od njega prej obljubljeni znesek.
- Pogoj za obsodbo je bil, da je tožnik dokazal svojo lastninsko pravico

VII. Res cum omni causa

- Če je bila stvar pred litiskontestacijo uničena, ali če je toženec na njej opustil posest, je bil po klasičnem pravu toženec oproščen (po Justinijanovem pravu je toženec odgovarjal kot fiktivni posestnik, če je posest stvari dolozno opustil)
- Kolikor je dobroverni posestnik pred litiskontestacijo stvar poslabšal, ni bil za to odgovoren, ker je pač menil, da je stvar njegova. Zloverni je odgovarjal za poslabšanje, katero je nalašč (doložno) ali s svojo malomarnostjo (kulpozno) zakrivil, ne pa tudi za tisto poslabšanje stvari, ki je pred litiskontestacijo nastalo po naključju.
- Po litiskontestaciji sta oba odgovarjala strože. Dobroverni posestnik je bil posledje odgovoren za dolozno in kulpozno izgubo, uničenje ali poškodovanje stvari, ne pa za naključno škodo. Zloverni posestnik je posledje odgovarjal tudi za naključno izgubo posesti, uničenje ali poslabšanje stvari.
- Pri plodonosnih stvareh je bilo potrebno rešiti vprašanje, koliko plodov mora toženec vrniti lastniku od tistih, ki jih je pridobil od sporne stvari takrat, ko je imel v svoji posesti. Dobroverni posestnik ni bil po klasičnem pravu dolžan vrniti nobenih plodov, ki jih je pridobil pred litiskontestacijo; po Justinijanovem pravu je moral vrniti tiste plodove, ki jih je ob litiskontestaciji še imel, tako da ni bil dolžan nadomestiti že porabljenih. Zloverni posestnik je bil odgovoren za vse plodove, ki jih je pridobil pred litiskontestacijo, in celo za tiste, ki bi jih bil moral pridobiti, čeprav jih morda po svoji malomarnosti ni pridobil.
- Po litiskontestaciji je dobroverni posestnik odgovarjal tako, kakor je odgovarjal zloverni pred litiskontestacijo. Zloverni pa je bil posledje odgovoren tudi za tiste plodove, ki bi jih on sam niti ne mogel pridobiti, pač pa bi jih bil mogel pridobiti tožnik

VIII. Impensae

- Po drugi strani je toženec imel včasih potroške (impensae) za tožnikovo stvar, ko je bila v njegovi posesti. Troje vrst potroškov:
 - Potroški, potrebni za ohranitev stvari
 - Potroški, ki so povečali njeno vrednost ali donosnost
 - Potroški, ki so služili samo za njeno lepšavo
- Justinijan: vsak posestnik je smel zahtevati povračilo potrebnih stroškov; dobroverni posestnik je smel zahtevati tudi povračilo koristnih stroškov, kolikor je bila zaradi njih stvar za lastnika več vredna; za vse druge stroške sta imela dobroverni in zloverni posestnik samo pravico, da sta smela odvzeti stvari to, kar sta ji bila dodala (stvar zaradi odvzema ni smela postati slabša, kot je bila pred odvzemom!)

- Zahteve po povračilu stroškov ni mogel toženec po klasičnem pravu uveljavljati s tožbo. Pač pa je smel pridržati stvar tako dolgo, dokler mu lastnik ni povrnil stroškov; pri tem je pretor pomagal tožencu z *excepcio doli generalis* zoper lastnika

IX. Toženčeva obramba

- V obrambo zoper revindikacijo odsvojitelja, ki je bil ostal (npr. po tradiciji kake *res Mancipi*) še kviritski lastnik, je imel bonitarni lastnik *excepcio rei vinditae et traditae*. *Excepcio doli generalis* je služila tistemu tožencu, ki je imel stvar kot stvarnopravni upravičenec v posesti (npr. zastavni upnik) ali v detenciji (npr. užitkar).

55. NEGATORNA TOŽBA

I. Pojem in legitimacija

- **Kadar je bil lastnik v svoji lastninski pravici samo moten, si ni mogel pomagati z *rei vindicatio*. Nasprotnik je omejeval njegovo lastninsko pravico s tem, da si je na njegovi stvari lastil neko zemljiško služnost ali užitek. Lastnik stvari je mogel uveljavljati s posebno tožbo, ki se je imenovala ***actio negatoria***, da je njegova lastninska pravica prosta take omejitve.**
- Če se izkaže, da toženec na tistem zemljišču, za katero gre, nima pravice užitka (ali pravice hoditi, voziti ipd. čez zemljišče) proti tožnikovi volji, in če ta zadeva ne bo po sodnikovem pozivu tožniku vzpostavljena (vrnjena), sodnik, obsodi toženca v prid tožniku na toliko denarja, kakor bo tista stvar vredna! Če se ne izkaže, oprosti toženca!
- Za negatorno tožbo je bil aktivno legitimiran le lastnik stvari; ta je moral dokazati, da je lastnik in da toženec posega v njegovo pravico.
- Pasivno legitimiran je bil tisti, ki si je na tožnikovi stvari lastil neko zemljiško služnost ali užitek.

II. Namen tožbe

- Tožba je imela namen ugotoviti, da je tožnikova stvar prosta omejitev, ki si jih je prisvajal toženec, ter vzpostaviti ustrezno stanje.
- Toženec je moral dokazati, da ima na tožnikovem zemljišču kakšno zemljiško služnost ali užitek, če ne je bil obsojen.
- Da se motnje ne bi ponovile, je moral toženec dati varščino, da se to ne bo več ponovilo
- Če si je toženec pridobil kako korist ali naredil škodo, je moral to lastniku povrniti

III. *Actio prohibitoria*

- Njena intencija se je glasila: »Če se izkaže, da ima tožnik pravico prepovedati, da bi toženec izvrševal užitek.«

56. PUBLICIJANSKA TOŽBA

I. Pojem

- **Da ne bi bonitarni lastnik in dobroverni posestnik ostala brez pravnega varstva proti manj upravičenim osebam že med priposestvanjem, jima je pretor nudil tožbo Publiciana in rem actio.**

Pretor je zagotovil pravdno varstvo (=tožbo) tistemu, ki je naredil vse, kar je bilo potrebno za priposestvanje, samo da priposestvovalni čas še ni potekel.

- Če bi tožnik bil sužnja, ki ga je v dobri veri kupil in mu je bil on izročen, eno leto posedoval, in če bi tedaj tisti suženj, za katerega gre, moral biti njegov po kviritskem pravu, - če to za kar gre, ne bo po sodnikovem pozivu tožniku vrnjeno – obsodi, sodnik, toženca v prid tožniku za toliko denarja, kolikor bo tista stvar vredna! Če se ne izkaže, oprosti toženca!

II. Legitimacija

- Tožbo je mogel naperiti tisti bonitarni lastnik ali dobroverni posestnik, ki je izgubil posest stvari, katero je bil začel priposestvovati (samo državljan!)
- Tožnik je moral dokazati, da so izpolnjeni vsi pogoji
- Po Justinijanu je publicijanska tožba služila le še dobrovernemu posestniku
- Kot toženec je bil legitimiran posestnik, lahko tudi fiktivni posestnik
- Civilnemu lastniku kot tožencu je pretorsko pravo pripoznavalo exceptio dominii, zaradi katere je bil tožnik, ki stvari še ni priposestvoval redno zavržen
- Bonitarni lastnik je zmagal, če je dokazal, da mu je toženec kot prodajalec sporno stvar res Mancipi samo izročil.
- Če je ena od pravnih strank pridobila stvar od lastnika, druga pa od nelastnika, je uspela prva.

- A je neko svojo res Mancipi prodal in jo izročil B-ju, ki je tako postal bonitarni lastnik. B jo je nato posodil C-ju; po C-jevi smrti jo je C-jev dedič, ki jo je smatral za C-jevo stvar prodal in tradiral (ali Mancipiral) D-ju, ki jo je pridobil v dobri veri in je tako postal bonae fidei possessor. V publicijanski tožbi med B-jem in D-jem zmaga B.

- Kadar sta tožnik in toženec pridobila stvar iusto titulo in v dobri veri od nelastnika, bodisi od istega ali od različnih, je zmagal tisti, ki mu je bila stvar prej izločena. Justinijan: samo takrat, kadar sta stvar pridobili od istega nelastnika; kadar pa sta jo pridobili vsaka od drugega nelastnika, pa je zmagala tista stranka, ki je ob litiskontestaciji imela stvar v svoji posesti.

III. Namen tožbe

- S publicijansko tožbo je hotel pretor omogočiti predvsem bonitarnemu lastniku in dobrovernemu posestniku, da pride do stvari, ki je še ni priposestvoval

- V ta namen je v tožbenem obrazcu naročil sodniku, naj ravna s tožnikom tako, kakor da bi bilo njegovo priposestvanje že gotovo (pretor je pri tem fingiral, da je tudi priposestvalna doba že potekla)
- Pri publicijanski tožbi je moral biti tožnik ob litiskontestaciji v položaju priposestvanja, medtem ko je pri civilni tožni (revindikaciji) tožnik moral biti kviritski lastnik
- Ker je tožnik včasih laže dokazal, da izpolnjuje vse, kar je potrebno za priposestvanje, kakor pa za civilno lastnino, je večkrat tudi civilni lastnik naperil rajši publicijansko tožbo kakor revindikacijo.

57. OMEJITVE LASTNINE V INTERESU SKUPNOSTI, ZLASTI SOSEDOV

I. Omejitve v javnem interesu

- Kdor je na tujem zemljišču odkril rudno žilo, je tam smel kopati rudo; oddajati je moral desetino fiskusu, drugo desetino pa zemljiškemu lastniku.
- Gradbeni predpisi so določali najvišjo dovoljeno višino poslopij.
- Da se zmanjša nevarnost požarov, je morala med sosednjimi poslopji ostati nezazidana meja, široka pet čevljev (=1,48m).
- Rušenje obstoječih zgradb iz špekulacijskih sta skušala ovirati dva senatova sklepa: prepovedala sta nakupovanje poslopij z namenom, da jih bo kupec dal podreti in z dobičkom razprodal gradivo; težnjo po ohranitvi starih stavb kaže že zakonik XII. plošč, ko ne dovoljuje lastniku trama, ki ga je nekdo drug vzdal v svojo stavbo, da bi uveljavljal svojo lastninsko pravico.
- Obrežni lastnik je moral trpeti, da laastnik priveže svojo ladjo za njegovo drevo, da sme tam sušiti mreže.
- Če je zaradi poplave ali potresa javna cesta razdrta, mora najbližji sosed dovoliti pot.

II. Sosedsko pravo

- Zakonik XII. plošč:

1. **Actio finium regundorum**

- Med poljskimi zemljišči je bila pet čevljev široka meja, ki je ni bilo mogoče priposestvovati; če se je meja zbrisala, je bilo mogoče naperiti to tožbo

2. **Actio aquae pluviae arcendae**

- Gospodarski interesi sosedov so med seboj tako povezani, da noben sosed ne sme samovoljno na škodo sosedov izpreminjati obstoječega odtoka deževnice, ki je določen ali po naravi ali po oblastvenih naredbah ali po stari ureditvi
- Tožbo more naperiti sosed tudi takrat, ko mu zaradi nove naprave na sosednjem zemljišču grozi škoda
- Tužbeni obrazec je imel tudi restitutorno klavzulo, da se je toženec izognil denarnemu plačilu, če je nastalo škodo popravil in vrnil v prejšnje stanje
- Justinijan je dopolnil tožbo..zoper soseda, če mu je ta samovoljno in brez lastne potrebe odtegoval vodo

3. **Pretorski interdikti**

- Lastnik sme pobirati sadeže, ki padajo na sosedovo zemljišče
- Na takem drevesu je treba porezati veje do 15 čevljev visoko
- Kadar je veter drevo tako upognil, da je bilo nagnjeno nad sosedovo zemljišče, je smel sosed s tožbo zahtevati, da lastnik drevo podre

a) *Interdictum de glande legenda*

»Prepovedujem uporabo sile za to, da ne bi lastnik smel vsak drugi dan pobirati in dnašati želoda (sadeža), ki pada z njegove njive na tvojo.« Plodovi so z ločitvijo od glavne stvari postali last lastnika zemljišča, na katerem so zrasli. Čeprav so padli na sosedovo zemljišče, jih sosed ni mogel pobirati, pač pa je lahko branil vstop na njegovo zemljišče pobirat jih. Pretor je določil, da sme lastnik prihajati na sosedovo zemljišče vsak drugi dan, da pobere in odnese svoje plodove.

b) *Interdicta de arboribus caedendis*

Kadar segajo drevesne veje nad sosedovo hišo, sme sosed pozvati lastnika drevesa, naj drevo odstrani. Če pozvani tega ne stori, lahko sosed sam poseka drevo in obdrži les zase.

4. Cautio damni infecti

- Pravica do pravnega varstva zemljiškemu lastniku, ki mu je grozila škoda zaradi neurejenih razmer na sosednjem zemljišču
- Ta tožba v obliki legasakcijskega postopka
- Pretorsko pravo je dovoljevalo ogroženemu zemljiškemu lastniku, da je vnaprej zahteval od sosedu obljubo, da mu bo povrnjena škoda, ki utegne bodisi zaradi pomankljivosti neke sosedove stavbe bodisi zaradi nekega samo po sebi dovoljenega delovanja lastnika sosednjega zemljišča
- Ogroženi sosed je smel od zemljiškega lastnika zahtevati varščino, da mu bo povrnil škodo, ki mu utegne nastati zaradi njegove ogrožajoče stavbe ali naprave
- Varščino je ogroženemu sosedu dal lastnik s stipulacijo, da mu bo povrnil nastalo škodo, če bo do nje prišlo; z varščino ni zavezanec prevzel odgovornosti za škodo, ki bi nastala zaradi višje sile

5. Operis novi nuntiatio

- Se je imenoval ugovor, ki ga je sosed izrekel zoper novo gradnjo ali delo na sosedovem zemljišču
- Upravičen je bil tudi ugovor v javnem interesu
- Predmet ugovora je bila nova gradnja na sosednjem zemljišču, ki bi ovirala lastnika ali pa podiranje stare stavbe

6. Interdictum quod vi aut clam

- Interdikt je pretor dovoljeval osebam, kadar je njihov nasprotnik kljub njihovi prepovedi (*vi*) ali skrivaj brez njihove vednosti (*clam*) v zadnjem letu izvršil na določenem zemljišču kako njim škodljivo spremembo.
- Naperjen je zoper tistega, ki poseduje sporno napravo, čeprav morda on sam ni izvršil kvarnega dejanja.
- Kot nasilna (*vi*) velja sprememba na zemljišču takrat, kadar jo je interesent prepovedal
- Skrivaj (*clam*) je izprememba na zemljišču nastala takrat, kadar njen tvorec ni pravočasno obvestil interesirane osebe, čeprav je mogel pričakovati, da bo ugovarjala.
- Kadar je toženec sam izpremembo izvršil, je moral na svoje stroške oskrbeti obnovo; kadar je spremembo izvršil nekdo drug, je moral posesnik zemljišča dovoliti, da je spremembo odpravil tožnik, ki je mogel od storilca samega zahtevati povračilo škode

7. Iter ad sepulchrum

- Tisti, ki nima nobenega dohoda do svoje grobnice, sme zahtevati v ekstraordinarnem postopku od lastnika sosednjega zemljišča, da mu za primerno plačilo tako pot dovoli

8. Imisije

- Hišni lastnik sme v svoji hiši imeti kopalnico, čeprav ta povzroča vlago na sosedovi steni, ne sme pa imeti mlačne kopeli, ki povzroča sosedu trajno vlago, razen če ima posebno služnost, ki mu daje tako pravico.
- Zemljiški lastnik ne sme izkopati greznice ob sosedovem zidu
- Zemljiški lastnik ni dolžan trpeti, da bi na njegovo zemljišče leteli drobci kamenja s sosedovega zemljišča, na katerem drobilo kamenje
- Lastnik višje ležečega zemljišča tudi ni brez posebne služnosti dolžan trpeti dima, ki prihaja iz sosedove sirarne
- Lastnik sme prepovedati sosedu delovanje, iz katerega nastajajo izredne, prekomerne emisije

9. Poznejše rimsko pravo

- Načela o omejenosti lastninske pravice tudi poznejše rimsko pravo ni pustilo.

III. Iura in re aliena

- Medtem ko nastajajo doslej naštetе omejitve ex lege, so druge omejitve nastale predvsem po lastnikovi volji s tem, da je na svoji stvari ustanovil neko stvarno pravico (npr. služnost) v prid upravičencu.

58. SOLASTNINA

I. Pojem

Ista stvar ne sme biti obenem v popolni lastnini več oseb. Mogoče pa je, da pripada lastninska pravica na določeni stvari več osebam skupno; stvar imajo v solastnini, oni so solastniki.

- Solastnina more nastati po volji solastnikov, ki so sklenili med seboj družbeno pogodbo (societas) in so posamezne stvari prenesli v solastnino vseh družbenikov (socii).
- Solastnina lahko nastane tudi naključno, če je ista stvar več osebam npr. podarjena ali voljena ali jim pripade kot sodedičem
- Vsi solastniki skupaj imajo na skupni stvari enako lastninsko pravico, kakor bi jo imel posameznik kot lastnik
- Vsak solastnik ima na skupni stvari svoj miselni ali idealni delež (**pars pro indiviso**) – z njim lahko sam prosto razpolaga (ga odsvoji, obremeni z užitkom, se mu odpove)

II. Razvoj solastnine po rimskem pravu

III. Soposest

- Prav tako kot solastnino imajo solastniki po istih miselnih deležih na skupni stvari tudi soposest (compossessio)

59. KONEC LASTNINSKE PRAVICE

- I. Absolutno lahko neha lastninska pravica:
 1. Če stvar fizično več ne obstaja
 2. Če pride stvar iz pravnega prometa
 3. Če udomačena ali ukročena žival postane ničija stvar
 4. Če sedanji lastnik svojo stvar zavrže (ali odvrže) – na njej opusti posest v namenu, da s tem opusti na njej lastnino (lastnikova lastnina preneha šele tedaj, ko nekdo drug vzame zavrženo stvar v posest)
 5. Če pride stvar v roke sovražniku

- II. Samo za dosedanjega lastnika preneha lastninska pravica, če lastnik stvar odsvoji določenemu pridobitelju in ta pridobi na njej lastninsko pravico; kadar je stvar pomotoma vzel v svojo posest kdo drug, kakor tisti, komur jo je odsvojitelj hotel prepustiti, ostane stvar še naprej odsvojiteljeva; pravzaprav ostane lastnikova stvar, ki jo je izgubil

Tretji oddelek

STVARNE PRAVICE NA TUJI STVARI

60. POJEM IN VRSTE SLUŽNOSTI

- I. Pojem

Služnost (servitus) je stvarna pravica na tuji stvari, zaradi katere sme upravičenec stvar v določenem obsegu uporabljati in toliko omejevati lastnikovo pravico.

PRIMER:

- Zemljiški lastnik Ticij ni mogel do svojega zemljišča napeljati vodo drugače kakor prek svojega soseda Lucija. Zato mu je Lucij bodisi za določeno plačilo bodisi brezplačno ustanovil na svojem zemljišču služnost napeljevanja vode.
 - Zemljiška služnost pripada vsakokratnemu lastniku gospodujočega zemljišča, uveljavljati jo more proti vsakokratnemu lastniku služnečega zemljišča, s tem da v določenem obsegu omejuje njegovo lastninsko pravico.
 - Obstajale so tudi služnosti v mestih – hišne služnosti
- II. Vrste
 - Osebne in zemljiške.....zemljiške = poljske + hišne
 - Pozitivna služnost dovoljuje služnostnemu upravičencu, da more v določenem obsegu uporabljati tujo stvar; lastnik služnečee stvari mora tako ravnanje trpeti

- Negativna služnost upravičuje služnostnega upravičenca, da sme lastniku služeče stvari prepovedati, da bi svojo stvar na nek način uporabljal, tako da lastnik ne sme s svojo stvarjo ukreniti nekaj, kar bi po splošnem pojmovanju smel storiti

III. Načela

1. **Nemini res sua servit**

Lastnik ne more imeti služnosti na svoji stvari

2. **Servitutibus civiliter utendum est**

Vsaka služnost omejuje v določenem obsegu lastninsko pravico na služeči stvari.

3. **Servitus in faciendo consistere nequit**

Služnost ne nalaga lastniku služeče stvari nobene pozitivne storitve, ampak le to, da nekaj trpi ali opusti

4. **Servitus servitutis esse non potest**

Služnost ima za posledico, da je lastninska pravica na služeči stvari omejena; ni pa mogoča služnost na služnosti

61. ZEMLJIŠKE SLUŽNOSTI

I. Načela

Zemljiška služnost obremenjuje služeče zemljišče v prid gospodujočemu zemljišču. Osebi upravičenca in obremenjenca sta neločljivo povezani z lastninsko pravico na gospodujočem in služečem zemljišču. Zato se služnost ne more ne prenesti ne podedovati drugače kakor obenem z lastninsko pravico na gospodujočem ali služečem zemljišču.

- »Služnost mora biti koristna zemljišču.« - služnost ni v osebem interesu lastnika gospodujočega zemljišča, ampak jo ta sme uporabljati samo toliko, kolikor s tem bolje izkorišča svoje gospodujoče zemljišče.
- Če ima služnost, da sme iz služečega zemljišča jemati glino za vinske posode, sme vzeti le toliko gline, kolikor jo potrebuje za posodo za vino, pridelano na gospodujočem zemljišču, na pa tudi za vino, ki ga pridelava na svojih drugih zemljiščih.
- Služeča stvar je morala biti taka, da je omogočala trajno izvrševanje služnosti
- Gospodujoče in služeče zemljišče morata biti v neposredni soseščini, da je mogoče uspešno izvrševati zemljiško služnost

II. Vrste

- Po tem, ali je bilo gospodujoče zemljišče poljedelsko ali stavbeno – poljske ali hišne
- Najstarejše: iter, actus, via, aquaeductus (kot res mancipi mogoča le na italjskih zemljiščih)

III. Poljske služnosti

- Poljske služnosti so bile:

1. Potne in vodne

Pitne so bile *inter, actus in via*. *Inter* je služnost pešpoti, ki daje upravičencu pravico, da hodi prek služnega zemljišča, ne sme pa preko njega goniti živine ali voziti. *Actus* daje upravičencu pravico, da vozi in goni živino preko služnega zemljišča. *Via* se imenuje služnost, ki daje pravico vožnje tudi z večjimi vozovi.

Izmed vodnih služnosti je bila *res Mancipi* služnost, ki je upravičevala, da je lastnik gospodujočega zemljišča smel napeljati vodo čez sosedovo zemljišče; druge, ki niso *res Mancipi* so bile: pravica zajemati vodo na tujem zemljišču, pravica napeljati vodo iz služnega zemljišča, pravica napajati živino na tujem zemljišču, pravica napeljevati vodo iz svojega zemljišča preko tujega zemljišča na drugo svoje zemljišče

2. Pašne in gozdne

3. Služnosti, ki so dajale lastniku gospodujočega zemljišča pravico, da je za potrebe tega zemljišča smel na tujem zemljišču kopati kamenje ali pesek ali kredo in da je smel tam žgati apno

IV. Hišne služnosti

- **Servitus tigni immittendi** je dajala lastniku gospodujočega zemljišča pravico, da je bilo tramovje njegovega poslopja naslonjeno na sosedovo steno.
- **Servitus oneris ferendi** je bila v tem, da je gospodujoče slonelo na sosedovem služnem zidu ali stebru. Lastnik služnega zemljišča je moral služni zid primerno popravljati in vzdrževati v takem stanju, da j bilo mogoče izvrševanje služnosti
- **Servitus prociendi** je bila pravica lastnika gospodujočega zemljišča, da je del njegove stavbe segal v zračni prostor služnega zemljišča
- **Servitus luminum** je dajala lastniku gospodujočega zemljišča pravico, da je imel v tujem zidu okno
- **Servitus ne luminibus officiatur**: služnostni upravičenec je smel prepovedati lastniku služnega zemljišča, da bi tako gradil, da bi odvil oknom njegovega poslopja dnevno svetlobo
- **Servitus stillicidii** je dajala gospodujočemu zemljišču pravico, da je z njega odtekala kapnica na služni zemljišče

62. OSEBNE SLUŽNOSTI

I. Splošno

- Osebne služnosti so v korist individualno določeni osebi
- Predmet te služnosti so lahko zemljišča in tudi premičnine ter celo delovna sila tujih sužnjev ali živali
- Justinijanovo pravo pozna štiri osebne služnosti: užitek, rabo, stanovanje in delo sužnjev ali živali

II. Užitek

- Užitek je načeloma samo imetnik; užitek sme služni stvar uporabljati tako, kakor bi to storil dober gospodar; na plodovih pridobiva lastnino s tem, da jih vzame v posest, na

živalskih mladičih pa že, ko se ločijo od matične stvari; užitek je bila edina služnost, ki je bila mogoča samo na deležu stvari; užitkar ne sme spreminjati substance, t.j. gospodarske oblike, v kateri se uporablja služna stvar (npr. ne sme spremeniti vinograda v kamnolom); ker je užitkar imel pravico do vseh rednih donosov, je moral plačevati vse javne davščine in oskrbovati tekoča popravila služne stvari; predmet pravega užitka je mogla biti samo nepotrošna stvar; užitek na terjatvah; užitkarjevo varščino je užitkar speljal tako, da je lastniku s stipulacijo in poroki zavezal, da bo njegovo stvar uporabljal kot poštenjak in jo bo po koncu užitka lastniku vrnil; užitek traja najdlje do upravičenčeve smrti

III. Raba

Raba je načeloma pomenila, da sme upravičenec stvar samo uporabljati, ne da bi smel pridobivati plodove.

- Rabo hiše so razlagali tako, da sme v njej razen upravičenca stanovati tudi njegova rodbina, služničad, osvobojeanci in gostje, celo najemnika sme sprejeti; vse to velja le, če on sam tam stanuje
- Če je bila raba hiše voljena ženi, je tam smel stanovati tudi njen mož
- Če je bila raba ustanovljena na polju ali vrtu, si je smel uzuar nabrati toliko plodov, da je vzdrževal svoje redno gospodinjstvo

IV. Habitatio

- Komur je bila voljena služnost stanovanja, je smel do svoje smrti stanovati v tuji hiši ali njenem delu

V. Operae servorum vel animalium

- Pravica do uporabljanja delovne sile tujih sužnjev ali tujih živali

VI. Nepristne služnosti

- Če je to, kar je redno vsebina zemljiške služnosti (pašnja, uporabljanje vode ipd.), ustanovljeno v prid individualno določeni osebi

63. USTANOVITEV SLUŽNOSTI

I. Civilno pravo

- Ustanovitelj in pridobitelj rimska državljana
 - Predmet služnosti v pravnem prometu
 - Služnost ustanovljena v pravilni civilni obliki
1. **Mancipatio**
Z njo je bilo mogoče ustanavljati le poljske služnosti
 2. **In iure cessio**
Omogočala ustanovitev vseh služnosti
 3. **Legatum per vindicationem**
Z vindikacijskim volilom je lahko oporočnik ustanovil tudi zemljiško služnost ali užitek
 4. **Deductio servitus**
Pridržek služnosti se je imenovala ustanovitev služnosti, ki si jo je pridržal odsvojitelj, ko je odsvojil svojo stvar z mancipacijo ali in iure cessio
 5. **Usucapio**
Eno in dvoletno priposestvanje služnosti so kasneje prepovedali, ker naj bi bilo gospodarsko kvarno.
 6. **Adiudicatio**
Kadar je sodnik v delitveni pravdi razdelil dotlej skupno zemljišče med nove lastnike, je s prisoditvijo ustanovil nove služnosti, kolikor je bilo to gospodarsko potrebno

II. Honorarno pravo

III. Justinijanovo pravo

- Pridržati služnost je bilo mogoče le pri tradiciji stvari
- Nove služnosti:
 - a) **Quasi traditio**
Služnost se lahko ustanovi tudi s tradicijo, in sicer tako, da lastnik služeče stvari dovoli pridobitelju, da začne izvrševati vsebino služnosti
 - b) **Priposestvanje**
Priposestvalec je pridobil služnost, ki jo je izvrševal neviciozno proti lastniku deset let inter praesentes, dvajset let inter absentes
 - c) **Zakon**
Zakon daje očetu užitek na imetju, ki ga je otrok dobil od koga drugega. Včasih nalaga zakonska norma zemljiškemu lastniku dolžnost, da ustanovi neko služnost (tisti, ki nima dohoda do svoje grobnice, sme zahtevati od soseda, da mu za primerno odškodnino dovoli pravico poti do grobnice; če ej mož po razvezi zakona vrnil ženino dotalno zemljišče, je moral vnovič ustanoviti služnosti, ki jih je bil imelo ženino zemljišče na njegovem zemljišču in ki so bile ob izročitvi dote prenehale

64. KONEC SLUŽNOSTI

I. Vsaka služnost je prenehala iz naslednjih razlogov:

1. Če je služéca stvar nehala obstajati, ali ée je prišla iz pravnega prometa
 2. **Confusio** je nehala služnost, ée je ista oseba postala lastnik služéce stvari in služnostni upraviéenec (kot dedič, kupec...)
 3. Služnost je prenehala, ée se ji je upraviéenec odpovedal
 4. Nekatere služnosti so prenehale zaradi neizvrševanja, pri drugih pa je bilo vrh tega potrebno, da je lastnik služéce stvari priposestvoval prostost stvari
- II. Zemljiška služnost preneha, ée ni več gospodujoéega zemljišéa
- III. Osebne služnosti ugasnejo najkasneje ob upraviéenévi smrti (justinijan: užitek je mogel biti voljen tudi še za prvega užitarjevega dediča); ali ée je napočil konéni rok ali ée se je izpolnil razvezni pogoj

65. SLUŽNOSTNA TOŽBA

V varstvo zemljiških služnosti = tožba vindicatio servitutis.

V varstvo užitka = tožba vindicatio ususfructus

PRIMER:

- Če se izkaže, da ima tožnik pravico (za poljsko služnost) hoditi ali voziti po tistem zemljišču ali (za hišno služnost) nasloniti tramove na steno tiste stavbe ali (za užitek) uporabljati in uživati zemljišée za katero gre.
- Konfesorna tožba:
Aktivno legitimiran služnostni upraviéenec, on moral dokazovati
Pasivno legitimiran lastnik služéce stvari (Justinijan: vsakdo, ki je oviral tožnika v izvrševanju služnosti)

66. POSEST SLUŽNOSTI

Pretor je dejansko izvrševanje služnosti v nekaterih primerih in pod doloéeni pogoji varoval s posebnimi interdikti:

1. Interdictum de interdere actique privato
Interdikt je lahko uporabil tisti, ki je v zadnjem letu vsaj 30 dni izvrševal služnost pešpoti ali gonjenja živine, in sicer neviciozno nasproti lastniku. Če je z interdiktom uspel, mu je nasprotnik moral dati varščino, da ga v nadaljne ne bo več motil.
2. Interdictum de aqua
Interdikt je varoval tistega, ki je v zadnjem letu vsaj enkrat bona fide in neviciozno nasproti lastniku napeljal vodo z njihovega zemljišéa.
3. Interdictum de fonte
Varstvo se daje tistemu, ki je bil na enak naéin izvrševal služnost zajemanja vode ali napajanja živine

67. SUPERFICIES (DEDNA STAVBNA PRAVICA)

Superficies je podedljiva in odsvojljiva stvarna pravica, zaradi katere sme upraviéenec (superficiar) imeti doloéeno dobo na tujem zemljišču poslopje in ga uporabljati.

- Superficiar je z zemljiškim lastnikom sklenil najemno pogodbo (locatio conductio) navadno za dolgo dobo (do 99 let), kar je razumljivo spričo potroškov, ki jih je imel z gradnjo poslopja, katero je po načelu superficies solo cedit postalo lastnina zemljiškega lastnika. Zato je poslopje navadno zgradil šele po tem, ko mu je zemljiški lastnik ustanovil tako pravico.
- Po najemni pogodbi je moral lastnik prepuščati superficiarju uporabljanje stavbe za dobo, ki je bila določena v pogodbi
- Pretor je s posebnim interdiktom [de superficibus](#) varoval superficiarja zoper vsakogar in je nudil posestno varstvo tudi zoper zemljiškega lastnika
- Superficiar je smel poslopje uporabljati, lahko ga je prezidal (ne poslabšal!)
- Ker je superficies po svojem trajanju navadno presegala človeško življenjsko dobo, je morala biti podedljiva; po superficiarjevi smrti je pripadla dediču (oporčnemu ali intestatnemu) ali pa volilojemniku.
- Superficies je bila odsvojljiva tudi med živimi
- Superficies se je končala, ko je potekla najemna doba ali če je bilo zemljišče uničeno ali če se je upravičenec svoji pravici odpovedal in je lastnik njegovo odpoved sprejel ali če upravičenec dve leti zapored ni lastniku plačal najemnine

68. EMFITEVZA

Emfitevza je podedljiva ali odsvojljiva stvarna pravica na tujem kmetijskem zemljišču, katero sme upravičenec trajno izkoriščati.

- Emfitevta sme zakupno zemljišče uporabljati in uživati, sme ga izboljšati in pri tem celo izpremeniti substanco stvari (ne sme ga poslabšati!)
- Plodove dobiva že z ločitvijo (separatio)
- Zemljišče sme obremeniti s služnostmi ali ga zastaviti
- Emfitevta ima tožbo [actio in rem vectigalis](#)
- Emfitevta plačuje lastniku letno zakupnino (canon), ki se ne sme zvišati; on tudi nosi javna bremena
- Če tri leta zapored ni plačal zakupnine, ga sme lastnik pregnati
- Emfitevza je podedljiva in odsvojljiva

69. ZASTAVNA PRAVICA

I. Pojem

Zastavna pravica je pravica, ki jo ima upnik na tuji stvari v zavarovanje neke svoje terjatve, in sicer tako da sme stvar prodati in se iz izkupička poplačati, če dolžnikov dolg ne bo plačan.

- Upnik, ki ima zastavno pravico, je **zastavni upnik**, lastnik zastavljene stvari pa **zastavitelj**
 - Zastavna pravica je akcesorna pravica (ne more obstajati sama)
- II. Razvoj
- V razvoju, ki je vodil do nastanka zastavne pravice, so bile tri stopnje:
 1. **Fiducia cum creditore contracta**
Dolžnik je mogel v zavarovanje svojega dolga upniku odsvojiti na poštenje neko svojo stvar
 2. **Pignus**
Zastavitelj, ki je bil navadno tudi dolžnik, je prepustil upniku zastavljeno stvar le v posest in je ostal še naprej njen lastnik. Medtem je upnik imel njegovo stvar v svoji posesti in ga je pretor varoval kot posestnika zoper vsakogar, tudi zoper lastnika samega. **Upnikova pravica je, da sme obdržati zastavljeno stvar v svoji posesti tako dolgo, dokler dolg ne bo plačan, se imenuje zastavna pravica ali pignus.** Tako je pactum de vendendo (ali de distrahendo) pignore dajal zastavnemu upniku pravico, da je smel zastavljeno stvar prodati, če dolg ni bil pravočasno plačan. **Lex commissoria** je bil dogovor, po katerem je smel zastavni upnik zastavljeno stvar obdržati zase namesto plačila, če dolžnik ni pravočasno plačal svojega dolga.
Lahko je zastavitelj-dolžnik dovolil upniku, da je namesto obresti od svoje terjatve smel pridobivati zase vse plodove zastavljene stvari – **pactum antichreticum**.
 3. **Hipoteka**
Zastavna pravica na stvari, ki jo je zastavitelj še naprej obdržal v svoji posesti; takrat je bila zastavna pravica ustanovljena samo s pogodbo, brez istočasne prepustitve posesti.
- Zakupnik je navadno mogel zakupnino plačati šele po žetvi, zato je zakupodajalcu zastavil za bodoče plačilo zakupnine svoj poljedelski inventar, sužnje in živino, katero je pripeljal na zakupno zemljišče. Ker pa brez tega orodja ne bi mogel obdelovati zemljišča, mu zastavljenih stvari ni prepustil v posest, ampak jih je sam obdržal v svoji posesti. Če zakupnine ni plačal, mu je zakupodajalec stvari odvzel.
- Zoper zastavitelja, ki mu ne bi hotel prepustiti zastavljenih stvari, je pretor dovolil zastavnemu upniku **interdictum Salvianum**.
 - **Actio Serviana** – z njo je zastavljeni upnik lahko zahteval od vsakogar, ki je takrat imel zastavljeno stvar v posesti, da stvar prepusti njemu v posest.

70. USTANOVITEV ZASTAVNE PRAVICE

I. Terjatev

- Ker je zastavna pravica akcesorna pravica, ne more ne nastati ne obstajati, če ni terjatve, katero naj bi zavarovala.

II. Predmet

- Kot stvarna pravica je bila zastavna pravica mogoča le na določeni stvari ali več določenih stvareh
- Predmet naj bi bil stvar, ki je v pravnem prometu
- Mogoča je bila tudi na miselnem deležu stvari
- Kasneje je bilo mogoče zastaviti tudi vse odsvojljive pravice: emfitevzo, superficies, izvrševanje užitka ali celo terjatve

III. Ustanovitev

1. Po zastaviteljevi volji

Mislimo predvsem lastnika stvari; zastavitelj je navadno dolžnik, lahko pa zastavi svojo stvar za tuj dolg (intercesija), zastavitelj je ustanovil zastavno pravico s pogodbo

2. Po oblastveni odredbi

Kadar se je dolžnik skrival ali je bil odsoten ali je prišel v konkurz je pretor prepustil upniku dolžnikovo stvar v posest in varstvo.

Rubežna zastavna pravica (*pignus in causa iudicati captum*) – če dolžnik, ki je pripoznal, da je dolžan, ali ga je sodnik obsodil, ni plačal svojega dolga v odrejenem roku, mu je sodni organ po sodnikovi odredbi v ekstraordinarnem izvršilnem postopku zarubil kakšno njegovo stvar.

3. Po pravni normi (zakonu)

Pignus legale ali *tacitum*, *hypotheca tacita*

71. VSEBINA ZASTAVNE PRAVICE

I. Posest

- Z zastavno pogodbo se je zastavni upnik zavezal obligacijskopravno, da bo z zastavljeno stvarjo ravnal tako skrbno, kakor bi to storil vzoren rodbinski poglavar.
- Brez izrečnega dogovora ni smel upnik zastavljene stvari ne uporabljati ne si prisvajati njenih plodov.
- Hipotečni zastavni upnik je smel zahtevati prepustitev posesti celo prej, kakor je terjatev dospela v plačilo.

- Če se izkaže, da je bilo med tožnikom in Lucijem Ticijem dogovorjeno, da naj bo tista stvar, za katero gre, tožniku zastavljena zaradi dolgovane denarja, in da je bila tista stvar takrat, ko je bilo dogovorjeno, v premoženju Lucija Ticija, in da tisti denar ni bil ne plačan in ne zavarovan in tudi ni tožnikova krivda, da ni plačan, če tista stvar ne bo po sodnikovem pozivu vrnjena, tedaj obsodi, sodnik, toženca v prid tožniku na toliko denarja, kolikor bo tista stvar vredna! Če se ne izkaže, oprosti toženca!

II. Prodaja

- Glavni pomen zastavne pravice je bil v tem, da je zastavni upnik smel zastavljeno stvar prodati in se iz izkupička poplačati, če dolžnikov dolg ni bil plačan.
- III. Zastavitev užitka
- IV. Pignus nominus
- O zastavitvi terjatve govorimo, če zastavitelj zastavi zastavnemu upniku terjatev, ki jo ima zoper svojega dolžnika; nasproti zastavnemu upniku se ta imenuje dolžnikov dolžnik.
- V. Subpignus – podzastava
- Dolžnik lahko zastavi svojemu upniku zastavno pravico, ki jo ima sam za neko svojo terjatev zoper svojega dožnika. Novi zastavni upnik uveljavlja zastavno pravico, ki jo ima zastavitelj na stvari svojega dolžnika.
- VI. Pignus irregulare

72. VEČ ZASTAVNIH PRAVIC NA ISTI STVARI

- I. Splošno
- Lastnik je mogel zastaviti isto stvar več upnikom; to je lahko storil ali istočasno ali zaporedoma.
- II. Istočasno ustanovljene zastavne pravice
- III. Zaporedne zastavne pravice
- Pogosteje se zgodi, da lastnik zastavi isto stvar več upnikom zapored
 - Važno je bilo vprašanje v katerem vrstnem redu so si sledili zastavni upniki, ki jim je lastnik zastavil svojo stvar
 - Najbolj dosledno je ta vrstni red določen po času, ko je za posamezno terjatev nastala zastavna pravica. Starejša zastavna pravica je imela prednost pred mlajšo =«Kdor je prejšnji po času nastanka, je trdnejši po svoji pravici.»
 - Prvi zastavni upnik je tudi odločal o tem, kdaj bo stvar prodana; poznejši zastavni upniki niso mogli stvari prodati.
 - Pravica ponudnja in nasledovanja – vsak poznejši zastavni upnik je lahko ponudil prvemu, da mu plača terjatev in stopi glede nje na njegovo mesto
 - V postklasični dobi so stranke pogosto skušale z napačnim datiranjem listin o ustanovitvi zastavne pravice nepošteno zagotoviti poznejšim zastavnim pravicam prednost pred starejšimi
 - Priviligiran položaj nekaterih zastavnih pravic:
 - Fiskusova zastavna pravica je imela prednost pred vsemi drugimi, generalnimi in specialnimi

- Ženina zastavna pravica na vsem moževem imetju za povračilo dote je imela prednost pred starejšimi zastavnimi pravicami, toda samo takrat kadar je žena sama tožila zaradi vrnitve dote
- Zastavna pravica za terjatev, ki je nastala zaradi ohranitve ali popravila zastavljene stvari kakor tudi zastavna pravica za posojilo kupnine za nakup zemljišča, sta imeli prednost pred starejšimi zastavnimi upniki

73. KONEC ZASTAVNE PRAVICE

I. Iz splošnih razlogov:

1. Zastavljena stvar je bila uničena ali je prišla iz pravnega prometa ali je zastavljena pravica nehala eksistirati
2. Izpolnil se je razvezni pogoj ali končni rok
3. **Confusio** – zastavni upnik je postal lastnik zastavljene stvari ali pa če je lastnik stvari postal vesoljni naslednik zastavnega upnika
4. Zastavni upnik se je odpovedal svoji zastavni pravici

II. Posebni razlogi:

1. Če je nehala obstajati terjatev, za katero je bila zastavna pravica ustanovljena (samo takrat, kadar se je to zgodilo zaradi izpolnitve ali dajatve namesto plačila ali zaradi novacije ali odpusta dolga.
 - Cesar Gordijan Tretji je dovolil zastavnemu upniku, da je smel zastavljeno stvar zadržati tudi po plačilu dolga, če je imel zoper istega dolžnika še druge terjatve, za katere ni imel zastavne pravice. Ta upnik ni smel zadržane stvari prodati; s tem da jo je dolžniku odtegoval, ga je gospodarsko silil k plačilu.
 2. Zaradi priposestvanja stvari
 3. Zaradi zastaranja tožbe zastavnega upnika
 4. Zaradi prodaje zastavljene stvari ali pravice

D. OBLIGACIJSKO PRAVO

Prvi oddelek

SPLOŠNI DEL

74. POJEM OBLIGACIJE

I. Pojem

Obligacija (ali obveznost) je pravno razmerje med vsaj dvema osebama, zaradi katerega je ena izmed njih (upnik = creditor) upravičena terjati od druge neko dajatev ali storitev (ali opustitev) premoženjske vrednosti, druga (dolžnik = debitor) pa je dolžna da to izpolni.

Upnik ima zoper dolžnika terjatev (nomen), dolžnik pa nasproti upniku dolg.

- Obligacijska pravica je relativna; to pomeni, da ima upnik določeno (ali vsaj določljivo) terjatev zoper določenega dolžnika
- Rimsko pravo pojmuje obligacije kot neke pravne vezi, ki vežejo dolžnika na upnika in ki naj se končajo tako, da se razvežejo z izpolnitvijo dolgovane dajatve ali storitve
- Obligacijska pravna vez je samo premoženjska in kot taka ne daje upniku nobene oblasti nad dolžnikovo osebo
- Upnik uveljavlja svojo terjatev z actio in personam

II. Naturalne obligacije – neiztožljive

- Razlog za neiztožljivost je v osebnem položaju upnika ali dolžnika
- Naturalne obligacije so zlasti terjatve in dolgovi, ki obstajajo med osebami, podrejenimi istemu rodbinskemu očetu; ali očetove terjatve nasproti tem osebami; dolgovi teh oseb nasproti osebami, ki ne spadajo v isto rodbino; denarno posojilo, katero dobi sin, ki je še pod očetovsko oblastjo; dolgovi osebe, ki jo je zadela captis deminutio minima; dolgovi, ki jih je pupil napravil brez varuhovega sodelovanja

III. Vrste obligacij

- Civilne (nastale na osnovi civilnih norm)
- Honorarne (iztožljivost zagotovil pretor)
- Justinijan: kontraktne, kvazikontraktne, deliktne, kvazideliktne

IV. Vpliv socialno-gospodarskih činiteljev na razvoj

75. VRSTE OBLIGACIJ PO VSEBINI

I. Obligacije dandi – faciendi

- **Dare** (= dati) pomeni, da mora dolžnik priskrbeti upniku lastnino ali kako drugo stvarno civilno pravico
- **Facere** (= storiti) – vsaka drugačna dajatev in tudi opustitev
- **Praestare** sprva pomeni splošno dolžnikovo odgovornost, kasneje odgovornost za zaupano stvar in za malomarnost

II. Mogoče – nemogoče obveznosti

- Obveznost glede nemogočih dajatev je nična; nezmožnost je lahko dejanska (prodam stvar, ki je ni) ali pravna (prodam stvar, ki ni v pravnem prometu); prvotna nezmožnost = dajatev je nemogoča že ob sklenitvi pogodbe, naknadna nezmožnost = dajatev postane nemogoča šele kasneje
- Pravno nemogoča je obveznost, katere izpolnitev kaka pravna norma izrečno prepoveduje, ali ki je po svoji vsebini contra bonos mores (»če je dogovorjeno, da se za nepoštenje ne jamči«)

III. Določenost

- Dajatev ali storitev, ki jo naj upnik terjaja od dolžnika, mora biti določena ali vsaj določljiva, tako da je njeno vsebino mogoče ugotoviti, ne da bi bilo za to potrebno novo sporazumevanje med strankama

IV. Stricti iuris – bonae fidei

- V tožbenih obrazcih **bonae fidei** se nalaga sodniku, da toženca obsodi le tedaj in na toliko, kadar in kolikor to ustreza načelu dobre vere in poštenja; obligacije bonae fidei so dvostransko obvezne: posamezna stranka ne postane samo upravičena, ampak postane v drugem pogledu tudi zavezana (kupoprodajna pogodba)
- Pri tožbah **stricti iuris** sodnik mora obtoženca ali obsoditi na plačilo zneska, ali pa ga mora oprostiti; obligacije stricti iuris nastanejo iz deliktov, iz posojilne pogodbe, stipulacije ali literalnega kontrakta

V. Genus – species

- Predmet dajatve določen po vrsti = npr. 100 litrov vina
- Predmet določen individualno = npr. dolžnikov edini konj
- Če je dolgovana stvar po naključju uničena:
 - Če je stvar species, trpi upnik
 - Če je stvar genus, trpi dolžnik

VI. Alternativna obligacije

- Npr. oporočnik določi kot volilo sužnja Stiha ali Pamfila, dolžnik obljubi s stipulacijo zemljišče ali sto ovac
- Dolgovana sta dva predmeta, vendar tako, da je treba dati le enega
- Škodo zaradi naključnega uničenja zadnjega alternativno dolgovanega predmeta trpi upnik, zaradi uničenja vseh prejšnjih pa dolžnik

VII. Facultas alternativa – možnost nadomestitve

- Dolžnik dolguje neko določeno dajatev, namesto nje pa sme dati neko drugo dajatev
- Upnik more terjati od dolžnika samo dolgovano stvar; če postane ta dajatev po naključju nemogoča, ne more upnik terjati nadomestne

VIII. Denarne dajatve

- Denarni dolg je določen po znesku; dolgovana je denarna vsota

IX. Deljive – nedeljive dajatve

- Deljive so dajatve, ki jih je brez škode za njihovo bistvo mogoče razdeliti na več enakovrstnih dajatev tako, da so vse delne dajatve skupaj prav toliko vredne kakor prvotna dajatev; glede deljivih se lahko pogodbenika dogovorita, da se bo dajatev izpolnila z delnimi dajatvami
- Zakonik XII. plošč: ob dedovanju se razdelijo zapustnikovi dolgovi in terjatve sorazmerno med posamezne dediče

X. Prvotne in drugotne dajatve – Glavne in postranske dajatve

- Prvotne imenujemo dajatve, ki jih stranke dolgujejo v smislu pogodbene vsebine
- Kadar se prvotna dajatev ne izpolni, mora zavezanec dati drugotno dajatev (sopogodbniku mora povrniti škodo, plačati mu mora dogovorjeno pogodbeno globo ali zamudne obresti)
- Vrnitev izposojene glavnice je glavna dajatev, izročitev plodov ali plačilo obresti pa postranska dajatev (obe sta že od začetka dolgovani!)

76. SUBJEKTI OBLIGACIJ

I. Splošno

- Navadno je obligacija med enim upnikom in enim dolžnikom
- Osebi udeležencev sta redno že od začetka individualno določeni

II. Več subjektov

1. Deljene obligacije

Tiste obligacije, katerih dajatve so deljive, se razdelijo na toliko delnih obligacij, kolikor je udeleženih oseb na upnikovi ali dolžnikovi strani.

2. Kumulativna konkurenca

Načelo, da ima tožnik toliko tožb, kolikor je zavezanec, velja glede penalnih tožb, ki naj z obsodbo na plačilo določenega denarnega zneska dosežejo, da bo vsak delikvent kaznovan zaradi svojega protipravnega delovanja.

3. Solidarne obligacije

Pri aktivni solidarnosti je več upnikov upravičenih, da vsak izmed njih terja od skupnega dolžnika dolgovano terjatev ali storitev v celoti; dolžnik pa ni dolžan izpolniti več kot enkrat.

Pri pasivni solidarnosti pa je upnik upravičen, da od kateregakoli izmed več dolžnikov izterja celotno terjatev, ne da bi smel zahtevati več kot enkratno izpolnitev.

Preproste solidarne obligacije izvirajo zlasti iz odškodninskih tožb, ki jih naperijo za povračilo škode tisti, ki so bili zaradi nepoštenja druge stranke oškodovani (npr. lastnik

ukradene stvari more zahtevati vrnitev ukradene stvari od kateregakoli izmed več tatov z reipersekutorno *condictio furtiva*.

Korealne solidarne obligacije nastanejo po zrečeni strankini volji, bodisi s pogodbo bodisi z oporoko. Pri korealnih obligacijah paugasne obveznost bodisi za vse sodolžnike, brž ko je upnik sklenil litiskontestacijo z enim izmed jih (pasivna), bodisi za vse soupnike, brž ko je eden izmed njih sklenil litiskontestacijo z dolžnikom (aktivna). Aktivna korealnost je za stranki ugodna v tem, da soupnikom olajšuje iztožljivost, ker lahko toži dolžnika kdor koli izmed njih; hkrati pa omogoča dolžniku, da, preden je tožen, ponudi izpolnitev najbližjemu soupniku. Pasivna korealnost zvišuje predvsem verjetnost, da bo upnik prišel do poplačila.

III. Udeležba tretjih oseb

- Načeloma je bilo nemogoče, da bi se menjala upnik ali dolžnik, razen ob vesoljnem nasledovanju

IV. Glavne in postranske obligacije

- Najvažnejša posstranska obligacija na dolžnikovi strani je poroštvo
- Na upnikovi strani: adstipulacija, ki je olajšala izterjanje stipulatorjeve terjatve

77. OBRESTI IN POGODBENA VLOGA

I. Obresti

1. Pojem

Obresti so vsako povračilo, ki ga dolžnik daje upniku »za prepuščeno ali pogrešano rabo nadomestnih stvari«. V ožjem smislu so obresti tisto odplačilo, ki je iste vrste kakor glavnica ter se odmerja po času trajanja in v odstotkih glavnice

2. Obresti in glavnica

Posamezni obrestni obroki postanejo samostojne obligacije šele, ko dospejo v plačilo.

3. Zgodovina

4. Nastanek obrestne obligacije

Dolžnik mora plačevati obrest ali zato, ker se je zavezal s pogodbo (pogodbene obresti) ali zaradi sodnikovega ukaza (oficijalne obresti: zamudne, pravnice, povračilne, uporabljene).

5. Posebnosti

Po klasičnem pravu se obrestovanj ustavi, brž ko so zaostale obresti tako narasle, da so dosegle višino glavnice; Justinijan je to razširil tudi na že plačane obresti, dopolnil je tudi prepoved obrestovanja obresti.

II. Pogodbena globa

- **Pogodbena (konvencionalna) globa** se imenuje dajatev (navadno) denarnega zneska, ki ga obljubi dolžnik svojemu upniku za primer, da svoje prvotne obveznosti ne bo pravilno izpolnil. Oz. pogodbena dogovorjena kazen, zaradi neizpolnitve ali nepravočasne izpolnitve neke že obljubljene dajatve. Obljubi se s stipulacijo.
- Prava pogodbena globa je obljubljena glede na neko veljavno ustanovljeno in iztožljivo obveznost; neprava je obljubljena na neko obveznost, ki ni iztožljiva

- Namen pogodbene globe je, da stranki že v naprej določita, kolikšen interes sme upnik terjati, čeprimarna obveznost ne bo izpolnjena
- Nična je obljuba pogodbene vloge, če naj bi se z njo zagotovil neki pravni posel, glede katerega smatra pravo, da je vsako siljenje contra bonos mores (proti dobrim nravem)

78. IZPOLNITVENI KRAJ IN ČAS – ZAMUDA

I. Izpolnitveni kraj

- Lahko je izrečen v pogodbi sami, ali pa je razviden iz vsebine obligacije (npr. vrnitev shranjene stvari na kraju, kjer se nahaja)
- Določitev izpolnitvenega kraja pomeni, da je samo na tistem kraju dolžnik zavezan izpolniti, upnik pa izpolnitev sprejeti.

II. Izpolnitveni čas

- Izpolnitveni čas je lahko določen bodisi po pogodbi med strankama, bodisi po pravni normi
- Včasih je vsaj določljiv; kadar pa izpolnitvenega časa ni mogoče dognati, je treba obligacijo izpolniti takoj, ko je nastala
- Splošno velja, da je določitev izpolnitvenega časa v prid dolžniku
- **Zamuda (mora)** = če dolžnik pravočasno ne izpolni svoje obveznosti ali če upnik ne sprejme izpolnitve, ki mu je bila pravilno ponudena

III. Dolžnikova zamuda

1. Pojem

Če dolžnik po svoji krivdi ne izpolni pravočasno svoje obveznosti, nastane dolžnikova ali izpolnitvena zamuda.

Po klasičnem pravu ni zamude, preden ni upnik na primernem kraju in ob primernem času opomnil dolžnika naj izpolni svojo obveznost.

2. Posledice

Odkar je dolžnik v zamudi, jamči strože, kot je pred zamudo.

a) *Perpetuatio morae*

Kadar je dolgovana neka individualno določena stvar in je le-ta po naključju uničena, ko je dolžnik že v zamudi, ne postane dolžnik prost, ampak mora upniku plačati njeno vrednost.

b) *Interes*

Pri obligacijah bonae fidei, pri fideikomisih in po postklasičnem pravu pri volilih sploh, mora dolžnik upniku povrniti škodo, ki jo je ta utrpel zaradi zamude.

c) Izjemno je zamudni dolžnik odgovoren zaradi neizpolnitve pogodbe, namreč takrat, kadar poznejša izpolnitev nima za upnika nikakršnjega pomena.

IV. Upnikova zamuda

1. Pojem

Če upnik ne sprejme izpolnitve, ki mu jo je dolžnik pravilno (in popolnoma, ob primernem času na primernem kraju) ponudil, pride v sprejemno ali upnikovo zamudo.

Upnik pride v zamudo samo, če nima za svojo odklonitev zadostnega razloga

2. Posledice

Zaradi upnikove zamude ne pride dolžnik iz zveze; upnik tudi ni dolžniku odgovoren za morebitno škodo, ki jo utrpi zaradi odklonitve sprejema, pač pa se zmanjša dotlejša dolžnikova odgovornost. Poslej odgovarja namreč dolžnik samo še za določno ravnanje. Če dolguje individualno določeno stvar, tedaj ni za njeno uničenje odgovoren (razen, če je to storil naklepno). Če dolguje določeno število nadomestnih stvari ali določen denarni znesek in so za izpolnitev namenjene stvari (ali denar) bile po pravilni ponudbi uničene ali izgubljene brez dolžnikove krivde, ima dolžnik exceptio doli, če upnik pozneje zahteva izpolnitev.

Upnikova zamuda neha, ko izjavi, da sprejme izpolnitev, ali ko pride ponjo.

79. DOLUS, CULPA, CASUS – CUSTODIA

I. Škoda – interes

- Če se izkaže, da dolžnik svoje obveznosti nasproti upniku ni izpolnil, utrpi upnik zaradi tega neko premoženjsko škodo (damnum).
- Dolžnik, ki upniku ni izpolnil tega, kar mu je bil po pogodbi zavezan (svoje prvotne dajatve), bo moral povrniti škodo (drugotno dajatev).
- Odškodnina, ki jo terjata upnik, obsega nastalo škodo, to je pozitivno zmanjšanje upnikovega imetja, včasih pa še tudi zamujeni dobiček, ki bi ga upnik napravil, če bi bila obveznost pravilno izpolnjena.
- Kot upnikov interes označujemo razliko med tistim premoženjem, ki bi ga on imel, če bi bila obveznost pravilno izpolnjena in premoženjem, ki ga ima sedaj, ko dolžnik ni izpolnil svoje obveznosti.
- Justinijan: pri dajatvah, katerih predmet je določen po količini, sme biti toženec obsojen največ na dvojno vrednost spornega predmeta

II. Povzročitev – zakrivitev

- Da postane določen pravni subjekt odgovoren za povračilo škode, ki je nastala v premoženju druge osebe, je treba, da je med nekim ravnanjem (deliktom, neizpolnitvijo pogodbe) tistega pravnega subjekta in med nastalo škodo vzorčna zveza. Spočetka poznajo mlada prava samo povzročitev, tj. objektivno zvezo med storilčevim ravnanjem in škodo. V nadaljnjem, naprednejšem pojmovanju se upošteva tudi odnos storilčeve volje do nastanka škode. Tu ne zadošča sama povzročitev škode, ampak gre za storilčevo krivdo: ali je storilec povzročil škodo vedoma ali hote (naklepno, dolus) ali samo po svoji malomarnosti (culpa) ali pa mu sploh ni mogoče naprtiti nobene odgovornosti za povzročeno škodo (casus).

III. Dolus – culpa – casus (naklep – malomarnost – naključje)

1. **Dolus**

Dolžnik odgovarja upniku za nastalo škodo, kadar je vedoma in hote preprečil izpolnitev.

2. **Culpa**

Opustitev tiste skrbnosti, ki bi jo dolžnik moral uporabljati, pa tega ni storil.

- a) Culpa lata, velika malomarnost, je opuščanje vsak skrbnosti; tako ravnanje, ki ga ne bi našli pri nobenem pametnem človeku
- b) Culpa levis, majhna malomarnost, je opuščanje tiste skrbnosti, ki bi jo bil v takem primeru pokazal skrben družinski poglavar.

3. **Casus**

Škoda je nastala po naključju.

- **Utilitetno načelo** – za škodo odgovarja tisti pogodbenik, ki mu pogodbeno razmerje prinaša korist (v nasprotju z utilitetnim načelom odgovarjata za vsako krivdo mandatar in negotiorum gestor, čeprav nimata od svojega poslovanja nobene koristi)
- Za naključno škodo zavezanec redno ne odgovarja, ampak jo mora trpeti tisti, v čigar imetju je nastala, izjemno odgovarjajo za naključno škodo brodniki, gostilničarji in hlevarji

IV. Custodia

- Varovanje stvari
- Komodatarju, zaplatarju, čistilcu obleke in po posebnem dogovoru brodnikom, gostilničarjem in hlevarjem je klasično pravo nalagalo odgovornost za vsako škodo in za naključno izgubo stvari
- Oproščeni so odgovornosti, kadar gre za višjo silo: poplava, požar, potopitev ladje, upor, pljenje po sovražnikih in roparjih, smrt sužnja ali živali

80. PREGLED OBLIGACIJ PO NASTANKU

- A) Kontrakte so Rimljani imenovali tiste pogodbe, za katere je civilno pravo predvidevalo posebne tožbe. Vsak kontrakt je pogodba, ni pa vsaka pogodba kontrakt. Samo soglasje zadošča ta nastanek obligacije pri konsenzualnih kontraktih (kupoprodajna pogodba, locatio conductio, naročilo). Besedni ali verbalni kontrakti so tisti, pri katerih morata pogodbenika, ali vsaj eden izmed njih, izraziti svoje pogodbeno soglasje z določenimi besedami (stipulacija, dictio dotis, iurata operarum promissio). Pri pismenih ali literalnih kontraktih nastane obligacija s prepisom v posebni gospodarski knjigi. Pri realnih kontraktih nastane obligacija s tem, da ena stranka svojo dajatev izvrši in tako zaveže prejemnika (posojilna pogodba, posodbena pogodba, shranjevalna pogodba, zastavna pogodba, po justinijanju tudi menjalna in starinarska pogodba). Druge pogodbe (pacta) niso bile iztožljive.
- B) Kvizikontrakti: poslovodstvo brez naročila, varuštvo za nedorasle, naključna premoženjska skupnost, obogatitvene tožbe, pridobitev damnacijskega legata.
- C) Deliktne obligacije nastanejo zaradi kršitev nekaterih tujih pravnih dobrin, kolikor pravni red za take kršitve dovoljuje oškodovanemu posebne actiones in personam (tatvina, neupravičeno uporabljenje stvari, neupravičeno vzetje lastne stvari, rop, hudo poškodovanje tuje lastnine, žalitev tuje osebnosti.

- D) Kvazidelikti:
1. Sodnik, ki ne opravlja pravilnosvojih dolžnosti
 2. Iz stanovanja na prometni kraj nekaj vrženo ali izlito, kar je povzročilo škodo
 3. Na poslopju je nekaj tako postavljeno ali obešeno, da utegne pasti na splošno dostopen kraj in napraviti škodo
 4. Za tatvino ali poškodbo gostovih stvari odgovarjajo brodniki, gostilničarji in hlevarji, če so škodo napravili njihovi ljudje ali stalni stanovalci

Drugi oddelek

KONTRAKTNE OBLIGACIJE

81. VERBALNI KONTRAKTI

Verbalne kontrakte imenujemo tiste, pri katerih se mora pogodbeno soglasje med strankama pokazati v uporabi določenih besed

- I. **Dotis dictio**
 - Je verbalni kontrakt, s katerim je bilo mogoče ustanoviti doto
 - Ustanovitelj je bil navadno nevestin oče, lahko pa tudi njegov prednik, nevesta sama in njen dolžnik
 - Predmet dote so bile lahko poleg premožnin in nepremičnin tudi pravice
- II. **Iurata operarum promissio**
 - Je s prisego potrjena obljuba osvobojenca, ki po oprostitvi iz suženjstva (manumissio) obljubi svojemu patronu določene dajatve ali storitve
 - Osvobojenca, ki se je zavezal patronu za tolikšne dajatve in storitve, da od oprostitve ničesar ne bi imel, je pretor zoper patronovo tožbo dovoljeval ekscipijo *exonerandae libertatis causa*
- III. **Stipulacija**

82. STIPULACIJA

I. Pojem

Stipulacija je verbalni kontrakt, ki se po civilnem pravu sklene tako, da bodoči upnik vpraša bodočega dolžnika, ali mu obljubi določeno dajatev ali storitev, vprašani mu pritrdilno odgovori, vedno z istim glagolom.

II. Oblika in predmet

- Med vprašanjem in odgovorom je moralo biti popolno soglasje o predmetu stipulacije in vmes ni smelo biti daljšega premora
- Oba pogodbenika sta morala biti navzoča (namesto stipulatorja je lahko nastopal sin ali suženj)
- Predmet stipulacije: dajatve, storitve ali opustitve, denarni znesek, določena stvar, pozneje tudi nekaj nedoločnega, ali pa je s stipulacijo dolžnik obljubil upniku, da mu bo plačal obresti od svojega dolga, s stipulacijo je bilo mogoče obljubiti doto ali ustanoviti pogodbeno globo, stipulacije so uporabljali tudi za ustvarjanje korealnih obligacij, s stipulacijo so lahko spremenili že ostoječo obligacijo v novo

III. Neveljavne stipulacije

- Stipulacija je bila nična, če stranki nista izpolnili obličnostnih predpisov
- Neveljavna je bila tudi stipulacija v prid tretjemu
- Po klasičnem pravu nične stipulacije v prid stipulatorjevemu dediču, kakor tudi stipulacije, ki naj bi jih dolžnik izpolnil po stipulatorjevi smrti ali dan prej

IV. Abstraktnost in kavzalnost

V. Tožbe

- Stipulacija ustanavlja enostransko obligacijo stricti iuris: stipulator je samo upravičen, promissor samo zavezan. Dolžnik dolguje upniku le to, kar mu je obljubil: nobenih zamudnih obresti in nobene odškodnine ni.
- Actio certae creditae pecuniae (kadar je bil obljubljen denarni znesek)
- Condictio certae rei (obljubljena določena stvar)
- Actio incerti ex stipulato (predmet stipulacije nekaj nedoločnega)

83. AKCESORNE STIPULACIJE

I. **Adstipulacija** – na upnikovi strani

- Adstipulator je upnik poleg glavnega upnika
- Od istega dolžnika kot ga ima glavni upnik si da adstipulator obljubiti isto stvar
- Adstipulacija ni podedljiva
- Adstipulator sme terjatev izterjati
- Kar izterja, mora izročiti glavnemu upniku; če tega ne bo storil, ga upnik toži z actio mandati directa

II. **Adpromissio** – na dolžnikovi strani

1. **Poroštvo**

Porok se zaveže poleg dolžnika, da bo plačal njegov dolg. Porok je lahko tožen od upnika. S sponzijo in fidepromisijo je mogoče prevzeti poroštvo samo za tak dolg, ki je bil ustanovljen s stipulacijo, s fidejusijo pa za vsak, celo naturalni dolg. Dalje jamči fidejusijski porok samo takrat, kadar dolžnik dolguje vsaj naturalno; sponsor in fidepromissor sta pa veljavno zavezana tudi tedaj, če dolžnikova formalno pravilna stipulacijska obljuba zanj iz nekega posebnega razloga ne ustanavlja obveznosti. Sponzijsko in fidepromisijsko poroštvo traja najdlje dve leti in se konča tudi ob porokovi smrti, medtem ko je fidejusijsko časovno omejeno in podedljivo.

- Sponzijsko poroštvo (»Ali obljubiš dati isto, kar je Mevij obljubil? Obljubim!«) se je ustanovilo s stipulacijo. Porok obljubi s svojo akcesorno stipulacijo isto, kar je pred njim obljubil dolžnik.
 - **Lex Publilia** (če ni dolžnik povrnil poroku denarja v šestih mesecih po plačilu, je lahko naperil zoper njega tožbo **actio depensi** na duplum)
 - **Lex Apuleia** (tisti, izmed več soporokov, ki je plačal več kot sorazmeren delež, sme zahtevati od soporokov povračilo vplačanega presežka)
 - **Lex Furia** (vsak soporok odgovarja samo za tisti delež dolga, ki odpade na vsakega od soporokov, koliko jih je ob dospelosti terjatve)
 - **Lex Cicereia** (nalaga upniku dolžnost, da javno razglasi terjatev, za katero je sprejel poroke kakor tudi število porokov)
 - **Lex Cornelia** (prepoveduje, da bi se posamezni državljani v enem letu zavezal kot porok za istega dolžnika pri istem upniku za več kakor 20.000 sestercev vrednosti)
- Fidepromisijsko poroštvo (»Ali obljubiš na poštenje isto, kar je Mevij obljubil? Obljubim!«)
- Fidejusijsko poroštvo – z njo je bilo mogoče prevzeti katerikoli dolg, je bila podedljiva in ni bila časovno omejena. Pravno dobroto delitve je dovolil Hadrijan – soporok, od katerega je upnik terjal plačilo celotnega dolžnega zneska, je smel zahtevati, da naj upnik sorazmerno porazdeli svojo terjatev med vse navzoče in plačevite poroke; Justinijan je določil, da sme porok odreči upniku izpolnitev poroštvne obveznosti, preden upnik ni tožil dolžnika – tako je postala subsidiarna.

2. **Porok in dolžnik**

Porok se ne more zavezati za kaj drugega ali za več, lahko se zaveže za manj ali manj strogo kot je dolžan dolžnik. Za pogodbene obresti ali pogodbeno globo je porok odgovoren toliko, kolikor je izrečno prevzel poroštvo tudi za te obveznosti. Za pobotanje sme porok uveljavljati nasproti upnikovi terjatvi tudi terjatve, ki jih ima dolžnik zoper upnika.

3. **Regres**

Ali sme porok, ki je plačal dolžnikov dolg od njega zahtevati povračilo – ali ima regres zoper dolžnika?

4. **Posebna poroštva**

Oškoditveno poroštvo – porok se zaveže upniku samo za tisti del dolga, ki ga upnik ne bi mogel izterjati od dolžnika; tedaj mora upnik najprej izterjati glavnega dolžnika, šele nato primankljaj od poroka.

Poporoštvo – porok se utegne zavezati upniku kot podporok za prvega poroka.

Poroštvo za regres – porok se zaveže prvemu poroku za škodo, ki jo le-ta utegne trpeti zaradi izpolnitve poroštva.

III. Intercesija

- Je prevzemanje obveznosti, ki so prevzemniku materialno tuje.
- Incidira, kdor se zaveže poleg dolžnika kot porok ali kot korealni sodolžnik ali zastavi za tuj dolg neko svojo stvar, najame posojilo namesto dolžnika, se zaveže namesto njega z novacijo.
- V klasični dobi so se razširile intercesije žensk. SC Velleaenum je prepovedal, da bi ženske prevzemale poročstva ali najemale za druge posojila (prevzemanje tujih obveznosti). Pretor je dovolil ekscipijo SC Velleaenum, tako da tožnik ni mogel od nje ničesar iztožiti, lahko pa je upnik naperil tožbo zoper pravega koristnika.
Kadar se je ženska zavezala poleg dolžnika kot porokinja ali kot korealna sodolžnica, ali je zastavila neko svojo stvar za njegov dolg (kumulativna intercesija), je že po splošnih načelih ostala upniku še tožba zoper dolžnika. Včasih je intercedentka postala edini dolžnik namesto dotedanjega dolžnika, ki je s tem prišel iz zaveze (privativna intercesija). Upniku je zato moral pretor obnoviti njegovo prejšno tožbo zoper pravega dolžnika (actio restitutoria). Končno je bilo mogoče, da se je ženska že od začetka sama zavezala, ker je bila prepričana, da bo pravi dolžnik plačal dolg (tiha intercesija). Če se je intercedentka kasneje, ko jo je upnik tožil, sklicevala na senatov sklep, je pretor dovolil upniku zoper materialno pravega dolžnika tožbo, ki bi jo imel zoper njega, če bi bil z njim samim sklenil tisti pravni posel, ki ga je dejansko sklenil z žensko (actio institutoria).

84. NOVACIJA – PRENOVITEV

I. Pojem

Prenovitev (novatio) je pogodba, s katero stranki med njima obstoječe obligacijsko razmerje nadomestita z novim.

- V ta namen uporabita stipulacijo ali literalni kontrakt ali konstitut
- Taka, po volji strank opravljena prenovitev povzroči, da ipso iure neha prejšna obveznost, namest nje pa nastane nova, prenovljena; obenem s staro obligacijo ugasnejo tudi morebitne stranske pravice
- Prenovljena obligacija mora načeloma imeti isti predmet kot stara, vendar pa mora vsebovati nekaj novega
- Novacija je mogoča med istima osebama ali pa se ena oseba zamenja

II. Med istima osebama

- Opravljena prenovitev lahko vsebuje nekaj novega že v tem, da se prejšna obveznost bonae fidei izpremeni v stipulacijsko, ki je vedno stricti iuris.
- Izpremeni se lahko pogoj ali rok, kraj ali čas, dodano ali opuščeno poročstvo ipd.
- Predmet prvotne obligacije je po klasičnem pravu moral biti isti; Justinijan dovoli spremembo (povečanje ali zmanjšanje količine, vino namesto denarja, denar namesto zemljišča)

- Akvilijaska stipulacija – tista stranka, ki ima od druge stranke terjati več, kakor ji je sama dolžna, si da od nje obljubiti to razliko z akvilijasko stipulacijo
- III. Med različnima osebama
- Delegacija – če pride do spremembe po volji izmenjane stranke
 1. **Delegatio nominis** (sprememba upnika, aktivna)
Po naročilu dosedanjega upnika (deleganta) Tacija obljubi dolžnik (delegat) novemu upniku (delegatarju) s stipulacijo isto, kar je dotlej dolgoval delegantu.
 2. **Delegatio debiti** (sprememba dolžnika, pasivna)
Po naročilu starega dolžnika je novi dolžnik s stipulacijo obljubil upniku to, kar mu je dotlej dolgoval stari dolžnik
- IV. Prenovitveni namen
- Klasično pravo: stranki nista hoteli, da se z novacijo poleg stare ustanovi še ena, nova obligacija
 - Justinijan: stranki morata svoj prenovitveni namen izrečno izraziti, drugače velja nova obligacija poleg stare
- V. Drugačne prenovitve
- Nujna prenovitev: litiskontestacija (pravdna pogodba o osebi sodnika in o vrsti tožbe)

85. LITERALNI KONTRAKTI

I. Pojem

Literalni kontrakti so tisti, pri katerih se obligacija ustanovi z vpisom v posebne gospodarske knjige.

- Proti koncu republike so premožnejši Rimljani vodili gospodarske knjige, v katere so vpisovali prejemke in izdatke.

II. Transcriptio a re in personam

- Upnik je imel zoper svojega dolžnika Tacija neko terjatev (iz npr. kupne pogodbe), je na strani prejemkov vpisal, da mu je dolžnik tisti dolg plačal. Ker pa v resnici ni od svojega dolžnika ničesar prejel, je moral napisati na strani izdatkov, da je dolžniku isti znesek izplačal. Zaradi tega vpisa je postal dolžnik spet zavezan prejšnjemu upniku, vendar ne več iz kupne pogodbe, ampak iz literalnega kontrakta

III. Transcriptio a persona in personam

- Sporazumno je upnik lahko prenesel dolg od doslejšega dolžnika Tacija na novega dolžnika Seja. Sej je postal zavezan iz literalnega kontrakta s tem, da je upnik na strani izdatkov napisal, da je Seju plačal tisti znesek. V zvezi s tem je na strani prejemkov vpisal, da mu je stari dolžnik Tacij svoj dolg plačal.

- Predmet literalne obligacije je mogla biti le dajatev denarnega zneska
- Obligacija je bila stricti iuris, enostranska in abstraktna
- Iztožiti jo je bilo mogoče z actio certae creditae pecuniae
- Literalnemu kontraktu je bil lahko postavljen rok
- Lahko ga je bilo mogoče skleniti tudi med odsotnimi

IV. Justinijanovo pravo

- Ni obdržal kontraktov

86. REALNI KONTRAKTI

I. Pojem

Pri realnih kontraktih nastane obligacijsko razmerje med upnikom in dolžnikom šele re, s tem, da ena stranka svojo dajatev ali storitev opravi.

- Njeno ravnanje ima namen, da se obligacija ustanovi, ne pa da se izpolni
- Sam predhodni sporazum med strankama o tem, da bosta sklenili pogodbo še ne ustanavlja obligacije; treba je, da ena stranka svojo obljubo uresniči
- Taka sklenitev je mogoča tudi med odsotnimi

II. Vrste realnih kontraktov

- Klasično pravo: posojilo, fiducia, commodatum, depositum
- Justinijan: poleg prejšnjih še zastavna pogodba, tudi inominatni kontrakti

87. POSOJILNA POGODBA (MUUTUM)

I. Pojem

Muutum ali posojilna pogodba je realni kontrakt, ki ustanavlja obligacijsko razmerje s tem, da upnik (posojevalec) prepusti dolžniku določeno količino nadomestnih stvari v lastnino tako, da mu je le-ta dolžan enako količino stvari iste vrste.

- Predmet posojilne pogodbe je navadno denar, lahko pa tudi žito, olje ipd.
- Obveznost nastane v trenutku, ko izroči upnik posojeno stvar dolžniku
- Posredno posojilo – posojevalec A da B-ju posojilo na ta način, da naroči svojemu dolžniku C-ju (npr. bankirju, pri katerem ima shranjeno gotovino), da izplača B-ju določen denarni znesek; čeprav B ni sprejel A-jevega denarja, je vendar postal njegov dolžnik ex mutuo.
- Kot posojilo velja dogovor, po katerem prepusti upnik nekaj svojih stvari dolžniku v lastnino, da jih proda in nato obdrži izkupiček kot lastnino

II. Pravne posledice

- Posojilna pogodba ustanavlja enostransko obligacijo stricti iuris

- Upnikova tožba zoper dolžnika je *condictio mutui*: imenuje se **actio certae creditdae pecuniae**; kadar je posojen denar, če so posojene druge nadomestne stvari, se imenuje **condictio certae rei**
- Dolžnik je obvezan, da upniku vrne ravno toliko stvari iste vrste, kakor jih je bil prejel
- Ker s tradicijo pridobi na stvari lastnino, trpi sam škodo, če se stvari po naključju poškodujejo ali uničijo (generična obligacija)
- Obresti sme terjati samo, če so bile obljubljeni s posebno stipulacij

III. Zadolžnica

- Posojilna pogodba se lahko veljavno sklene brez prič in zadolžnice, vendar pa je bilo to kasneje v pravi zelo važno kot dokazilo
- Justinijan: po dveh letih je postala zadolžnica neizpodbojna; poslej je absolutno dokazovala, da je bilo posojilo izplačano

IV. SC. Macedonianum

- Bajce je neki Rimljan, Macedo po imenu, nekoč umoril svojega očeta, da bi postal svojepraven in mogel poplačati svoje velike dolgove. Zločin je dal pobudo za senatov sklep SC. Macedonianum, s katerim je bilo naročeno pretorju, naj odreče tožbo upniku, ki bi bil posodil denar sinu, ki je bil še pod očetovsko oblastjo

V. Pomorsko posojilo

Pomorsko posojilo daje upnik z namenom, da se nakupi blago in odpošlje po morju, ali da se denar odpošlje po morju.

- Upnik sme terjati povračilo posojenega zneska le takrat, kadar je tovor ali denar dospel na namembni kraj.
- Od odhoda do konca vožnje gre ves riziko na upnikov račun

88. FIDUCIA

I. Pojem

Fiducia je realni kontrakt bonae fidei, pri katerem nastane obligacijsko razmerje s tem, da ena stranka (fiduciant) prepusti drugi stranki (fiduciarju) z macipacijo ali z in iure cesio svojo stvar v lastnino, fiduciar pa se obenem fiduciantu zaveže, da bo stvar pod določenimi pogoji obdržal in mu jo bo pozneje vrnil.

- Fiducijo sta stranki sklenili zlasti zato, da bi fiduciar mogel stvar uspešno varovati kot lastnik in posestnik.
- Upniku je fiduciarna pridobitev služila v zavarovanje, da mu bo dolžnik (ki je bil navadno tudi fiduciant) svoj dolg plačal

II. Tožbi

- **Actio fiduciae:**

- **Actio fiduciae directa** (fiduciant je tožil fiduciarja, če mu ni vrnil zaupane stvari ali če mu ni izročil plodov stvari ali če jo je uporabljal drugače, kot bi jo smel; obsojenca je zadela infamija)
- **Actio fiduciae contraria** (omogočala fiduciarju, da je od fiducianta iztožil morebitne potroške, ki jih je imel zaradi zaupane stvari)

89. POSODBENA POGODBA - COMMODATUM

I. Pojem

Posodbena pogodba (commodatum) je realni kontrakt bonae fidei, ki se sklene s tem, da komodant (posodnik) prepusti komodatarju (izposojevalcu) določeno stvar v neodplačno rabo tako, da mu komodatar po določenem času ali po domenjeni uporabi vrne stvar samo.

- Predmet komodata le nepotrošne stvari (potrošne le tako, da se uporabljajo kot nepotrošne; npr. steklenice vina, grozdje za razstavo)
- Komodant je navadno lastnik stvari, vendar to ni potrebno (tudi užitek, najemnik ali celo tat)
- Komodat je vedno neodplačen

II. Pravne posledice

- Komodat je sklenjen večinoma le v komodatarjevemu interesu; zato je navadno zavezan le komodatar
- Izposojeno stvar mora varovati in jo po domenjeni uporabi (ali ko preteče čas – pogodbeni doba dogovorjena, ali ko komodant to zahteva) vrniti komodant in specie, obenem z njegovimi plodovi in prirastki
- Komodant je odgovoren samo za naklep in hudo malomarnost
- Komodant tožil komodatarja z **actio commodati directa**
- Komodatar tožil komodanta z **actio commodati contraria** (če mu je npr. komodat povzročil izredne stroške, npr. zdravljenje živali)

III. Komodat in prekarij

- Po gospodarskem namenu je komodatu zelo blizu prekarij, ki nastane s tem, da lastnik s prošnjo prepusti stvar v neodplačno rabo; prekarij ni kontrakt in ne ustvarja obligacijskih odnosov; precario dans sme vsak hip vzeti svojo stvar nazaj (**interdictum de precario**); prekarist ne more terjati nobenega potroška, ki jih je morda imel

90. SHRANJEVALNA POGODBA (DEPOSITUM)

I. Pojem

Shranjevalna pogodba (depositum) je realni kontrakt bonae fidei, ki se sklene s tem, da deponent (položnik) prepusti depozitarju (shranitelju) neko premično stvar v neodplačno shranitev, le-ta mu jo pa mora in specie vrniti, kadar deponent to zahteva, ali ko mine dogovorjena doba.

- Predmet deposituma more biti le premična stvar
- Ni treba, da je stvar deponentova
- Depozitar ne postane lastnik in navadno tudi ne posestnik stvari; stvari ne sme uporabljati
- Zakonik XII. plošč je dovoli tožbo zoper nepoštene shranitelja (*actio civilis ex causa depositi*) na duplum; pretor je dovoljeval ediktno tožbo na enkratno vrednost, če depozitar ni hotel vrniti stvari deponentu, samo takrat, kadar je bila stvar shranjena v stiski (požar, brodolom), ko deponent ni utegnil presojudi, kako je z depozitarjevim poštenjem, se je tožba glasila na duplum, zoper depozitarjevega dediča pa na simplum
- Ker nima depozitar po klasičnem pravu od depozita nobene koristi, je odgovoren samo za dolus, po Justinijanu pa tudi za hudo malomarnost
- Deponent toži z [actio depositi directa](#); obsojenega depozitarja zadene infamija
- Z [actio depositi contraria](#) depozitar zahteva od deponenta, da mu povrne stroške, ki jih je imel z depositom

II. Depositum irregulare

- Deponent npr. pri bankirju shrani denar (ali druge nadomestne stvari) odprt in nezapečaten, pač pa preštet. Z depozitarjem se dogovori, da mu bo vrnil isto količino nadomestnih stvari; depozitar sme denar porabiti.

III. Sekvestracija

Sekvestracija je deponiranje premične ali nepremične stvari, ki jo več oseb prepusti določenemu depozitarju kot sekvestru tako, da jo mora sekvester vrniti tistemu, ki bo izpolnik določen pogoj.

- Primer: stava
- Sekvestra, ki ne vrne se toži z [actio depositi sequestraria](#)

91. ZASTAVNA POGODBA (PIGNUS)

I. Pojem

Zastavna pogodba (pignus) je realni kontrakt bonae fidei, ki nastane, ko zastavni upnik sprejme zastavljeno stvar v ročno zastavo, ali ko dobi v svojo posest stvar, ki mu je bila hipotečno zastavljena.

- Zastavni upnik je postal s prepustitvijo stvari njen posestnik in je bil kot tak varovan z interdikti celo nasproti lastniku
 - Zastavni upnik je moral stvar varovati kot skrben rodbinski poglavar
 - Brez izrečnega dogovora je ni smel uporabljati
- ### II. Pravne posledice
- Zastavna pogodba je v korist obeh strank, zato sta obe za vsako krivdo odgovorni
 - [Actio pigneraticia directa](#) je zastaviteljeva tožba zoper zastavnega upnika; z njo zahteva zastavitelj od upnika, da mu stvar vrne, ko dolg preneha

- **Actio pigneraticia contraria** je upnikova tožba nasproti zastavitelju; z njo zahteva upnik od zastavitelja, da mu povrne potroške, ki jih je imel zaradi zastavljene stvari, kakor tudi škodo, ki jo je utrpel po zastaviteljevi krivdi

III. Pignus irregulare

- Zastavni upnik postane lastnik zastavljenih stvari, vrniti pa mora enako količino enakovrstnih stvari, ko preneha dolg, ki je bil zavarovan z zastavitvijo teh stvari

92. INOMINATNI KONTRAKTI (brezimni)

I. Pojem in zgodovina

- Pri teh kontraktih nastane obligacijsko razmerje šele, ko ena stranka svojo dajatev ali storitev izvrši, torej **re**
- Druga stranka ne vrne prvi stranki stvari, ki jo je od nje prejela, in tudi ne iste količine enakovrstnih stvari, ampak ji je zavezana za neko drugačno dajatev ali storitev
- Stranka, ki je že izpolnila svojo dajatev ali storitev, pa ji druga stranka ni hotela izpolniti svoje obljubljenе dajatve ali storitve, je smela zahtevati od nje svojo dajatev nazaj s **conductio causa data, causa non secuta**
- Pretor in pozneje klasično pravo sta včasih dovoljevala stranki, ki ni mogla zahtevati nazaj svoje dajatve posebno tožbo (**actio in factum**)

II. Nekateri inominatni kontrakti

1. Menjalna pogodba

Ena stranka prejme od druge v lastnino neko stvar in se zaveže, da da izročitelju neko drugo domenjeno stvar v lastnino. Stranka, ki je izročila prejemniku svojo stvar je mogla z actio in factum (**actio praescriptis verbis**) od njega zahtevati, da ji tudi on izroči svojo stvar. Če je hotela, je lahko namesto tega zahtevala s kondicijo svojo stvar nazaj.

2. Starinarska pogodba

Lastnik prepusti sopogodbeniku neko svojo stvar v prodajo tako, da mu mora po določenem času ali vrniti ali pa plačati določen denarni znesek. Vedno je pri tem mišljeno, da bo prodajalcu ostal kot dobiček tisti znesek, za kolikor bo stvar draže prodal. Starinar ne postane lastnik zaupane stvari. Dokler je stvar pri njem, je odgovoren za vsako krivdo; za naključje je odgovoren le takrat, kadar je sam prosil lastnika, da mu je prepustil stvar v prodajo.

3. Poravnava

Kadar stranki rešita neki sporni ali dvomljivi pravno odnos z medsebojnim popuščanjem.

4. Actio praescriptis verbis

Je služila po Justinianu za iztoževanje doslej neiztožljivih zahtevkov.

93. KONSENZUALNI KONTRAKTI

Konsenzualni kontrakti so tisti, pri katerih nastane obligacijsko razmerje s tem, da se pogodbenika sporazumeta o bistveni vsebini pogodbe.

- Zadošča že samo soglasje med strankama, lahko tudi odsotnima
- Kot kontrakti bonae fidei so konsenzualni kontrakti dvostranski
- Zaradi dvostranskega značaja sinalagmatskih kontraktov ne sme nobena stranka od druge terjati izpolnitve, ne da bi bila tudi sama pripravljena izpolniti svojo obveznost

94. KUPNA IN PRODAJNA POGODBA

I. Pojem

Kupna in prodajna pogodba (emptio venditio) je konsenzualni kontrakt, ki se sklene s tem, da se prodajalec in kupec sporazumeta, da bo prodajalec prepustil kupcu določeno blago (merx), kupec pa bo njemu plačal določen denarni znesek kot kupnino (pretium).

- Bonae fidei, nujno dvostranska, sinalagamatska
- Brž ko je med prodajalcem in kupcem doseženo soglasje glede blaga in cene, že nastane med njima obojestransko obligacijsko razmerje: prodajalec je dolžan, da kupcu trajno prepusti prodani predmet, kupec pa dolžan, da mu plača kupnino v denarju (Justinijan: če sta se stranki dogovorili, da bo o kupoprodajni pogodbi napravljena listina, potem sta postala zavezana šele, ko je bila listina pravilno sestavljena)

II. Bistvene sestavine

1. Blago

Predmet kupne pogodbe je lahko vsaka gospodarska dobrina, ki je v pravnem prometu in je odsvojljiva (stvari in commercio in odsvojljive pravice), lahko je premična ali nepremična, lahko je določena individualno ali pa gre za mešan generičen kup. Mogoča je prodaja bodočih stvari (npr. donos prihodnje žetve). To razlikujemo od pogodbe na srečo (npr. od ribičev kupim to, kar bodo pri prihodnjem ribolovu ujeli).

2. Kupnina

Mora biti dogovorjena v denarju, poleg denarja pa je lahko obljubljena še kakšna dajatev ali storitev. Kupnina more biti določena ali vsaj določljiva. Mora biti resnična, tolikšna, da jo je mogoče imeti za resno mišljeno dajatev

3. Soglasje

Soglasje je navadno brez omejitev, lahko pa je omejeno po pogoju ali roku. Nekatere pogoje so pri kupnih pogodbah dajali kot posebne pakete: kup na preizkušnjo, razdorni dogovor, dogovor boljšega kupca. Perfektna postane kupna pogodba, ko se odložni pogoj izpolni. Naključno uničenje pogojno prodane stvari trpi prodajalec, njeno poslabšanje kupec. Odkar je kupna pogodba perfektna, trpi škodo zaradi naključnega uničenja ali poškodovanja stvari kupec, čeprav mu prodajalec stvari še ni izročil.

III. Pravne posledice

- Svoje zahteve uveljavlja prodajalec z **actio venditi**, kupec z **actio empti** (obe sta bonae fidei)
- Vsak prodajalec ne jamči za to, da kupec postane lastnik; kupoprodajna pogodba je veljavna tudi takrat, ko kupec ne dobi lastninske pravice na kupljeni stvari; dovolj je, da prodajalec omogoči kupcu mirno posest in uživanje stvari

IV. Pravne napake

- Če je kupcu prodajalec prodal v dobri veri tujo stvar, ni mogel kupec samo zaradi tega od njega ničesar zahtevati
- Drugačen položaj je nastal, če je zoper kupca, ki mu je bil prodajalec prodal tujo stvar, nastopil tretji kot lastnik in mu stvar evinciral (odvzel) ali pa ga z obsodbo v revindikacijski tožbi prisilil, da mu je plačal njeno vrednost.

V. Stvarne napake

- Z **actio empti** je lahko kupec od prodajalca zahteval, da mu plača odškodnino, če kupljena stvar ni imela lastnosti, ki jih je bil ob mancipaciji izrečno zagotavljal
- Z ediktom kurulskih edilov so bile ustanovljene posebne določbe glede prodajnih pogodb sužnjev in domače živine. Prodajalec je moral napake sužnjev in živine javno napovedati
- Z actio redhibitoria, ki jo je naperil zoper prodajalca v šestih mesecih zaradi napak stvari, ki so se pokazale po izročitvi stvari, je zahteval razdor pogodbe; v enem letu pa je lahko zahteval z actio quanti minoris zmanjšanje kupnine zaradi napak stvari

VI. Kupne pogodbe glede pravic

95. LOCATIO CONDUCTIO

I. Pojem

Ena stranka se redno zaveže, da plača sopogodbniku določen denarni znesek, druga pa, da prvi prepusti začasno v uporabo določeno stvar, ali svojo delovno silo, ali pa da bo zanjo opravila neko delo.

- Locatio conductio združuje troje modernih pogodb: najemno in zakupno, delovršno ali podjetniško in službeno ali delovno pogodbo..
- En pogodbenik se imenuje locator (**actio locati**), drugi je conductor (**atio conducti**).
- Obe stranki sta medsebojno odgovorni za vsako krivdo.

II. Locatio conductio rei (najemna in zakupna pogodba)

Najemna pogodba se sklene s tem, da se najemodajalec (locator) zaveže, da prepusti najemniku (conductor) določeno stvar v rabo, najemnik pa, da bo najemodajalcu plačal najemnino in mu stvar samo pozneje vrnil.

- Pogodba je sklenjena, ko se stranki sporazumeta o predmetu pogodbe in najemnini.

- Predmet je lahko premična ali nepremična stvar, mora pa biti nepotrošna (potrošna le takrat, kadar se uporablja kot nepotrošna)
- Užitek lahko prepusti v najem svoj užitek
- Najemodajalec mora zakupniku omogočiti tudi pridobivanje plodov, zakupnik mora zakupno zemljišče tudi obdelovati
- Najemnik je odgovoren tudi za majhno malomarnost
- Preden je minila najemna doba, je vsaka stranka smela iz važnega razloga pogodbo odpovedati; velja tudi za pogodbo za nedoločena čas
- Najemna pogodba je tudi prenehala, če je bila uničena stvar, ki je bila predmet pogodbe

III. Locatio conductio operarum (službena ali delovna pogodba)

Službena ali delovna pogodba je sklenjena, ko se stranki sporazumeta o tem, da bo delavec (službojemalec, locator) prepustil delodajalcu (conductor) v določenem obsegu uporabljanje svoje delovne sile, zato pa bo od njega dobil plačilo v denarju.

- Locator je odgovoren za vsako krivdo
- ### IV. Locatio conductio operis

1. Splošno

Delovna ali podjetniška pogodba ali pogodba o delu se sklene s tem, da se naročnik (locator) in podjetnik (conductor ali redemptor operis) domenita, da bo podjetnik opravil za naročnika določeno delo, naročnik mu bo pa za to plačal določeno nagrado.

- Če podjetnik gradi hišo iz svojega gradiva, je to podjetniška pogodba, kajti naročnik da stavbišče
- Podjetnik je naročniku odgovoren za skrbnost pri izbiri
- Podjetnik je odgovoren za vsako krivdo, tudi za nespretnost
- Če je bilo naročeno delo dokončano, toda še pred izročitvijo uničeno, je škodo trpel načeloma podjetnik (razen, če je delovala višja sila ali če je naročnik nabavil slabo gradivo ali če se je po pogodbi moral držati naročnikovih navodil ali ker je bil naročnik v sprejemni zamudi)
- Če je dobavljeno delo imelo napake, je naročnik smel zahtevati od podjetnika, da jih je v premerem roku odpravil

2. Actio oneris averse

Naročnik prepusti zlatarju svoje zlato, da mu napravi prstan. Hkrati mu dovoli, da sme to zlato porabiti zase, prstan pa izdelati iz drugega enakovrednega zlata. Podjetnik postane v tem primeru lastnik zaupanega gradiva in odgovarja za njegovo naključno uničenje. Lastnik ladje, ki je prevzel prevoz nadomestnih stvari, se je zavezal, da bo na namembnem kraju izročil lastniku enako količino enakovrstnih stvari.

3. Lex Rhodia de iactu

Če so ladjo, ki je zašla v stisko, rešili iz grozeče nevarnosti s tem, da so del ladijskega tovora pometali v morje, je smel lastnik tovora, žrtvovanega v skupnem interesu, zahtevati z actio locati od kapitana ladje sorazmerno povračilo škode. Kapitan je moral škodo porazdeliti tako, da so jo sorazmerno trpeli lastnik ladje in lastniki rešenega tovora.

96. DRUŽBENA POGODBA (SOCIETAS)

I. Pojem

Družbena pogodba (societas) je konsenzualni kontrakt, s katerim se dvoje ali več ljudi zaveže, da bodo združili svoje delo ali svoje premoženje ali oboje, da bi s tem dosegli neko gospodarsko korist.

- Kontrakt bonae fidei
- Vsem daje pravice, vsi tudi postanejo zavezani
- Od korporacije se loči po tem, da ni pravna oseba
- Solastnina je nastala že v tistem trenutku, ko o družbeniki sklenili družbeno pogodbo
- **Societas questus** = ustanavlja pogodbebo skupnost glede tistega premoženja, ki ga družbeniki pridobe le s svojim delom
- **Societas negotiationis** = družbeniki so se povezali na izvrševanje trgovine ali kake obrti; premoženje, ki je služilo temu namenu in dolgovi, ki so se na to nanašali; bankirji, svobodni delavci, prodajalci sužnjev, družbe oseb, ki so prevzemale iztrjevanje davkov
- **Societas unius rei** = ustanavlja med družbeniki gospodarsko sodelovanje za popolnoma dolžena namen (npr. za skupni nakup kakega dragega orodja)

II. Družbena pogodba

- Družbeniki jo sklenejo brezoblično, s samim soglasjem o njeni vsebini
- Lahko je omejena po pričetnem in končanem roku; po justinijanu tudi pogoju
- Včasih je družbenik zavezan, da prispeva premoženje, včasih delo, včasih oboje
- Stvari, ki jih prispeva, prepušča sodružbenikom ali v rabo (škodo trpi lastnik) ali v solastnino (škodo trpijo vsi solastniki)
- Kadar posamezni družbenik za družbo nič ne prispeva, je zanj udeležba pri družbi darilo drugih družbenikov njemu
- Spočetka je bil družbenik odgovoren samo za dolozno ravnanje; politor je jamčil tudi za malomarnost; sčasoma je obveljalo mnenje, da odgovarja družbenik tudi za malomarnost, ki presega navadno mero
- Samo družbeniki so subjekti pravic in dolžnosti
- Družba nima posebnega družbenega premoženja
- Direktnega zastopanja pri opravljanju družbenih zadev rimsko pravo ne dovoljuje
- Pretorski dodatni tožbi **actio exercitoria** in **institoria** more upnik naperiti zoper vse družbenike nerazdelno, če je pogodbo sklenil s kapitanom ali s trgovskim pooblaščenecem, ki je bil uslužbenec vseh družbenikov, ali pa z njihovim skupnim sužnjem

III. Konec družbe

1. Notranji razlogi

Družba preneha, če mine čas, za katerega je bila ustanovljena; če je dosežen njen namen; če je njen predmet uničen; če se izpolni razvezni pogoj, pod katerim je bila ustanovljena

2. Smrt ali obubožanje družabnika

Družbe je konec, ko eden izmed družbenikov umre; ali kadar eden izmed družbenikov izgubi svoje premoženje, bodisi da ga v konkurzu odstopi bodisi da ga izgubi zaradi kazenske obsodbe

3. Captis deminutio maxima in media

4. Odpoved (renuntiatio)

Vsak družbenik more razdreti družbo s tem, da jo odpove. Če povzroči s tem drugim škodo, bodo oni zoper njega uveljavljali actio pro socio.

5. Tožba actio pro socio

Z njo ni bilo mogoče razdeliti solastnine. Če so hoteli to doseči, so morali družbeniki naperiti actio communi dividundo. Z njo so tudi lahko sporazumno razdrli družbeno skupnost in si razdelili skupno imetje, ne da bi komu grozila infamija.

IV. Posebnosti nekaterih družb

1. Societas venaliciariorum

Prodajalci sužnjev – ker je sužnja prodal posamezni družbenik, ki ja bil samo solastnik, bi moral kupec morebitno zožbo naperiti zoper vse družbenike, kar je bilo nemogoče, zato je edikt kurulskih edilov določil, da je smel kupec za vse tožiti prodajalca, ki je bil solastnik z največjim deležem ali vsaj z enakim deležem kakor drugi.

2. Societas argentariorum

Za družbe bankirjev je veljalo, da pogodba, ki jo sklene bankir, ki je član take družbe, ustvarja korealno obligacijo.

3. Societas vectigalis

Rimljani so oddajali davke v zakup. Za davčne zakupnike so veljala posebna javnopravna pravila. Družba je bila ustanovljena za pet let in če je družbenik umrl, ni prenehala. Mogoče je bilo tudi, da je na mesto družbenika vstopil njegov dedič.

97. MANDAT

I. Pojem

Mandat ali naročilo je konsenzualni kontrakt bonae fidei, ki nastane s tem, da mandant (naročitelj) naloži mandatarju (prevzemniku naročila), da zanj neodplačno opravi neki dejanski ali pravni posel, in mandatar to prevzame.

- V navadi med prijatelji
- Uporabljali so ga za vesoljnega oskrbnika, ki je kot tak posloval navadno kot osvobojenec
- Mandant lahko da prostovoljno mandatarju nagrado
- Predmet mandata je lahko upravljanje vsega mandantovega imetja ali izvršitev posameznega posla bodisi dejanskega ali pravnega

II. Obveznosti

- Je dvostranska pogodba
- Mandatar je spočetka odgovoren samo za naklep; po Justinijanu pa za vsako krivdo, tudi za culpa levis, čeprav nima od mandata nobene koristi
- Mandatar mora podati obračun o izponitvi poverjenega naročila; vse, kar je pri tem pridobil, mora izročiti mandantu (nič mu ne sme ostati) – za uveljavljane teh zahtevkov mandantu služi **actio mandati directa**
- Mandant je odgovoren za vsako krivdo; povrniti mora mandatarju vse stroške, ga rešiti vseh obveznosti – proti mandatu lahko mandatar uveljavlja **actio mandati contraria**

III. Konec mandata

- Če je izpolnjen ali če je postal nemogoč; če je napočil predvideni rok ali se je izpolnil pogoj; če se oba pogodbenika naknadno tako sporazumeta
- Če mandant svoje naročilo prekliče ali če ga mandatar odpove

- Če umre mandant ali mandatar; smrt ene stranke povzroči, da neka mandat, ne ugasnejo pa s tem terjatve in dolgovi, ki so že dotlej nastali

IV. **Mandatum qualificatum** – kreditno naročilo

- Mandat so uporabljali tudi za ustanovitev poročstva; mandant naroči kot porok mandatarju, naj določenemu prosilcu da posojilo ali naj dolžniku dovoli odlog plačila.
- Sklene se lahko brezoblično, med odsotnimi, s pismom ali po slu

Tretji oddelek

PAKTI

98. PAKTI – POJEM

- V ožjem pomenu pactum označuje pravno pogodbo, s katero se delikvent reši obsodbe s tem, da okradenemu ali osebno žaljenemu z njegovim privoljenjem obljubi kot spravnino določen denarni znesek.
- Pactum pomeni tisto pogodbo, ki ni bila kontrakt in zato po civilnem pravu ni bila zanjo predvidena nobena posebna akcija.
- Pakti ne nudijo osnove za tožbo, pač pa za eksepcijo
- Kasneje je rimsko pravo omogočilo iztožljivost mnogih paktov

99. PACTA ADIECTA

I. Pojem

V kontraktih pogodbah se stranki poleg bistvene vsebine dogovorita tudi o akcidentalnih podrobnostih – takšne določbe so pravzaprav posebne pogodbe (**pacta adiecta**).

- Če so sklenjene s kakim kontraktom bonae fidei, so postale njegove sestavine in so iztožljive s kontraktno tožbo

II. Posamezni pakti

▪ **Pactum de retro emendo** – pridržek rešilnega kupa

Prodajalec se je dogovoril, da sme prodano stvar do določenega dne kupiti nazaj, navadno za isto ceno.

- **Pactum de retro vendendo – pridržek povratne prodaje**
Kupec sme kupljeno stvar za isto ceno prodati nazaj prodajalcu.
- **Pactum displicentiae – kup na poskušnjo**
Daje kupcu pravico razdreti kupno pogodbo, če v dogovorjenem roku izjavi, da mu kupljena stvar ni všeč.
- **Lex commissoria – razdorni dogovor**
Pakt, ki daje prodajalcu pravico, da razdre pogodbo, če mu kupec pravočasno ne plača kupnine. V tem primeru ni dolžan vrniti kupcu že plačanega dela kupnine.
- **In idem addictio – dogovor boljšega kupca**
Omogoča, da sme prodajalec razdreti pogodbo, če se v določenem roku oglasi boljši kupec.

III. Ara

Ara pomeni neko dajatev manjše vrednosti, ki jo ob sklenitvi pogodbe izroči en pogodbenik drugemu.

- Rimsko pravo je ara uporabljalo kot zunanji dokaz, da je bil sporazum med pogodbenima strankama dosežen
- Če je odstopil kupec, je izgubil ara; če je odstopil prodajalec, je kupcu vrnil prejeto ara dvojno

100. PRETORSKI PAKTI

Pakti, ki jim je pretor zagotovil iztožljivost v svojem ediktu.

I. Pactum de pecunia constituta

Konstitut imenujemo brezoblični pakt, s katerim se stranka (konstituent) zaveže, da bo plačala določen dolg, bodisi da je to njen lastni, bodisi da je tuj dolg.

- Dolg določen v denarju, pozneje tudi v nadomestnih stvareh, Justinijan glede vseh stvari
- Zoper konstituenta je imel upnik tožbo actio de pecunia constituta ali actio constitutoria
- Ustanovitev poročstva s konstitutom se znatno razlikuje od drugih poročstvenih oblik; poročstvo se ustanovi s samim paktom; nanaša se na že obstoječi dolg; konstituent odgovarja akcesorno poleg starega dolžnika
- Justinijan: soporokom (sokontituentom) priznal pravni dobroti delitve in vrstnega reda

II. De receptis

1. Receptum argentarii

Stranka A je naročila bankirju B-ju, naj C-ju izplača določen denarni znesek ali mu izroči določeno količino nadomestnih stvari. S tem, da je bankir obljubil destinatarju C-ju, da mu bo plačal za A-ja, mu je postal zavezan zaradi prevzema. C je mogel terjati od njega izpolnitev z actio receptica, ki je bila pretorska actio in factum. Bankir se je navadno zavezal zato, ker je mandant A imel pri njem deponiran denar.

Njegov predmet so bile lahko vse stvari; konstitut veljaven le, če je prvotni dolg zares obstajal, receptum argentarii je od tega neodvisen

2. **Receptum arbitrii**

Stranki, med katerima je bil določen spor, sta se včasih sporazumeli, da ga predložita v razsojo določenemu razsodniku (arbiter), namesto, da bi ga spravili pred sodnika. Razsodnika stranki nista mogli siliti, da bi jima razsodil; zavezan je postal šele, če je razsodništvo prejel

3. **Receptum nautarum, cauponum, stabulariorum**

Brodniki, gostilničarji in hlevarji sprejemajo stvari gostov in popotnikov v hrambo navadno v takih okoliščinah, v katerih jih more položnik zelo težko zasledovati s tožbo. Zato nalaga pretorjev edikt tem osebam strožjo odgovornost: stvari, ki so jih sprejeli v varstvo morajao položniku vrniti ali pa plačati zanje odškodnino. Odgovarjajo za vsako krivdo in tudi za naključje (razen, če je višja sila).

III. **lusiurandum**

- Stranki sta lahko rešili medsebojni spor tudi tako, da sta se dogovorili, da bo na predlog ene stranke druga prisegla, da sporna zahteva ali pravica obstaja, ali ne obstaja. Upnik je predlagal domnevemu dolžniku, naj priseže, da ni dolžan; če dolžnik to stori, ga on ne bo več tožil. Pozvani dolžnik ni bil dolžan ustreči nasprotnikovemu pozivu. Pretor nudi dolžniku [eksepcijo iurisiurandi](#). Tudi toženec je lahko predlagal, naj tožnik priseže, da ima zares terjati od dolžnika določeno dajatev, ali da je sporna stvar zares njegova. Tožniku je pretor dovoljeval [actio de iureiurando](#).

101. PACTA LEGITIMA

I. **Razsodniška pogodba**

- Z razsodniško pogodbo sta se stranki dogovorili, da bo neki njun spor razsodil sporazumno izbrani sodnik (arbiter), namesto da bi ga rešil sodnik v rednem postopku.
- Spor ni bil pravnomočno razsojen; ni imela enakih pravnih učinkov kot sodba sodnika v rednem pravnem postopku: nezadovoljna stranka je kljub razsodbi lahko naperila tožbo proti nasprotniku – da se to ne bi zgodilo, sta si stranki to medsebojno obljubili s stipulacijo plačilo denarne globe, ki jo je moral plačati tisti, ki ne bi izpolnil razsodbe

II. **Pollicitatio dotis (obljuba dote)**

- Po civilnem ali klasičnem pravu: doto ustanavljali s stipulacijo ali dictio dotis
- Kasneje z brezoblično obljubo

III. **Pollicitatio donationis**

1. **Pojem darilne pogodbe**

Darilo je vsako prostovoljno neodplačno premoženjsko naklonitev; v ožjem smislu je donatio neodplačna in prostovoljna odsvojitev kakega premoženjskega predmeta, tako da darovalec postane revnejši, obdarovanec pa bogatejši. Predmet darila je lahko vse, kar je odsvojljivo. Darovalec prepusti svojo stvar obdarjencu v lastnino. Donatio je pogodba, zato velja le tedaj, ko obdarjenec ddarilo sprejme.

2. **Omejitve daril**

Lex Cincia prepovedal nagrade advokatom in darila preko nekega nam neznanega zneska. Kasneje je bilo darilo neizpodbojno, kadar ga je obdarjenec popolnoma pridobil (posest+lastnina).

3. Insinuatio

Darovalec je izjavil svojo darilno voljo na zapisnik pred kakim oblastvom – apud acta profiteri; ponavadi je šlo za večje zneske oz. večje stvari.

4. Darila med zakoncema

V (in po) Avgustovi dobi darila med zakoncema nična. Prepoved ne velja za darila med zaročencema..

5. Preklic daril

Zaradi velike obdarjenčeve nehvaležnosti more darovalec darilo preklicati. Justinijan je določil veliko nehvaležnost kot: hude (besedne) žalitve, dejansko grdo ravnanje, povzročitev občutne premoženjske škode in neizpolnitev prevzetih obveznosti. Darovalec je mogel s kondikcijo causa finita zahtevati od obdarjenca nazaj to, kar mu je podaril. Svoje darilo je smel preklicati tudi patron. Izpodbijati so smeli darila tudi nujni dediči, če je bil zaradi tega prikrajšan njihov nujni delež

6. Donatio mortis causa

So bila darila za primer smrti.

Četrti oddelek

KVAZIKOTRAKTNE OBLIGACIJE

102. KVAZIKONTRAKTI

Niso kontrakti, ker nastajajo brez sorazuma med strankami.

103. POSLOVODSTVO BREZ NAROČILA

I. Pojem in razvoj

Negotiorum gestio imenujemo tisto oskrbovanje poslov za drugega, ki ni osnovano na nobenem posebnem pravnem razmerju. Poslovodja brez naročila (negotiorum gestor) opravlja tuje posle prostovoljno, ne da bi bil k temu zavezan ali izrečno upravičen; tisti za kogar jih opravlja, je gospodar (dominus negotii).

- Tuji posli so lahko dejanski (npr. popravilo hiše) ali pravni (npr. prodaja tuje stvari)
- Predmet je lahko posamezni pravni posel ali upravljanje celotnega premoženja
- Obveznosti iz poslovodstva je bilo mogoče iztožiti z actio negotiorum gestorum directa (na voljo gospodarju) in actio negotiorum gestorum contraria (na voljo poslovodji brez naročila)
- Poslovodja brez naročila od svojega poslovanja nima nobene koristi; kar pridobi, mora prepustiti gospodarju; o svojem poslovanju mora gospodarju podati obračun

- Negotiorum gestor je odgovoren za vsako krivdo; samo za naklep in veliko malomarnost je odgovoren poslovodja, ki je s svojim nenaročenim poslovođstvom preprečil, da dominus negotii ni trpel neposredno grozeče škode
 - Tožbi sta: actio negotiorum gestorum directa in actio negotiorum gestorum contraria
 - Z [actio funeraria](#) sme poslovodja od dediča zahtevati povračilo pogrebnih stroškov
 - Ko gospodar odobri to, kar je poslovodja zanj napravil, ne more več trditi, da poslovođstvo ni bilo zanj koristno; zato mora poslovođju povrniti njegove stroške.
- II. Pristno in nepristno poslovođstvo brez naročila
- Za pristno poslovođstvo je značilno poslovanje v korist gospodarja
 - Nepristni poslovodja pa stremi za lastno koristnostjo in posluje na svoj račun; včasih opravljanepristni poslovodja pravni posel, o katerem ve, da je tuj, pa ga vkljub temu hoče opraviti zaradi svojega dobička (npr. tujo stvar proda kot svojo, čeprav ve, da ni njegova) – lastnik ima nasproti njemu [actio negotiorum gestorum directa](#); kadar pa opravlja nepristni poslovodja tuj posel na svoj račun v dobri veri, ker pomotoma meni, da je to njegov posel, da je vsaka izmed strank upravičena, da terjaa od druge obogatitev
- III. Skrbništvo in protutela

104. VARUŠTVO ZA NEDORASLE

- I. Varuštvo
- Varuh nedorasle osebe je tisti, ki ga je oče v svoji oporoki postavil za varuha otroku. Kadar ni oporočnega varuha, pripada varuštvo najbližjemu otrokovemu agnatu ali gentilu. Če takega ni, postavi varuha pretor.
- II. Vsebina obligacije
- O varovančevem imetju mora sestaviti inventar (razen, če je v oporoki to prepovedano) in z njim opravljati kot to zahteva dobra vera in poštenje
 - Senatov sklep prepoveduje, da bi varuh brez oblastitvene odobritve odsvajal varovančeva kmečka zemljišča in mestna vrtna zemljišča; kasneje je Konstantin določbo razširil na vse nepremičnine in premičnine, tako da je varuh sam, brez oblastvene odobritve smel in moral prodajati le še stvari, ki se naglo pokvarijo, prodati pa je smel tudi odvečno živino.
- III. Tožbe
- Ko je varuštvo končano, mora varuh izročiti varovancu njegovo imetje in mu podati obračun o njegovem upravljanju, mu povrniti morebitno škodo, ki mu jo je povzročil

- Po klasičnem pravu odgovarja le za naklepno škodo, po Justinijanu pa tudi takrat, kadar pri varovančevih poslih ni ravnal tako skrbno kot pri lastnih
- Varovanec zoper varuha uveljavlja [actio tutelae directa](#)
- Varovanec je moral varuhu povrniti potroške, ki jih je imel zaradi varuštva – [actio negotiorum gestor utilis](#)
- Kadar je bilo mogoče, si je smel pridržati od varovančevega premoženja toliko, kolikor je imel od njega terjati – [actio tutelae contraria](#)
- Tožbi sta časovno neomejeni in aktivno in pasivno podedljivi
- Varovanec ima v zavarovanje svojih zahtevkov zastavno pravico na varovančevem premoženju
- Senatov sklep je uvedel subsidiarno tožbo zoper magistrate, ki so imenovali za varuha osebo, ki je bila na koncu varuštva neplačevita
- Justinijan je skušal najbolje zavarovati varovančev pravni položaj: poleg actio tutelae directa in varovančeve vesoljne zastavne pravice na varuhovem premoženju je ohranil [accusatio suspecti tutoris](#), s katero je poslej mogoče zahtevati odstavek vsakega varuha (ne le oporočnega); z actio rationibus distrahendis je bila mogoča tožba zaradi poneverbe varovančevega premoženja na duplum

IV. Protutela

- Utegnilo se je zgoditi, da je nekaj časa upravljal varuško dolžnost nekdo, ki so ga s početka imeli za varuha, v resnici pa ni bil – dozdevni varuh (protutor)
- [Actio negotiorum gestor utilis](#); po Justinijanu pa actio protutelae (directa in contraria)

105. NAKLJUČNA PREMOŽENJSKA SKUPNOST

Naključna premoženjska skupnost (communio incidens) je tista, ki nastane brez družbene pogodbe.

- Npr. kadar je stvar podarjena ali voljena več osebam; ali če več oseb deduje; ali če se zabriše skupna, pet čevljev široka pot med sosednjima zemljiščema
- Odnosi so podobni tistim med družbeniki – ne presojava pa jih po načelih, ki veljajo za družbeno pogodbo!
- Te odnosi so delno stvarnopravni (posledica solastnine – vsak solastnik sme z delitveno tožbo* zahtevati razdelitev solastnine), delno obligacijskopravni (obligacijski zahtevki obsegajo osebne storitve – vsak solastnik je moral z drugimi deliti donose skupne stvari, hkrati je moral tudi prispevati k potroškom za skupno stvar)

*delitvene tožbe: [actio familiae erciscundae](#) (za delitev dediščine med sodediče), [actio communi dividundo](#) (razdelitev drugih premoženjskih skupnosti), actio finium regundorum (ureditev skupne meje)

- Solastnik, ki je naperil razdelitveno tožbo je s tem prekinil naključno premoženjsko skupnost; po Justinijanu so solastniki mogli z [actio utilis](#) zahtevati povračilo škode in potroškov, ne da bi se s tem skupnost končala

106. NEUPRAVIČENA OBOGATITEV

I. Pojem

Določena oseba, ki je neupravičeno obogatela, je postala zato zavezana nasproti tistemu, na čigar stroške je obogatela.

- Tradent izroči prejemniku v lastnino nek določen znesek, da bi mu s tem poplačal svoj dolg. Kasneje se dožene, da tradent takrat ni bil ničesar dolžan, ker je bil tisti dolg že prej plačan. Prejemnik je torej neupravičeno obogaten na tradentov račun. Bilo bi krivično, da bi neupravičeno sprejeto dajatev obdržal.
- Rimsko pravo dovoljuje oškodovancu, da z obogatitveno tožbo (*conductia*) zahteva nazaj to, za kar je prejemnik na njegov račun obogaten
- Z **actio in personam** more tisti, ki je neutemeljeno izpolnil neko dajatev ali storitev, od prejemnika terjati povračilo

II. Posamezne kondikcije

1. **Condictio indebiti**

Kdor je drugemu opravil neko dajatev ali storitev v zmotnem mnenju, da je dolžan, kar v resnici ni bil, sme zahtevati s *condictio indebiti* svojo dajatev nazaj. Povračilo je mogel zahtevati nazaj le tisti, ki je svojo dajatev izvršil v opravičljivi (dejanski) zmoti. Če je vedel, da ni dolžan, je svojo dajatev pač podaril in je ni mogel zahtevati nazaj. Tudi obogateni je moral sprejeti izpolnitev v dobri veri. Če je vedel, da nima ničesar terjati, je s sprejemom zagrešil *furtum*, zoper njega je bila uporabna *condictio furtiva*. S kondikcijo *indebiti* zahteva svojo dajatev nazaj tudi tisti, ki je pomotoma plačal tuji dolg, ali ki je plačal svoj dolg nekemu drugemu kakor upniku, ali ki je plačal pred izpolnitvijo pogoja to, kar pogojno dolguje. Prav tako lahko zahteva povračilo svojega plačila, kdor je v zmetnem mnenju, da je dedič poplačal zapustnikov dolg, kajti zaradi njegovega plačila ni postal pravi dedič prost svoje obveznosti.

2. **Condictio causa data, causa non secuta**

S to kondikcijo zahteva povračilo svoje dajatve stranka, ki je dajatev opravila v pričakovanju nekega bodočega dejstva, ki pa v resnici ni nastopilo

3. **Condictio ob turpem vel iniustam causam**

S to kondikcijo je bilo mogoče terjati nazaj dajatev, ki jo je prejemnik prejel za kak nemoralni namen, toda le takrat, kadar je bilo nemoralno samo prejemnikovo ravnanje, ne pa tudi plačnikovo.; kondikcija je uporabna zaradi dajatev, ki so prepovedane po pravnih normah

4. **Condictio furtiva**

Z njo zahteva lastnik od tatu svojo stvar nazaj.

5. **Condictio sine causa**

Justinijan z njo omogočil izterjanje povračila tistih terjatev, ki bi jih plačnik ne mogel izterjati z nobeno drugo kondikcijo (npr. posojilo, ki je neveljavno bodisi zaradi prejemnikove zmote o tem, kdo je upnik, bodisi zato, ker prejemnik meni, da mu je posojeni denar podarjen, bodisi zato, ker tradent ni bil lastnik izročene denarja. Pravtako more lastnik stvari z njo tožiti od dobrovernega posestnika izkupiček za svojo stvar, ki jo je le-ta prodal. Uporabna je tudi za iztožitev povračila tistih pridobitev, ki so bile izvršene na temelju takrat veljavnega pravnega posla, ki je pozneje postal neveljaven.

107. VOLILO

- Vindikacijski legatar pridobi kot oporočnikov singularni naslednik lastnino (ali užitek) na voljeni zapustnikovi stvari takoj, ko oporočni dedič pridobi dediščino.
- Damnacijski legat - oporočnik naroči dediču (ga obsodi) naj določen premoženjski predmet prepusti volilojemniku.
- Volilo sinendi modo – to je pa oporočnik odredil tako, da je dediču naročil, da naj »pusti«, da si bo volilojemnik iz dedičevega ali zapuščinskega premoženja voljeni predmet vzel in ga obdržal.
- Legatar mora iztožiti izpolnitev volila z actio ex testamento (certi, če gre za določeno stvar; incerti, če gre za nedoločeno stvar)
- Dedič je bil odgovoren za vsako krivdo ne pa tudi za naključno uničenje stvari
- Legatar je smel, najbrž le v konkurzu, zahtevati ločitev zapuščine, tako kakor zapustnikovi upniki

P e t i o d d e l e k

DELIKTNE IN KVAZIDELIKTNE OBLIGACIJE

108. DELIKTNE OBLIGACIJE – SPLOŠNO

I. Pojem

- Obligacija utegne nastati tudi kot posledica protipravnega ravnanja določene osebe; s tem, da ta krši pravno dobrino druge osebe, postane nasproti njej zavezana.
- **Nekatere pravne dobrine pa ima zakonodajalec za tako važne, da država sama zasleduje njihovo kršitev v svojem kazenskem postopku in jih kaznuje s svojimi kaznimi (veleizdaja, umor, uboj).**
- Glede nekaterih drugih pravnih dobrin prepušča pravni red oškodovancu, da si kot upnik poišče v rednem postopku s posebno actio zadoščenje od storilca kot dolžnika. Kršitve takih dobrin imenujemo zasebne zločine; iz njih nastanejo zasebne obligacije.

II. Vrste

- Civilnopravni zasebni delikti (tatvina, rop, hudo poškodovanje tuje stvari, žalitev)

- Honorarnopravni (prevara, izsiljevanje, oškodovanje upnikov)
- III. Tožbe
- **Actiones reipersecutoriae** (imajo namen zagotoviti oškodovancu, da dobi nazaj svojo stvar ali njeno vrednost.
 - **Actiones poenales** hočejo kaznovati krivca s tem, da je obtožen na plačilo večkratne vrednosti kršene pravne dobrine (krivec jo plača tožniku)
 - **Actiones vindictam spirantes** so tožbe pri katerih gre predvsem, da bo z obsodbo krivca zadoščeno tožnikovi maščevalnosti
 - **Actiones mixtae**

109. FURTUM – TATVINA

- I. Pojem
- **Furtum rei** – nepravilna prilastitev tuje premične stvari zaradi dobička
 - **Furtum usus** – nepravilno uporabljanje tuje stvari
 - **Furtum possessionis** – lastnik vzame svojo stvar iz posesti upravičenega posestnika
 - Ravnanje osebe, ki sprejme izpolnitev za dolg, čeprav ve, da nima ničesar terjati; ugrabljanje otrok pod očetovsko oblastjo, žene in manu ali dolžnika, ki je v upnikovem domačem zaporu
 - Predmet more biti samo premična stvar
 - Delikvent deluje zavestno protipravno, naklepno
- II. Zgodovina
- Zakonik XII. plošč razlikuje med:
 - **Furtum manifestum** (tat, ki so ga zalotili pri zločinu samem ali vsaj na kraju zločina; okradeni ga je lahko ubil, če ga je zalotil ponoči ali če se je tat branil z orožjem; okradeni je s pokrikom poklical priče, da je bilo dejanje zakonito; v drugih primerih je zalotenega peljal pred magistrat, kjer so ga bičali in ga nato prisodili ukradenemu)
 - **Furtum nec manifestum** (actio furti duplum, kasneje actio furti quadruplum)
 - Zakonik XII. plošč pozna preiskavo **lance et licio** (okradeni je smel napraviti preiskavo v hiši osumljenca; moral je biti ognjen samo s predpasnikom in v rokah držati prazno skledo; če je stvar našel, je šla tožba na triplum; pozneje so jo opravljali s prisotnostjo prič)
- III. **Actio furti**
- Furtum je edini zasebni delikt za katerega ima rimsko pravo posebno poenalno in posebno reipersekutorno tožbo
 - Penalna tožba je actio furti manifesti na štirikratno, actio furti nec manifesti pa na dvakratno vrednost ukradenih stvari; obsodba naj bo za krivca kazen, ki jo mora plačati ukradenemu

- Aktivno legitimiran je tisti, ki interesiran na tem, da bi se delikt ne bil zgodil; aktivno podedljiva (lahko jo naperijo oškodovančevi dediči)
- Pasivna legitimacija: pri actio furti manifesti gre samo zoper tatu, pri actio furti nec manifest pa še tatovega pomočnika in nasnovatelja; ni pasivno podedljiva
- Je časovno neomejena
- Infamira

IV. Condictio furtiva

- Za vrnitev ukradene stvari ima rimsko pravo tožbo condictio furtiva
- Naperiti jo more samo lastnik ukradene stvari
- Tožba gre zoper tatu ali njegovega dediča (pasivno podedljiva)
- Več tatov odgovarja solidarno in postanejo prosti šele, ko eden izpolni svoje obveznosti v celoti
- Kondikcija je mogoča tudi takrat, ko je tat ukradeno stvar pred litiskontestacijo po naključju izgubil
- Če pride do denarne obtožbe, je tat obsojen na tisti znesek, kolikor je bil ukradena stvar kdajkoli največ vredna
- Je časovno neomejena

110. RAPINA – ROP

Pri ropu si delikvent ukradeno stvar uzame s silo.

- Actio vi bonorum raptorum – tožba je šla zoper tistega, ki je z oboroženo tolpo drugemu na silo odvzel kako stvar in mu s tem povzročil škodo; v enem letu na quadropolum, potem na simplum
- Tožbo so mogli naperiti vsi, ki so aktivno legitimirani pri actio furti
- Justinija: tožba na triplum kot penalna; tožba na simplum reipersekutorna
- Vrnitev stvari je lastnik zahteval s condictio furtiva

111. HODOBNO POŠKODOVANJE TUJIH STVARI

I. Zgodovina

O hudobnem poškodovanju tuje stvari govorimo, če krivec zavestno povzroči škodo drugemu na njegovi stvari; storilca ne vodi težnja po dobičku.

- **Lex Aquilla:**
 1. Kazniv tisti, ki je v hudobnem namenu usmrtil tujega sužnja ali tujo domačo žival
 2. Kazniv adstipulator, ki bi dolžniku svojevolsko odpustil dolg in s tem upniku povzročil škodo
 3. Kazniv tisti, kdor je v hudobnem namenu povzročil kako drugo premoženjsko škodo, s tem da je tujo stvar poškodoval ali uničil

II. Actio legis Aquiliae

- Naperil jo je lahko samo lastnik poškodovane stvari; aktivno legitimirani: užitar, uzuar, zastavni upnik in pošteni posestnik

- Pasivno legitimiran je poškodovalec; če jih je več, gre tožba zoper vsakega; s tem, da eden plača, ne postanejo drugi krivi
- Čeprav se kaže penalni značaj tožbe, je toženec navadno obsojen samo na povrnitev škode
- Storilec je škodo povzročil naklepno, zavestno in nalašč, bodisi z malomarnostjo, pri čemer zadošča še tako majhna krivda
- Paulus postavlja že splošno pravilo, da se za povračilo škode dovoljuje actio in factum, kolikor ni uporabna akvilijska tožba

112. INIURIA – ŽALITEV OSEBNOSTI

I. Pojem in vrste

- Splošno je inuria vse, kar se zgodi protipravno
- Zakonik XII. plošč: inuria je zavestna žalitev soobčana in je kot zaseben delikt vir obligacij
- Po Labeonu se taka žalitev zgodi ali z dejanskim grdum ravnanjem ali verbalno
- Zakonik XII. plošč kaznuje:
 - Kdor pohabi drugemu kak telesni ud, se kaznuje tako, da mu sme poškodovanec prizadeti enako zlo (talionsko načelo); samo subsidiarno (če se ne moreta sporazumeti o spravnini)
 - Kdor z udarcem (z roko ali z gorjačo) drugemu zlomi ali izpahne kost, mu mora plačati kazen 300 asov; če to stori tujemu sužnju, je kazen 150 asov
 - Za vsako drugo žalitev določa kazen 25 asov
 - Smrtna kazen z batinanjem za izgovarjanje čarobnih besed in preklinjanje

II. Actio iniuriarum

- Tožba hoče žaljenemu nuditi osebno zadoščenje za prizadejano žalitev
- Če je več storilcev, gre zoper vsakega izmed njih; izpolnitev enega ne oprošča ostalih
- Omejena na eno leto
- Nepodedljiva aktivno in pasivno
- Gre noksalno zoper očeta ači gospodarja
- Obsodbi sledi infamija

III. Posebne injurije

1. **Convicium**

Javna sramotitev (mačja godba)

2. **De adtemptata pudicitia**

Kdor pošteno ženo ali nedoraslo osebo na cesti nagovarja z nedostojnimi izrazi

3. **Ne quid infamandi causa fiat**

Žalitve, ki utegnejo škodovati dobremu glasu žaljenega

4. **De iniuriis quae servis fiunt**

Grdo ravnanje s tujimi sužnji

113. PRETORSKI DELIKTI – DOLUS

I. Pretorski delikti

- Za očitno tatvino uvedel *actio furti* na *quadropolum*, razširil tožbi [actio furti](#) in [actio legis Aquiliae](#) na peregrine ter pomagal tudi s fikcijami

II. **Dolus malus – prevara**

- Nepošteno, zvijačno ali goljufivo dejanje
- *Actio doli* – z njo je oškodovani tožnik lahko zahteval, da mu zvijačni toženec povrne škodo, ki jo je tožnik utrpel zaradi njegovega zvijačnega ravnanja
- Obsojenega je zadela infamija
- Tožbeni obrazec vsebuje restitutorno klavzulo
- Je subsidiarna
- Ekscepcija doli: »Če se v tej zadevi ni zgodilo nič po tožnikovem nepoštenem ravnanju in če se to tudi sedaj ne godi.«

114. METUS – STRAH

- Metus je strah, ki nastane zaradi nasilja druge osebe in ki vpliva na ustrahovano stranko tako, da nekaj ukrene, kar njej povzroči škodo.
- **Formula Octaviana:** pretor dovolil tožbo tistemu, ki so mu Sulovi pristaši s silo ali grožnjo vzeli kake predmete
- Julijan: pretor obetal, da ne bo imel za veljavno to, kar bo sklenjeno iz strahu
- Klasiki: strah, ki vpliva na najbolj trdnega moža, kadar je protipravno zagroženo neko neposredno grozeče hudo zlo
 - a) **Actio quod metus causa**

Je naperila zaradi sile in strahu oškodovana stranka, da bi od toženca dosegla povračilo škode; restitutorna klavzula; drugače obsodba na *quaropolum*, omejena na eno leto; več sokrivcev jamčilo solidarno, če je eden izpolnil, so bili vsi prosti
 - b) **Ekscepcija**

Če je bila ustrahovana stranka tožena, da izpolni izsiljeno obveznost
 - c) **Postavitev v prejšnje stanje**

115. ALIENATIO IN FRAUDEM CREDITORUM – OŠKODOVANJE UPNIKOV

I. Zgodovina

- Pretor je poleg stare osebne izvršbe uvedel premoženjsko, s katero so upniki mogli poseči po dolžnikovem premoženju s tem, da so ga prodali najboljšemu ponudniku
- S posebnim *interdictum fraudatorium* je vsak upnik mogel zahtevati vrnitev tistih predmetov, ki jih je bil prezadolženec odsvojil in je pridobitelj vedel, da hoče s temi odsvojitvami oškodovati svoje upnike
- Pretor je lahko zahteval postavitev v prejšnje stanje

II. [Actio Pauliana](#)

- Izpodbojno tožbo more naperiti: curator bonorum, upravitelj in likvidator prezadolženčevega imetja
- Predmet izpodbijanja so taki prezadolženčevi pravni posli, ki je z njimi zmanjšal svoje imetje in s tem oškodoval svoje upnike
- Mogoče je spodbijati vse pravne posle, s katerimi je prezadolženec nudil enemu upniku neupravičeno prednost pred drugimi
- Zadošča, da je vedel, da ima upnike in je kljub temu odsvojil vse svoje premoženje
- Odplačne dolžnikove odsvojitve so mogli upniki izpodbijati le, če je pridobitelj ob pridobitvi vedel, v kakšnem gospodarskem položaju je bil takrat in je lahko spoznal namen njegovih odsvojitvev
- Neodplačne odsvojitve pa so mogli izpodbijati tudi takrat, kadar pridobitelj ni vedel za odsvojiteljev oškodovalni namen
- Namen tožbe je, da se izpodbijani prezadolženčev pravni posel razveljavi; z **actio ficticia** je mogoče prejšnjo pravico uveljavljati, kakor da ne bi bila nikoli odsvojena. Vsebuje restitutorno klavzulo. Omejena je bila na eno leto. Glasi se na simplum.

116. KVAZIDELIKTNE OBLIGACIJE

I. **Si iudex litem suam fecit**

- Tak kvazidelikt zagreši sodnik, ki mora s sodbo rešiti določen spor, pa pri tem na kak način krši svojo dolžnost in tako povzroči vsaj eni stranki škodo
- Oškodovana stranka sme od njega terjati škodo v novi pravdi
- Sodnikovo nepravilno ravnanje je bilo lahko določno (prevarantsko) ali kulpozno (krivdno); dovolj je, da je bil nevešč

II. **De deictis ei effusis**

- Če je bila neka stvar iz stavnananja odvržena ali izlita na javno pot ali kak spolšni prometni prostor, tako da je povzročila škodo, je pretor dovoljeval zoper osebo, ki stanuje tam tožbo actio de deiectionis et effusis; stanovalc je lahko z actio in factum zahteval povračilo od pravega storilca; več sostanovalcev je odgovarjalo solidarno; tožba se je glasila na dvojno vrednost povzročene škode; lahko jo je naperil oškodovanec sam (actio perpetua) ali pa v enem letu katerikoli državljani kot popularno tožbo

III. **Actio de positio et suspensio**

- Ta ediktna določba je prepovedovala, da bi bil na nadzidku poslopja, ki sega na pot ali na prometni prostor, kak predmet tako postavljen ali obešen, da bi utegnil povzročiti škodo, če bi padel na tla
- V tem primeru je pretor dovoljeval popularno tožbo, ki je šla na 10.000 sestercev (10 zlatnikov)
- Tožba je šla zoper imetnika stavbe, pa če jo on tam stanoval ali ne

IV. **Actiones in factum adversus nautas, caupones, stabularios**

- Brodniki, gostilničarji in imetniki hlevov so bili odgovorni za škodo, ki so jo na svojih stvareh utrpeli gostilniški ali ladijski gostje ali popotniki zaradi tatvine ali hudobne poškodbe, ki so jo zagrešile osebe, ki so bile pri njih uslužbene, ali ki so pri njih stalno stanovale
- Niso bili odgovorni za slučajne potnike
- Oškodovani je lahko izbiral med *actiones perpetuae* (na duplum!) in med redno deliktno tožbo (**actio furti, actio legis Aquiliae**)

Šesti oddelek

117. ACTIO AD EXHIBENDUM

Je predložitvena tožba, s katero zahteva tožnik od toženca, da mu mora pred pretorjem (in iure) določeno stvar predložiti.

- Tožba je **actio in personam** (toženec se mora spustiti v pravdo)
- Kot toženec je legitimiran vsakdo, ki ima stvar vsaj v svoji naravni posesti in jo more predložiti, tako kot zastavni upnik, komodatar, najemnik; tudi kdor je pred litiskontestacijo nalašč opustil posest stvari
- Namen tožbe je, da naj po sodnikovem ukazu toženec sporno stvar predloži
- Tožba se glasi na denarni znesek; kasneje po Justinijanovem pravu pa je sodnik lahko prisilil toženca, da stvar predloži

Sedmi oddelek

OČETOVO ALI GOSPODARJEVO JAMSTVO ZA OBVEZNOST SINOV ALI SUŽNJEV

118. NOKSALNE TOŽBE

I. **Actiones noxales**

- Če pa je suženj ali sin napravil delikt brez gospodarjeve vednosti, je oškodovani mogel naperiti zoper gospodarja ali očeta deliktno tožbo kot noksalna
- Kondemnacija se je glasila alternativno na plačilo denarnega zneska kot globe ali izročitev krivca oškodovanemu (sina v mancipij, sužnja v lastnino)
- Če gospodar proda sužnja ali da sina v posinovitev nekomu tretjemu, gre noksalna tožba zoper novega gospodarja ali posinovitelja
- Če delikvent postane svojepreven, gre tožba zoper njega samega
- Če krivec umre pred litiskontestacijo, noksalna tožba ni več mogoča

II. Actio de pauperie

- Lastnik je podobno odgovarjal za škodo, ki jo je povzročila njegova četveronoga žival, ki je bila nenavadno razdražena in podivjana, ne da bi bilo zaradi tega mogoče komu naperiti krivdo
- Tožba je bila aktivno podedljiva

III. Actio de pastu pecoris

- Tožba zaradi popasenja tujega polja

119. ACTIONES ADIECTICIAE QUALITATIS

I. Splošno

- Pretor je v novem ediktu uvedel več novih tožb actiones adiecticiae qualitatis, s katerimi je omogočil tistemu, ki je sklenil s sužnjem ali sinom tako pogodbo, da je lahko tožil njegovega gospodarja ali očeta

II. Dodatne tožbe

1. Actio quod iussu

Iussum je izjava rodbinskega poglavarja, s katero izjavi navadno tretjemu kot sopogodbenu, da bo pripoznal kot obvezen tisti pravni posel, ki ga bo tretji sklenil z njegovim sinom ali sužnjem.

2. Actio de peculio

Tožba zoper očeta ali gospodarja, ki je odgovarjal zaradi škode, ki jo je povzročil sin ali suženj pri poslovanju s svojim pekulijem. Tožbo so mogli upniki naperiti še eno leto po tem, ko je suženj ali sin umrl ali bil osvobojen oz. bil emancipiran (actio annalis de peculio), vendar mogoča samo za toliko, kolikor pekuliarnega premoženja je bilo v rokah gospodarja ali dedičev.

Z actio in rem verso je sopogodbenu zahteval od gospodarja, da poplača sužnjeve dolg, kolikor je bil zaradi njega obogaten.

3. Actio tributoria

Včasih je suženj uporabljal svoj pekulij za izvrševanje trgovine ali kake obrti in če je zašel v dolgove, je moral gospodar pekulijsko premoženje sorazmerno porazdeliti med sužnjeve upnike.

4. Actio institoria – actio exercitoria

Prva gre zoper gospodarja, ki je v svoji prodajalni, gostilni, banki, skladišču ali drugem podjetju namestil kot trgovskega ali obrtniškega uslužbenca svojega sužnja ali sina ali pa tudi osebo, ki ni bila pod njegovo oblastjo.

Druga je tožba, s katero sopogodbenik toži brodnika za izpolnitev pogodbenih obveznosti, za katere se je zavezal njegov kapitan na svojem področju.

O s m i o d d e l e k

P R E N O S O B L I G A C I J

120. ODSTOP TERJATVE - CESIJA

I. Pojem in razvoj odstopa

- Iz gospodarskih razlogov utegne biti včasih zaželeno, da bi upnik mogel brez dolžnikovega dovoljenja prepustiti svojo terjatev drugemu, da bo poslej on upnik (npr. prodati, podariti, prepustiti kot doto ali nakloniti kot damnacijski legat)
- Prvotni upnik se imenuje **cedent (odstopnik)**, novi upnik pa **cesionar (prevzemnik)**, dolžnik pa odstopljeni dolžnik (debitor cessus)
- Po civilnem pravu cesija ni bila mogoča; opravljali so novacijo
- Kasneje je stari upnik naročil tistemu, komur je hotel prepustiti svojo terjatev, naj izterja njegovo terjatev kot njegov pravni pooblaščenec; hkrati ga je oprostil polaganja računa glede izvršnega mandata in mu je dovolil, da obdrži zase, kar bo izterjal
- Rescript Antonija Pija dovoljuje tistemu, ki je kupil določeno dediščino, da sme izterjati dediščinske terjatve z ustreznimi analognimi tožbami (**actiones utiles**)
- Z analognimi tožbami se je cesionarjev položaj izboljšal; medtem ko je bil kot mandatar in rem suam tožil dolžnika v cedentovem imenu, ga je z actio utilis tožil v svojem; tudi cedentova ali cesionarjeva smrt ni vplivala na tožbo

II. Vrste in predmet odstopa

- Odstop je lahko odplačen ali neodplačen
- Izvrši se po prosti volji obeh strank
- Ni potrebno nobene obličnosti; zadošča soglasje med cedentom in cesionarjem
- Prisilni odstop je, kadar pravna norma sili cedenta, da poda odstopno izjavo, ali kadar sodnik odredi odstop (npr. v dediščinski delitveni tožbi)
- Odstop po zakonunastopi po odločbi pravne norme sam, brez cedentove ali sodnikove izjave, ko so izpolnjeni predpogoji, ki jih zakon postavlja

III. Pravne posledice odstopa

- Z odstopom postane cesionar upnik, ki terjatev lahko izterja ali drugače z njo razpolaga; ob njegovi smrti spada terjatev v njegovo zapuščino
- **Lex Anastasiana:** cesionar, ki mu je bila terjatev odplačno odstopljena, je smel od dolžnika izterjati samo toliko, kolikor je bil za terjatev plačal, in za vmesni čas ustrezne obresti od tega zneska, medtem ko je razlika prišla v prid dolžniku
- Kolikor ni drugače dogovorjeno, jamči cedent cesionarju, kateremu je cediral odplačno, da terjatev zares obstoji, ne pa tudi za to, da je terjatev izterljiva
- Darovalec pa ne odgovarja niti za obstoj odstopljene terjatve

121. PREVZEM DOLGA

- Prevzemnik tujega blaga je postal zavezan s tem, da se je z novacijsko stipulacijo zavezal upniku
- Dolžnik je lahko naročil prevzemniku naj v pravdi nastopa kot njegov cognitor ali procurator in rem suam, kar je tu pomenilo poslovanje »v svojo škodo«
- Ko je prevzemnik dolga sklenil litiskontestacijo z upnikom, je postal zavezan upniku
- Prevzem izpolnitve je pa, če se prevzemnik zaveže dolžniku, da se bo kot njegov zastopnik spustil z upnikom v pravdo ali da bo namesto njega izpolnil njegovo obveznost

Deveti oddelek

KONEC OBLIGACIJ

122. KONEC OBLIGACIJ – SPLOŠNO

- Obligacijske pravice kot pravna vez med dvema osebama niso ustanovljene za trajno, ampak naj se kmalu izpolnijo in s tem prenehajo
- Po civilnem pravu preneha obligacija, če ugasne, tako da je sploh ni in je tudi s tožbo ni več mogoče iztožiti
- Po pretorskem pravu lahko dolžnik zaprosi pretorja, da mu odobri neko ekscipijo, zaradi katere bo tožnik pravdo izgubil
- Obligacijsko razmerje se konča predvsem tako, da dolžnik izpolni svojo obveznost; včasih preneha s samim dogovorom brez dejanske izpolnitve; dalje ugasne confusio (če se upnikova in dolžnikova funkcija združita v isti osebi; lahko preneha tudi po pobotanju)

123. IZPOLNITEV

I. Izpolnitev – plačilo

- **Izpolnitev je izvršitev dolgovane dajatve ali storitve.**
- Ko upnik dobi to, kar ima terjati, je dolžnik prost
- V klasičnem pravu z mancipacijo ali in iure cesijo, če je dolgovana kaka res mancipi, ali s tradicijo, če je dolgovana res nec mancipi

II. Kdo in komu

- Izpolnitev obligacije more upnik terjati samo od dolžnika
- Obveznosti more veljavno izpolniti le dolžnik, pogosto pa tudi kdo drug namesto njega (ni potrebno, da bo dolžnik za to vedel in ne škoduje, če ugovarja)

III. Kaj in kako – dajatev namesto plačila

- Kadar nihče ne odloči, gre plačilo najprej na račun obresti in nato glavnice
- Dolžnik naj bi prvo plačal tiste dolgove, ki so zanj težji

- Prednost imajo dospeli dolgovi pred nedospelimi
- IV. Izpolnitveni kraj in čas
- Sta izrečno določena in razvidna iz okolnosti
- V. Položitev
- Če upnik neupravičeno ne sprejme pravilno ponudene izpolnitve, sme dolžnik svojo dajatev deponirati (položiti)
 - Po klasičnem pravu tako, da dolgovani znesek zapečati in ga deponira zasebno pri samem sebi ali pri tretjem ali v nekem svetišču ali pri oblastvu (slovesna položba)
- VI. Dokaz izpolnitve
- Pobotnico mora izdati upnik na dolžnikovo zahtevo

124. NAVIDEZNA IZPOLNITEV

1. **Solutio per aes et libram**

Vprič tehničarja in petih prič je dolžnik podal svojo izjavo. Nato je dolžnik potrkal z novcem po tehtnici in ga kot simbolično izpolnitveno dajatev izroči upniku.

V Gajevi dobi se je to obliko uporabljalo za:

- Če je bila obligacija ustanovljena per aes et libram
- Če je bila o obligaciji že izrečena sodba
- Dedič postane prost svoje obveznosti nasproti damnacijskemu legatarju, kadar je predmet legata kaka nadomestna stvar

2. **Acceptilatio**

Dolžnik, ki je dolgoval iz stipulacije je vprašal upnika, če je prejel, kar mu je obljubil. Z upnikovim odgovorom je bila dotlejšna verbalna obligacija ukinjena. Akceptilacija je tako služila za odpust dolga. Ne sme biti omejena ne po pogoju ne po roku. Obe stranki morata biti navzoči. Učinkuje nasproti vsem upnikom in vsem dolžnikom.

3. **Acceptilatio litteris**

Z njim ukinjali literalne obligacije.

125. RAZLIČNI RAZLOGI ZA PRENEHANJE OBLIGACIJ

- I. Contraris consensus
- Sporazumna ukinitiv
- II. Novacija
- Z novacijsko stipulacijo se dotedanja obligacija ukine in namest nje nastane nova

III. Litiskontestacija

- **Je pravdna pogodba med tožnikom in tožencem, s katero se sporazumeta o vrsti tožbe (actio) in o osebi sodnika, ki si ga izbereta izmed za to sposobnih državljanov.**
- Z njo se konča postopek pred pretorjem
- Sledil bo postopek pred izvoljenim sodnikom

IV. Smrt ene stranke

- Povzroči to, da obligacijsko razmerje pride na dediča kot vesoljnega naslednika
- Aktivno (na tožnikovi strani) niso podedljive:
 - Adstipulacija
 - Actiones vindictam spirantes
 - Ženina terjatev za vrnitev dote
- Pasivno niso podedljive:
 - Sponsio
 - Fidepromissio
 - Penalne tožbe
- Ne aktivno ne pasivno nista podedljiva:
 - Družba
 - Mandat

V. **Confusio**

- Obligacije ugasne confusione, če bodisi upnik kot dolžnikov dedič ali dolžnik kot upnikov dedič vstopi v zapustnikov pravni položaj

VI. Nemožnost dajatve

- Včasih ugasne obligacija, če postane brez dolžnikove krivde dajatev naknadno nemogoča in če dolžnik ni odgovoren za naključno škodo (velja zlasti za individualno dolgovano stvar)

VII. **Concursus daurum causarum lucrativarum**

- Če ima upnik terjati določeno stvar od dolžnika iz nekega neodplačnega pravnega posla (npr. volila), pa jo medtem pridobi od istega dolžnika iz drugega neodplačnega pravnega posla (npr. kot darilo), ne more na podlagi prvega pravnega posla terjati ne stvari ne njene vrednosti.

VIII. Pakt – Odpoved – Položba – Kazen

- Furtum in inuria se lahko ukineta z navadnim paktom, to je z brezoblično pravno pogodbo med strankama
- Z enostransko odpovedjo se za naprej ukinja obligacijsko razmerje pri mandatu, družbi in locatio conductis
- Konec obligacije kot kazen

126. PACTUM DE NON PETENDO – PORAVNAVA

I. Pactum de non petendo

- **Je bila pogodba, s katero je upnik brezoblično izjavil dolžniku, da svoje terjatve ne bo od njega terjel, bodisi nikoli bodisi določeno dobo ne.**
- Pretor je upošteval pactum de non petendo tako, da je na dolžnikovo prošnjo uvrstil v obrazec tožbe stricti iuris še posebno ekscipijo pacti conventi; pri odpustu dolga je bila pretorjeva ekscipija trajna, pri odlogu pa samo začasna
- Lahko je omejen po pogoju ali po roku ali po tem, da je veljal samo za del terjatve, ali pa samo za enega ali za nekatere zavezanca
- Pact de non petendo in personam je veljal samo za tistega, ki ga je sklenil
- Pact de non petendo in rem je veljal za vse osebe, za katere je bil zamišljen, zlasti za tiste, ki bi smele zahtevati povračilo svojega plačila od tistega dolžnika, s katerim je bil upnik sklenil pakt
- Ničen je bil pakt, s katerim je sin ali suženj obljubil dolžniku, da ne bo izterjal očetove ali gospodarjeve nepekularne terjatve
- Upnik je mogel spodbijati svoj pakt, če je dokazal, da ga je nasprotnik prevaral

II. Poravnava (transactio)

- **S poravnavo sta stranki rešili neki medsebojni sporni ali dvomljivi pravni odnošaj**

127. POBOTANJE

I. Pojem

- Terjatev, ki jo ima upnik zoper dolžnika, se lahko ukine tudi takoda jo dolžnik pobota, tj. poračuna z neko svojo terjatvijo, ki jo ima zoper svojega upnika
- Kolikor se obe terjatvi krijeta, se ukinjata

II. Razvoj do Justinijana

- Civilno pravo ni dovoljevalo pobotanja; samo v tožbah bonae fidei je sodnik smel med seboj pobotati tožnikove zahtevke z morebitnimi nasprotnimi toženčevimi zahtevki, kolikor so obojni potekali iz istega kontrakta
- Bankir je smel svojega dolžnika tožiti le za čisti prebitek

III. Justinijanovo pravo

- Kompenzacija je splošno dovoljena
- **Ipsa iure compensatur:** upnikova terjatev in nasprotna dolžnikova terjatev se med seboj ukinjata, kolikor se krijeta (to pobotanje velja že za nazaj)
- Pobotanje nastopi šele s sodnikovim izrekom ali s pogodbo med strankama
- Pobotanje je mogoče, če gre za medsebojne, enakovrstne, dospele in likvidne (mogoče jo je ugotoviti brez zavlačevanja) terjatve
- Dolžnikova terjatev, ki naj se pobota z upnikovo, mora že dospeti v plačilo

- **Compensatio compensationis non datur:** če upnik toži dolžnika za plačilo določene terjatve za pobotanje, tedaj ne sme upnik izigrati dolžnikove pravice do pobotanja s tem, da bi naenkrat terjal kot za neko drugo pobotanje še enko drugo svojo terjatev od dolžnika, katere spočetka ni zahteval
- Če dolžnik izpolni upnikovo terjatev v celoti, čeprav bi bil mogel uveljavljati pobotanje, je smel terjati nazaj s condictio indebiti to, kar bi bil mogel pobotati

DEDNO PRAVO

1. UVOD

- **Dedno pravo je skupek pravnih pravil, ki urejajo pravni položaj zapuščine in njen prehod od zapustnika na njegove pravne naslednike**
- **Zapuščina** je zapustnikovo premoženje, ki je predmet dedovanja
- **Dediščina** je premoženje, ki ga v okviru dedovanja pridobi dedič po zapustniku

I. Predmet dedovanja

- Je zapustnikovo premoženje (hereditas), ki obsega lastninsko in druge podedljive pravice
- Dedič vstopi v vsa zapustnikova razmerja premoženjske narave: postane lastnik zapustnikovih stvari, upnik njegovih terjatev in dolžnik njegovih dolgov

II. Dedič

- Deduje oseba, ki je poklicana k dedovanju (dedič – heres)
- Glavni pogoj za to je, da je v trenutku zapustnikove smrti živ (fikcija! – nasciturus: kadar gre za njegove pravice, se zarodek šteje že za rojenega)
- Dedič je upravičen dedovati:
 - Po volji zapustnika
 - Po zakonu
 - Proti volji zapustnika
- Če oz. dokler za zapustnikom ne pride do dedovanja, tj. če oz. dokler zapustnik nima dediča, ostane njegovo premoženje kot t.i. ležeča zapuščina (reprezentacijska fikcija – ležeča zapuščina nadaljuje osebo zapustnika; retroaktivna fikcija – dedič jo pridobi neposredno in takoj od zapustnika)
- Domači dedič je bil oseba, ki je bila ob zapustnikovi smrti pod njegovo očetovsko ali moževo oblastjo (pripad dediščine – delatio in njena pridobitev – adquisitio sta nastopila istočasno → domači dedič je dedoval ipso facto z zapustnikovo smrtjo); ker dediščine ni mogel odkloniti, se je imenoval nujni dedič
- Zunanji dediči so prostovoljno odločali o pridobitvi dediščine (izjema je bil suženj, ker je bil z oporoko tudi osvobojen in je postal zunanji nujni dedič)
- Pretor je v nekaterih primerih omogočil dedovanje tudi osebi, ki ni izpolnjevala formalnih pogojev za dedovanje; to je bil bonorum possessor; razlika med njim in civilnim heresom je bila v tem, da je bonorum possessor smel pridobiti le posestnikovo premoženje

III. Interesi

1. Interes posameznika (ki hoče kot zapustnik razpolagati s svojim premoženjem tudi za čas po svoji smrti)
2. Interes družine
3. Interes skupnosti (posebno države; kasneje fiskalni intere države)

2. DELACIJSKA RAZLOGA

- To sta oporoka in zakon

3. GLAVNE ZNAČILNOSTI RIMSKEGA DEDNEGA PRAVA

- Intestatno dedovanje prihaja v poštev le subsidiarno, če ni oporoke ali če je le-ta neveljavna
- Prehod agnatskega h kognatskemu načelu kot izhodišču za intestatno dedovanje
- Država se v dednopravne zadeve ne meša, dokler ni uveden davek na dedovanje

4. INTESTATNO DEDOVANJE

- Do intestatnega dedovanja pride, kadar ni veljavne oporoke
 - a) Intestatno dedovanje po civilne pravu
 - Če je umrl brez oporoke tisti, ki ni imel suos heresa, naj ima njegovo premoženje najbližji agnat; če nima agnata, naj imajo premoženje gentili
 - Sui heredes so osebe, ki so bile ob zapustnikovi smrti pod njegovo oblastjo.
 - Pravico otrok, da skupaj podedujejo njegov delež, imenujemo vstopna ali reprezentacijska pravica.
 - Suus heres je sin, ki ga je oče emancipiral in ni več član očetove agnatske rodbine.
 - b) Intestatno dedovanje po pretorskem pravu
 - Večkratni pripad dediščine (za dediščino je bilo potrebno zaprositi v omejenem roku)
 - Dedni razredi:
 1. Otroci (collatio emancipati – zahteva sui heredes po računskem vnosu premoženja emancipiranih, ki so svoje premoženje pridobili po emancipaciji in ga ne bi, če ne bi bili emancipirani)
 2. Intestatni dedni upravičenci po civilnem pravu
 3. Kognati do 6. kolena
 4. Preživeli zakonec
 - c) Intestatno dedovanje po Justinijanovem pravu
 - Že v celoti izhaja iz krvnega sorodstva.
 - 1. Descendenti – potomci
 - 2. Ascendenti – predniki, pravi bratje in sestre
 - 3. Polbratje in polsestre
 - 4. Preostali kognati
- *Vdova: ni mogla redno dedovati, zato je bilo zanjo potrebno poskrbeti posebej
- *Nezakonski otroci: intestatno so lahko dedovali le po materi in njenih sorodnikih
- *Posinovljenec: poklican k dedovanju dvakrat – po naravnem očetu in po posinovitelju

5. OPOROČNO DEDOVANJE

- Oporoka je enostranski pravni posel za primer smrti (mortis causa), s katerim si zapustnik postavi enega ali več dedičev
- Oporočnik (testator) izrazi z oporoko svojo poslednjo voljo
- Dedič je bil lahko le določena oseba (persona certa)

- Postum – zapustnikov otrok, ki ob napravi poroke še ni bil rojen
- Iz praktičnih razlogov (npr. zaradi njegove varnosti) je lahko oporočnik v oporoki zamolčal ime dediča in ga imenoval v kodicilu – posebni listini, ločeni od oporoke; v tem primeru je bila oporoka tajna

6. OPOROČNA SPOSOBNOST

- Pogoj za napravo oporoke je bila zapustnikova aktivna oporočna sposobnost
- Veljavno je lahko testiral le odrasel pater familias, če je imel svoje premoženje; ženska (z izjemo vestalk) je lahko testirala le z varuhovim sodelovanjem
- Niso mogli napraviti veljavne oporoke:
 - Tujci
 - Sužnji
 - Na smrt obsojeni
 - Deponirani
 - Umobolni
 - Preklicani zapravljudci
 - Nedorasli
- Pasivna oporočna sposobnost je sposobnost biti subjekt oporoke.
- Niso je imeli:
 - Tujci
 - Na smrt obsojeni
 - Deponirani
 *sužnja je lahko nekdo postavil za dediča samo, če mu je hkrati podelil tudi prostost

I. Postavitev dediča na določeno stvar

- Če je bil dedič postavljen na zapustnikovo določeno stvar, je nastal problem resnične zapustnikove volje → oporočnik je sicer govoril o dediču, naklonil mu je pa določeno stvar, kot da gre za volilijemnika; če je bila postavljena za dediča le ena oseba, se je ta po klasičnem pravu štela taka omejitev za nezapisano in je oseba dobila celotno dediščino; po Justinijanovem pravu štejejo taki dediči za volilijemnike, vendar preprečijo intestatno dedovanje

II. Pogojna postavitev dediča

- Oporočnik je lahko postavil dediča pod odložnim pogojem
- Ni ga bilo mogoče postaviti pod resolutivnim (razveznim) pogojem – to si v praksi obšli z vesoljnim fidekomisijem, niti ne pod nesmiselnim in kaptatornim
- Za nezapisanega se je štel tudi rok

III. Substitucija

- Predstavlja obliko postavitve dediča
- Posebnost substitucije je bila v tem, da je bil pogojno postavljen za dediča le substitut – oseba, ki naj bi dedovala, če prvopostavljeni dedič (institut) ne bi hotel ali mogel dedovati

a) Vulgarna substitucija

»Ticij bodi dedič! Če Ticij ne bo dedič, bodi dedič Sej!« (lahko jih je bilo več)

b) Pupilarna substitucija

»Moj sin Ticij mi bodi dedič! Če bo umrl, preden bo postal polnoleten, bodi dedič Sej!«

c) Kvazipupilarna substitucija

S cesarjevi dovoljenjem, po Justinijanu pa brez posebne prošnje, je smel oporočni (oče ali mati) postaviti substituta svojemu umobolnemu ali nememu sinu, če mu je naklonil vsaj zakoniti delež. Če je ta doživel svetel trenutek ali je ozdravil, je substitucija odpadla.

7. OBLIKE OPOROKE

I. Oblike oporoke po civilnem pravu

- **Mancipacijska oporoka**

Pri njej je šlo za izjavo poslednje volje »ob zadnji uri«.

V primerih, ko zapustnik po napravi mancipacijske oporoke ni umrl, je prihajalo do težav, ker je ostal brez premoženja. Zato so jo nadomestili z navidezno odsvojitvijo.

- **Oporoka per aes et libram**

V svoji izjavi je familiae emptor izrecno dejal, da pridobiva premoženje v varstvo le zato, da bo odsvojitelj lahko napravil oporoko.

II. Oblike oporoke po pretorskem pravu

- Teodizij II. in Valentinijan III. sta določila, da mora oporoka izpolnjevati tri pogoje:

1. Napravljena mora biti kot enotno pravno dejanje
2. Imeti mora pečate in imena 7 prič
3. Podpisati jo morajo oporočnik in priče

III. Oblike oporoke po postklasičnem pravu

- Postklasično pravo je uvedlo kot veljavno obliko oporoke t.i. lastnoročno (holografno) oporoko, ki jo je zapustnik napisal in podpisal sam, brez prič; Justinijanovo pravo je obdržalo tako obliko oporoke le za tiste, ki so za dediče postavili svoje otroke
- Oporoka, napravljena pred oblastvom, kjer je oporočnik izjavil svojo poslednjo voljo na zapisnik, oz. je dal oporočno listino v hrambo cesarju
- Lahko ustna, lahko pisna (v obeh primerih 7 prič)
- Če je bil oporočnik slep, je moral sodelovati notar, ki je na koncu prebral vsebino oporoke
- Gluhonem, ki je zgubil sluh zaradi bolezni, je lahko napravil veljavno holografsko oporoko (ni veljalo za gluhonemega od rojstva)
- Poenostavljeni postopek (za oporoko na deželi – 5 prič; v času epidemije)

8. NEVELJAVNE OPOROKE

I. Nična oporoka

- Lahko je neveljavna od začetka, lahko postane naknadno
- Če pri njeni napravi niso izpolnjene vse formalne obličnosti oz. materialne predpostavke

II. Naknadno neveljavna oporoka

- Zapustnik razveljavi svojo oporoko s tem, da napravi novo
- Delno razveljavi s tem, da prečrta posamezna določila
- Uničenje oporočne listine (Justinijan!); ni veljalo za slučajno uničenje
- Če se je pojavila oseba, ki je bil zapustnikov sui heredes (npr. z rojstvom otroka)

III. Neveljavna oporoka

- Če je po njeni napravi oporočnika zadela captis deminutio (izjema captis deminutio maxima – zaradi fikcije zakona lex Cornelia)

IV. Zapuščena oporoka

- Če nihče od dedičev ne more ali noče pridobiti dediščine

9. IZPODBOJNE OPOROKE

a) Formalno nujno dedovanje

Rimljan je lahko postavil kogarkoli za svojega oporočnega dediča. Njegovo oporočno prostost je omejevala le dolžnost, da v svoji oporoki omeni vse osebe, ki so bile njegovi sui heredes → da jih postavi za dediče na poljubno velik dedni delež in jih razdedini (zaradi tega je oporoka izgubila veljavo, če se je oporočniku rodil postum; razen če ga ni že vnaprej postavil za dediča). Sina je moral razdediniti brezpogojno in poimensko, ostale lahko skupinsko.

b) Materialno nujno dedovanje

Materialna nujna dedna pravica je pravica določenih oseb do izpodbijanja oporoke, če se jih oporočnik ni spomnil s primerno naklonitvijo.

Inoficiozna tožba – tožba, s katero je bilo mogoče oporoko kot neprimerno izpodbijati; pravico do izpodbijanja so imeli le oporočnikovi najbližji sorodniki, če le-te niso dobili vsaj nujnega deleža. Nujni delež je znašal $\frac{1}{4}$, po Justinijanu pa $\frac{1}{3}$ oz. $\frac{1}{2}$ intestatnega deleža. Tožba je subsidiarna.

10. PRIDOBITEV DEDIŠČINE

- Dediščina pripade dednemu upravičencu (delatu), ko zapustnik umre oz. ko se izpolni pogoj, pod katerim je bil dedič postavljen.
- Po Avgustu: dedič mora biti capax → sposoben pridobiti dediščino ali volilo, ko mu to na podlagi oporoke pripade; ničesar ni mogla pridobiti neporočena oseba

1. In iure cessio dediščine

Po civilnem pravu je smel najbližji agnat z in iure cessio prenesti pripadlo, pa še ne pridobljeno dediščino na 3. osebo. Pridobitelj je s tem pridobil delacijo (enak položaj, kot bi bil sam dedič. Z in iure cessio se je lahko prenesla tudi že pridobljena dediščina, vendar samo lastnina na stvareh. Dedič je lahko dediščino tudi prodal.

2. Odklonitev dediščine

Odklonitev je bila vedno dokončna. Za odklonitev so tudi šteli, če delat ni v deliberacijske roku pridobil dediščine.

3. Transmisija (podedovanje dednega pripada)

Če je zunanji dedič, ki mu je pripadla dediščina, umrl še preden jo je pridobil, je dediščina v določenih izjemnih primerih pripadla njegovim dedičem. Do tega je prišlo, če dedič ni pridobil dediščine brez svoje krivde in bi mu pretor v takem primeru dovolil postavitve v prejšnje stanje. Po Justinijanu je prišlo do transmisije, če je dedič umrl, preden je preteklo eno leto od delacije.

POMEMBNO: 1. TRANSMISIJA → 2. SUBSTITUCIJA → 3. AKRESCENCA

4. Akrescenca (prirast)

Če med dediči eden ne deduje, ostane njegov delež prost. Prosti delež priraste deležu ostalih deležev.

5. Collatio (vštetje)

Je vštetje premoženja enega sodediča v zapuščino pred opredelitvijo dednih deležev.

- a) Collatio emancipati: kadar so dedovali emancipirani potomci skupaj s sui, so lahko sui zahtevali računski odnos premoženja emancipatov v zapuščino ali pa so emancipatovo premoženje odšteli od njegovega dednega deleža.
- b) Collatio dotis: ob morebitnem prenehanju zakonske zveze bi bila hči upravičena zahtevati doto nazaj.
- c) Justinijanovo pravo: kolacijo je zahteval vsak potomec, ki je dedoval skupaj z drugimi zapustnikovimi potomci. Kolacija je bila mogoča tako pri oporočnem kot pri intestatnem dediču in sicer neodvisno od tega, ali je bil pod zapustnikovo oblastjo ali svojepraven

6. Pravne posledice pridobitve dediščine

Dedič je zapustnikov vesoljni naslednik. S pridobitvijo dediščine postane lastnik zapustnikovih stvari in nosilec vseh stvarnih pravic (npr. služnosti).

Več sodedičev: vsak izmed dedičev je načeloma zapustnikov vesoljni naslednik; zato postanejo sodediči solastniki zapuščinskih stvari – na njih pridobijo miselne dediščine

7. Omejitev dedičeve odgovornosti za zapustnikove dolgove

Dedič je bil zapustnikov vesoljni naslednik. Nanj so prišli tudi zapuščinski dolgovi in terjatve, razen seveda tistih, ki so kot strogo osebni ugasnili z zapustnikovo smrtjo (npr. deliktne obveznosti). Dedič je odgovarjal za zapustnikove dolgove z vsem svojim premoženjem → t.j. z lastnim in s podedovanim, ki se s pridobitvijo dediščine zlijeta v eno samo premoženje. Včasih so upniki aktivne zapuščine ostali nepoplačani, če je bil dedič prezadolžen, saj je dedičeva prezadolženost pogosto izničila aktivno dediščino, zato je pretor uvedel naslednje štiri pravne dobrote:

- a) Beneficium abstinendi: suus heres je pridobil dediščino v hipu, ko mu je pripadla; dediščini se ni mogel odpovedati. Pač pa je pretor zavrnil tožbe zapuščinskih upnikov zoper takega dediča, kadar se je le-ta vzdržal vsakega vtikanja v dediščinske zadeve.
- b) Commodum separationis: suženj, ki je bil z oporoko osvobojen in postavljen za dediča, se ni mogel odpovedati dediščini, ker bi se s tem odrekel prostosti. Če pa se ni vtikal v dediščinske zadeve, ga je pretor varoval na ta način, da je ločeno obravnaval podedovano premoženje in premoženje, ki ga je osvobojenec pridobil kot svoboden človek.
- c) Beneficium separationis: na zahtevo zapuščinskih upnikov je mogel pretor dovoliti ločitev dediščine od premoženja prezadolženega dediča.
- d) Beneficium inventarii: po Justinianu je bilo mogoče omejiti odgovornost dediča, ki je dediščino pridobil, na vrednost podedovanega premoženja. Dedič odgovarjal do višine vrednosti zapuščine.
Do tega je prišlo, če je dedič naredil popis (inventar) zapuščine.
- e) Sporazum z upniki: dedič se je lahko z zapustnikovimi upniki dogovoril, da bo pridobil dediščino kot njihov mandatar

11. HEREDITATIS PETITIO

- Svojo dedno pravico je dedič uveljavljal pred centumviralnim sodiščem s posebno stvarnopravno tožbo hereditatis petitio. Formula se je glasila:
»Če se izkaže, da je zapuščina Publija Mevija (glede tega deleža) tožnikova, če ne bo po tvojem pozivu tožniku vrnjena, obsodi toženca v prid tožniku na toliko denarja, kolikor bo ta zadeva vredna. Če se ne izkaže, ga oprosti.«
- Aktivno legitimiran: civilni dedič
- Pasivno legitimiran: tisti, ki je posedoval vso dediščino, njen del ali posamezno zapuščinsko stvar; tudi fiktivni posestnik (ki je pred litiskontestacijo določno opustil posest stvari oz. se je spustil v pravdo kot posestnik, čeprav to v resnici ni bil)
- Tožba je vsebovala restitutorno klavzulo
- Dobroverni posestnik je moral povrniti obogatitev; zloverni je moral povrniti polno vrednost

12. INTERDIKT QUORUM BONORUM

- »Od tistega premoženja, katerega posest je po mojem ediktu dana njemu, kar od tega premoženja poseduješ kot dedič ali kot posestnik, ali bi posedoval, če ne bi bilo nič priposestovano, in kar si z zvijačno prevaro povzročil, da si prenehal posedovati, tisto njemu vrni!«
- Interdikt je bil namenjen pridobitvi posesti
- Aktivno legitimiran: pretorski dedič (bonorum possessor)
- Pasivno legitimiran: tisti, ki je kot dedič posedoval dediščinske stvari

13. DEDIŠČINA BREZ DEDIČA (bona vacantia)

- Če je ostala dediščina brez dediča, so na predlog dediščinskih upnikov uvedli zapuščinski konkurz
- Po Avgustu je caducum (dediščina brez dediča) pripadla državi

14. DEDNA NEVREDNOST (bona ereptoria)

- V določenih primerih dedič ni smel obdržati pripadle in že pridobljene dediščine:
 - Če je je hudo pregrešil zoper zapustnika
 - Če se je pregrešil zoper oporoko
 - Če se je pregrešil zoper določen pravni predpis

15. VOLILA

Volilo (legat) je enostranska poslednjevoljna oporočnikova odredba, s katero nakloni določeni osebi (legatarju) neko premoženjsko korist.

I. Vrste in predmet volil

a) Vindikacijsko volilo

Predmet volila je lastninska ali druga stvarna pravica, ki jo zapustnik prenese na volilojemnika ločeno od ostalega premoženja, ki ga nakloni dediču

b) Damnacijsko volilo

Je ustvarjalo kvazikontraktno obligacijsko razmerje stricti iuris med volilojemnikom in dedičem. Volilojemnik je lahko terjal izpolnitev volila od dediča s tožbo actio (certi/incerti) ex testamento, ki je šla na dvojno vrednost stvari. Predmet damnacijskega volila je bila lahko zapustnikova ali dedičeva stvar pa tudi stvar 3. osebe. v zadnjem primeru je moral dedič od lastnika (3. osebe) kupiti stvar in jo izročiti volilojemniku.

c) Volilo sinendi modo

Zapustnik je lahko določil, naj si volilojemnik sam vzame voljeno stvar. Predmet volila je bila lahko le zapustnikova ali dedičeva stvar (nikakor ne stvar 3. osebe)

*precepcijski legat (volilo, ki je bilo dodeljeno pred delitvijo dediščine)

*prelegat (volilo v prid enemu od sodedičev)

16. OMEJEVANJE VOLIL

a) Katonovo pravilo

Volilo, ki ne bi bilo veljavno, ko bi zapustnik umrl takoj ob napravi oporoke, ni moglo konvalidirati (tj. postalo naknadno veljavno); izjema so bila volila, ki so bila odrejena pod pogojem.

b) Volila za kazni

Kadar je zapustnik pogojno odredil volilo zato, da bi na ta način prisilil dediča k določenemu ravnanju (npr. »Če moj dedič ne bo dal A-ju za ženo svoje hčere, velim dati B-ju kot volilo 1.000.«), se je zastavilo vprašanje veljavnosti takega volila. Klasično pravo štelo taka volila za neveljavna; Justinijan pa za veljavna, če zapustnik ni zahteval od dediča nekaj protipravnega, naravno oporečnega ali sramotnega.

c) Volila nedoločenim osebam

Neveljavna! (npr. »Kdor bo prišel prvi na moj pogreb, temu daj dedič 1.000.«)

d) Naknadno neveljavna volila – iz več razlogov:

- Na splošno: če je izgubila veljavo oporoka, če je bila stvar uničena, če je umrl volilobjemnik itd.
- Če ga je zapustnik preklical: izrecno (npr. z novo oporoko) ali s konkludentnim dejanjem (npr. v oporoki je prečrtal dedičevo ime)
- Po zakonski normi: npr. vrednost volila ni smela presežati 1.000 asov; nobeno volilo ne sme biti večje od dednega deleža itd.

17. PRIDOBITEV VOLIL

- Rimsko pravo pri pridobitvi volil razlikuje dva trenutka:
 - Ko zapustnik umre oz. ko se odpre oporoka
 - Ko (če) je dedič pridobil dediščino

18. FIDEIKOMISI

Fideikomis je bila sprva brezoblična oporočnikova prošnja, s katero je prosil dediča, legatarja ali fideikomisarja, naj določeni osebi nakloni neko dajatev ali storitev. Oseba, ki ji je bil fideikomis namenjen, se je imenovala fideikomisar, oseba, ki ji je bil naložen, pa fiduciar.

- Fiduciar je bil lahko vsak, ki je iz zapuščine kaj dobil.
- Predmet fideikomisa je bila lahko posamezna stvar, neka storitev ali prepustitev celotne dediščine (t.i. vesoljni fideikomis)
- Zapustnik je fideikomisarju lahko postavil substituta

19. VESOLJNI FIDEIKOMIS

- **Vesoljni fideikomis se je izvedel tako, da je dedič (fiduciar) fideikomisarju za en novčič odsvojil celotno dediščino oz. svoj dedni delež**
- **SC Trebellianum** je določil, da vesoljni fideikomis postane vesoljni nasledni in tako odgovoren tudi za zapustnikove dolgove
- **SC Pegasianum** je določil, da ima dedič tudi nasproti vesoljnemu fideikomisarju pravico do falcidijske četrtine

***CAUTIO MUCIANA** je pogodba, s katero se je žena (volilobjemnica), ki je pridobila možovo premoženje, zavezala, da se ne bo ponovno poročila. Če se je, je morala vrniti premoženje. V Avgustovi dobi ji tega ni bilo treba, če je dokazala, da se mož, da bi dobila otroke.

***KATONOVO PRAVILO:** volilo, ki je bilo neveljavno ob napravi oporoke, ne more konvalidirati oz. postati naknadno veljavno. Neveljavno pa je tudi volilo, ki bi bilo neveljavno, če bi oporočnik umrl takoj po tem, ko je napravil oporoko. Izjema so volila, postavljena pod pogojem. Tako je neveljaven vindikacijski legat, če stvar v trenutku naprave oporoke ni oporočnikova, postane pa njegova še pred njegovo smrtjo.

